derinlik yayınları

mahmut makal

bizim köy

11. baskı



MAHMUT MAKAL

BİZİM KÖY

DERİNLİK 8



Mahrnut Makal 1933 yılında Demirci (Niğde Aksaray) köyünde doğdu. İlkokulu köyünde okudu. İvriz Köy Enstitüsünü bitirerek 18 yaşında köylerde öğretmenliğe başladı. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde yüksek öğrenim görerek İlköğretim Müfettişliği yaptı.
Öğretmenler üzerine uygulanan baskı ve kıyımdan o da payını aldı: 1968'de memuriyetten istifa etmek zorunda kaldı.
Oysa 1967 yılında Unesco tarafından dünya gençliğine ÖRNEK İNSAN seçilmişti.

BİZİM KÖY'ün 1950 yılında, köyün içinden, gerçekçi bir yaklaşımla getirdiği köylü ve aydınlık ses, geniş yankılar uyandırdı. Bilinmeyen ya da görmezlikten gelinen gerçekler gün ışığına çıkmış, okuyan herkesi sarsmıştı.
Kitabın içtenlik dolu oluşu ve yalın anlatımı, o güne değin hiç bir kitaba gösterilmeyen bir ilgi toplamış, kısa sürede yeni basımları yapılmıştı.
Bu ilgi yurt dışına taşarak kitap İngilizceye, Almancaya, Fransızcaya, Bulgarcaya, Rusçaya, İtalyancaya, Ramenceye ve İbraniceye çevrilmiştir.

BİZİM KÖY öncülüğü ve özgünlüğüyle bugün de değer taşıyor.

100 Lira

BİZİM KÖY

DERİNLİK YAYINLARI
«TÜRK YAZARLARI» : 8
DENEME - İNCELEME - BELGE - YORUM : 2

Kapak Resmi : Sait MADEN

Yayın Hakları (Copyright): Derinlik Yayınları - 1978
On Birinci Basılış : Mart 1978/Dizgi-Baskı : Özdem Kardeşler/Cilt: Kayalar Ciltevi/Kapak Baskısı: Reyo Ofset.

DERİNLİK YAYINLARI
Ankara Cad. Ankara Han No: 74/505
İSTANBUL

MAHMUT MAKAL

BİZİM KÖY

DENEME/BELGE

derinlik yayınları
ANKARA CADDESİ,
ANKARA HAN
74/505 - İSTANBUL

Mahmut Makal'ın Öteki Kitapları :

Hayal ve Gerçek
Memleketin Sahipleri
Kuru Sevda
Köye Gidenler
Kalkınma Masalı
Ötelerin Havası
Yer Altında Bir Anadolu
Zulum Makinası
Kokmuş Bir Düzende
Açlık Pınarı
Karanlığı Zorlayanlar
Bizim Köy 1975

GEÇİM DERDİ

Doğu'nun adı çıkmış. Burası Anadolu'nun göbeği sayılır. Çektiklerimize bakıyorum da, acaba Doğu'dakilerin durumu daha kötü olabilir mi? diye tüylerim ürperiyor. Oturulur bir ev, soğuktan korur bir giyecek, karın doyurur yiyecek, az buçuk yakacak olmayınca nasıl karşı konulur kışa?

Bizde bu sayılanların birisinden eser yok. Elbise beş on yılda bir ya dikilir, ya dikilmez. Dikileni de en âdisinden, sıcaklarda bile işe yaramaz türdendir. Ceket pek âdet olmamıştır.Yelekle pantalon giyilir. Bazı yaşlılar, eski bir asker ceketi uydurmuşlardır bir yandan, boyayıp geçirirler sırtlarına. Bu ceketin altında en aşağı on yaşında bir pantalonla bir işlik ya da sadece don gömlek. Ayaklarında çoğunun nalın vardır. Kundura giyen çok azdır. Erkekler yazın çarık, kışın çoğu nalın, azı kundura giyerler. Çorap giyen az bulunur. Zaten kış günü, evden köy odasına, odadan eve gitmekten başka bir iş olmadığından, kundura sürüklemektense, nalın sürüklemek daha iyi. Kadınlar yalınkat giyindikleri halde soğuğa alışır: Hayvana bakmak, sulamak, eve su getirmek gibi işler hep onlardadır. Erkeklerse boş

oturmaktan titrerler hep kış boyu. Çoğunun ayağında tek kat yamalı bir dondan başka bir şey yoktur.

Tezeği yakan köylüye, «Gübreyi yakmak deliliktir, tarlaya dök...» derler. Bu konu üzerine bilimsel (!) makaleler çırpıştıranları da görürsünüz. A efendim, yakmaya tezek bulsak öpüp başımıza koyacağız! Hem köylü tezek yakmasın da ne yaksın? Günahını mı? Odun, kömür yüzü görmüşlüğü var mıdır nice köylerin, bir sorsanıza!..

Çok kere tezek, saman saçak da tükeniverir kış ortasında. İşte o zaman köyün hali dumandır. Bu yıl öyle oldu.

Bir kış bastırdı, düşman başına... Havalar ha açtı, ha açıyor, bahar yaklaştı, bir şey kalmadı, dedikçe büsbütün azıttı. Tipi halinde uğuldayarak esen zehir gibi bir yel hiç kesilmedi.

Soba ve bu bölgenin bazı köylerinde olduğu gibi, tandır yok. Yalnız ocak; toplan başına, islen de islen. Önün kavurga kavursun, arkan harman savursun. Kısaca, «Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır,» atasözü tam yerini buldu.

Küçük bir kız, saçının içi saman külüyle baştanbaşa donanmış, durmadan yanıp sulanan gözlerini, kara bakamadığından, elleriyle kapatıp titreyerek, acele gidiyordu. Remzi onbaşıya: «Nasıl,» der gibi baktım. «Bu nedir?» diye soruyorum sanarak: «Efendi» dedi, «buna ireçber altunu derler. Gözünü seveyim, keşke olsa da bol bol yaksak...»

Doğru söylüyordu: Olsa da!.. Samanlar suyunu çekti. Tezek tükendi. Çok evlerde un çuvallarının da dibi çırpıldı. Hayvanlar nasıl, nice idare ediyorlar bilseniz! Ama bir deri, bir kemik

kaldılar. Tezeği tükenen ocak yakamıyor. Çocuklar şiltenin altından çıkamıyorlar.

Devam edebilen 50-60 öğrencimiz var. Şubat'ın başına kadar kimi zaman titreyerek, kimi zaman ısınarak ıkına sıkına geçinebildik. Gelgelelim, Şubat olanca şirretliğiyle saldırınca dizlerimizin bağı çözülü çözülüverdi. Bu kadar öğrenci içerisinde yalnız bir ikisinin azıcık tezekleri kalmış. (Öküzü ikiden fazla olan ağaların). Bunlara da her gün birer tane getirin desek, bakalım ana babaları heye diyecekler mi? Hem iki gün sonra onlar da çekecek iflâs bayrağını.

Onun için: «Yarın ölüyoruz, ne yapacağız?» gibilerden bir söz edecek olsam, çıt çıkmıyor. Sadece büküyorlar boyunlarını, «Ne gelir elimizden!» dercesine. Olsa canlarını esirgemezler, ama vermeyince mâbut... Evet ne yapsınlar... Ama tek başına, amansız kışla savaşmak zorunda olan ben ne yapayım?

Siz olsanız ne yapardınız bilmem ama, ben şöyle yaptım:

«Bu da bir savaş sayılır, ölürsem şehit, kalırsam gazi,» diye düşünerek bir neş'e, bir ümit, bir gayret geldi bana. Bazan başım daralınca köy odasına gider, anca beraber, kanca beraber başlardık, titreme oyununa. Elim yüzüm mosmor, tüylerim diken diken, biraz ayakta dursam dizlerimin bağı çözülü çözülüveriyor. Her akşam yatarken iyice sarıp sarmalanırım, ama üstümdekiler bu soğuğa dayanır şeyler mi? Gündüz yine neyse ne, insan gezinirken, bir işle uğraşırken üşümeye fazla vakit bulamıyor. Ama gece oldu mu neuzubillâh! İliklerine işliyor soğuk adamın... Daralınca kendi kendime bir felsefe kurarım:

«Ben artık çile çekmeye alıştım, derim, benim gözümü hiç bir sıkıntı yıldırmaz.» Bu düşünceyle içim ısındı mı, dışım için de fazla korkum kalmaz.

Bu arada nezle hiç eksik olmadı. Anamdan nezleli doğmuşum gibi geldi bana. Soğuk algınlığı da bir iki kere yere vurdu bizi. İçimi yıpratmamak için dişimi sıktım. Ümidin işe yaradığını anladım. Ümit ateşiyle içimi ısıtmasam bir gün bile ayakta duramazdım o soğuklarda. Karakışın en acı günlerini yaşadığımız şubat ve mart boyunca bizim sobada yanan tezek yirmiyi geçmedi. Onu da ağalardan getirttik: yemek pişirmek için. Tezeği tutuşturmak için defter, kitap komadık evde... Köylü, ocakta gömülü ateşi üfleyerek tutuşturur. Biz de kibrit bulamadığımız zaman aynı yola başvurduk ya, gazetenin çabuk parlatmak için yine yararı dokunuyor. Ama sobanın böyle bir iki saat yandığı zamanlarda bile içerinin dışarıdan farksız olduğunu söylemeye gerek var mı? Hayır, çok kere dışarısı içeriden sıcaktı. Çocuklar dayanabilip de, paydos etmediğimiz günler soluklanma zamanı gelsin de dışarı çıkalım diye can atardık. Ağzımız, yüzümüz söz söyleyemeyecek kadar donmuşken dışarı çıkınca gezindik mi ısınırdık.

Topraktan yeni çıkmış bir kertenkele gibi ölü mü, diri mi farksız bir halde nisanı getirdik. Gelelim ötekilere: Allah kışı vermiş, kış için gerekli olanları da kendiniz bulun demiş. Bulunmazsa başa gelen çekilir. Gemisini kurtarabilen çıkar karaya, kurtaramayan gider araya! Öyle oldu, yaşlılar pek az fire ile çıktılar kıştan. Ama çocuklar! Çocuklara oldu olanlar! Yeni doğan-

lardan tutun da bir yaşındakilere kadar hiç kalmadı. Soğuğu fırsat bilen amansız çocuk hastalıkları silip süpürdü yavrucakları. Ama bir de köylüye sorun, soğuk mu aldı, yoksa Allahın emriyle mi gittiler, diye!

Bizim köyden olan ve bu bölgede on üç köyün sağlık koruyucusu bulunan bir arkadaş var. Geniş düşünür denebilir. Arada bir uğrar, konuşuruz. Birleşip hükümet doktorluğuna bir rapor yazdık. «Köylerde bir hastalık olursa bildir,» derlermiş. Biz de bildirdik. Bizim rapor vardığı gün doktor yerinde yokmuş. Kapıcı, «Yarın uğra!» demiş. Ama giden köylü orada bekçilik edecek değil a, işini bitirip köye döndü. Zaten ayda yılda bir çıkar ilçeye giden. Tam otuz beş gün sonra yeniden yazdık ve ilk raporumuza ilgi gösterilmediğinden üzüntümüzü de belirttik. Bu kez yanıt geldi: «Kış çok fazladır. Yollar kapalı olduğundan kamyonu bulsak bile çıkamaz. Gelsek de yapılacak bir şey yoktur. Ama babaları çocukları sıcak tutsunlar, yatakta istirahat ettirsinler, öksürüğü kesici ilâçlar kullansılar. Terletsinler. Göğüslerine sıcak havlular koysunlar. İyi gıdalarla, sütle beslesinler. İki tane broşür gönderiyoruz. Halka okuyun. Oradaki rejimlere göre hareket ederlerse kısmen azalır ölüm...»

Mavi renkli bir kâğıtta aynen bunlar yazılıydı ve «Su ijyeni», «Kızamık» başlıklarını taşıyan Sağlık Bakanlığınca yayınlanmış iki broşür de eklenmişti mektuba. Broşürleri çocuklara verdim, okudular. Ben de açıkladım. «Suyun litresine 6 santigram hesabıyla permanganat, iposülfit konur. «Mangal kömürü...» Belki pahalı şeyler değil bunlar kentler için, ama biz burada nere-

den bulalım? Ders zamanı ben açıkladım. Bizim sağlık koruyucu arkadaş köy odasında halka okumuş da ters lâflarla karşılanmış:

«Akıl dail eğlence. Sanki toktor Allahın hikmetine karşı gelecek...»

«Veren Allah, alan Allah. Çok şükür buönkü günümüze. Biz kaldık da neye yaradı. Ağşamlaradan işimiz gücümüz sövüp sayıp günaha girmek. Hiç olmazsa bunlar sabi sabi gidiyorlar. Huri analarının yanına...»

Sağlık koruyucusu arkadaşla ölenlerin listesini «ölüm kâğıdı»na yazıp gönderdik. Bizim köy yüz otuz evlidir. Ocak ve martta ölenlere göre şubattaki kırım daha kabarık. Yalnız bu ay içinde, hiç birisi, yaşını doldurmamış olmak koşuluyla otuz dört çocuk yazdık listeye. (Temmuzda ishalden gidenler ayrı hesap). Bunların dört tanesi aynı gün ve aynı saatte ölüyor, birden gömüldüler.

Arkadaşın bölgesine giren köylerin en büyüğü bizim köydür. On beş, yirmi, otuz evli olanlar var. Bu on üç köyden, şubat ayı için arkadaşın «ölüm kâğıdı»na yazdığı çocukların sayısı yüz yirmidir.

Kutsal tezek

Pislik deyip geçmeyin... Sabahleyin sığırları çobanlar toplayıp otlağa götürürken ve akşam köye getirirken yola düşen pislikleri toplamak için ne kadar karı kız varsa ellerine sele, teneke ya da daha başka bir şey alarak yollara dökülür, toza dumana karışırlar. Bazıları da kap götürme den eteklerine doldurur ganimeti...

Daha tez davranmaya can atarlar. Saç saça, baş başa döğüştükleri de olur bölüşemediklerinden. Avuç avuç pisliği yanındakinin yüzüne çarpıverenler mi ararsınız!

Toplayıp getirdiklerini yoğurup duvara yapıştırırlar. Duvarda kuruduktan sonra kaldırıp içeri yerleştirir, yenisini yapıştırırlar duvara.

Yaz günü köy sokaklarında gezebilmek bir sorun. Tezeğin kokusundan geçtim, sivrisinek ve övezler de doluyorlar tezeklere. Ağzına burnuna dolmaları işten bile değil. İçine öteberi koymak için bu tezekten yaptıkları petekleri (çömlekleri) de tavukların erişemeyeceği güvenilir yerlerde kurutuyorlar.

Bir akşam üstü fasulye sulamadan dönüyordum Mencilis'ten. Tam sığırın köye dağılma vaktine rastlamıştım. Birbirinin anasına babasına ilenerek ineklerin ardından düşen pislikleri avuç avuç topluyorlar. Kul Hasan'ın karısı derler, kır saçlı bir kadın var. Kollarını sıvamış, koca bir pislik yuvarlağını kucaklamış götürüyor tezek yapmak için...

Laf olsun diye:

«Bre Mıcırlı nine, bu ne hal?» demiş bulundum.

Tozdan, beni göremiyordu ama sesimden tanıdı. Biraz önce kavga ettiklerinden canı burnundaymış. Alay ettiğimi sanmış, bir kızdı, bir kızdı:

«Beni söyletme ağşamınan, git yanımdan! Eğlence sırası dail... Senin keyfin kirt, tuzun kuru he! Âlem kazanır, galem, yir. Bizim yerimizde olsan sen de devşirirsin gopa gopa!»

Onun hali benim içimi yakıyor, benim sözüm onun içini...

Kibrit

Köylünün pek gereksinimi yoktur kibrite. Ocağa yanmış bir tezek parçası gömdü mü, on iki hattâ yirmi dört saat sonra orada bir köz bulur. Sönse bile nasıl olsa bir komşusununki sönmemiştir. Ocak yakma zamanı eline bir parça tezek alarak üstüne komşudan edindiği bir köz parçasını, daha üstüne de azıcık saman kırpıntısını koydu mu, üfleye üfleye yakar ocağı.

Ama kibritin arandığı zamanlar da olur. Gece ansızın bir iş çıkar. Örneğin, ahırdan bir gürültü gelmiş. Olur a, hayvan ipe dolanmıştır ya da inek, koyun gibi hayvanlar varsa yavrulayıverir. O zaman dakikalarca üfleyerek teneke kandili yakmaya sabredilir mi? Salt böyle ivedi gece işleri için evlerde kibrit bulundurulur. Böyle ivedi bir gereksinim olmadıkça kibrit kutuda bekler ve köz alışverişi sürer gider.

Bu yıl, tam kış ortasında, bir kutusundan bir sigara zor yakılabilen Tekel kibritleriyle hayli sıkıntı çektik. Benim ahır falan gibi, gecelik işim olmadığından bana pek dokunmadı ama köylü çok çekti. Çabucak kökü tükendi kibritin. Bizim sobada ateşi küle gömerek söndürmeyi birkaç kere denedimse de olmadı. Sobayı yakacağımız zaman çocuğun biri küreği alıp komşunun evinden ateş getirdi, yaktık. Öylece sıkıntıyı atlattık. Akşamları sobada ateş varsa lâmbayı oradan yaktık, tezeğin tükendiği zamanlar dışarıdan köz getirip tutuşturduk.

Öyle çeşit çeşit yiyecekler, katıklar aramayın bizde. Fırından yeni çıkmış taze ekmek, bakkaldan şunu bunu, manavdan sebze ve yemişler alıp sepet sepet eve taşımak yok. Güzden eline ne geçer de viranhanenin kıyısına köşesine atarsan baharı getirirsin onunla.

Yaşamımız ne kadar durgun, düşünce ve yoksulluk içindeyse, besinlerimiz de o kadar basit ve sayılı. En ilkel bir yiyecek olan pirinç bizim için lükstür. Kırk yılda bir canın çekse, ara babam ara işin yoksa... Bir kadına, çocuğuna şekerle ezip karıştırarak kuru çay yedirmesini salık vermiş üfürükçünün biri. Aramış taramış, bulamayınca bana geldi. Kuponla aldığım (vesikaya bindirildiği sıralardaydı) yarım kilo şekerin artığı ile çay kutusunun dibini sıyırıp verdim. Sanırım bu «iyiliğimi» kadıncağız öbür dünyada bile unutamayacak. Çocuğa iyi gelmiş bu çay. Beni gördü mü ne yapacağını şaşırır, ne hayır dualar!.. Neler de vadeder ama tutamazsa kabahat onun mu? Gönlü ganidir ya, siz ona bakın...

Hemen unutmadan söyleyim. Alfabede: «Baba bana bal al» cümlesini okurken, sordum: Elli altı öğrenci içinde yalnız bir tanesi bal görmüş. Gerisi bilmiyor. O çocuk da başka bir köye gezmeye gittiğinde görmüş.

«Öğretmenim, ata mı benzer bal, yoksa kuzuya filân mı?» diye bir soru yağmuruna tutulup tanımlayamamıştım.

Bizim köyde sebze ekilmez değil. Mayısta ekilir, ağustosta yetişir ve ilkiydi, sonuydu derken ekimde kesilir arkası. Bunlar kabak, pancar gibi

şeylerdir. Bu aylarda kabak ve pancar yemeği evlerde öğle akşam yenilen şeydir. Çünkü, baş yiyeceğimiz olan bulgur pilâvı da yazın bulunmaz. Kış sofrasının temel yemeği olan bulgur harman kalktıktan sonra fazlaca kaynatılır. Ama bahara kadar zor dayanır. Ekmek bile bulunmaz o sıralarda çok evlerde. Üç ay ekinin yetişmesini bekle. Kadın kız işi yoksa ot toplasın, kaynat kaynat ye.

Her evde bir tencere kaynar ya fıkır fıkır, dert olsa gerek bu kaynayan. Her yüzde gösterir etkisini. Süzülür mü süzülür yüzler, uzar mı uzar dertler.

Gerçi bulgurun yanında fasulye, patates, bağı olan bazılarında azıcık pekmez bulunabilir darlık sattırmazsa, ama topu topu beş on evde bulunur bu lüks nimetler. Çoğunluk ya kupkuru yavan ekmekle, ya da biraz soğanı, turşuyu katık ederek gününü gün eder. Bulguru bile zor bulur. Sık dişini, verme canını!

Fatoş adlı bir kadın, iki çocuğuyla birlikte tek göz evinde oturur. Güzün, şalak, kabak gibi şeylerin de kökü tükendiğinden, baharın otlar bitene kadar kuru ekmekten başka bir şey yüzü görmez bu aile. Evlerinde bir eski un çuvalı ile bir eski hasır, birkaç çuldan başka bir eşya da yoktur. Fatoş'la çocukları kış yaz hasır üstünde, çullara sarınıp yatarlar.

Davar gibi yağ verecek hayvanlar pek kıt olduğundan bulgur pilâvını, o da kokusunu sindirecek kadar, ancak beş on ev yağlı yiyebilir. Ötekiler sade suya haşlarlar.

Söz açıldı mı uzar gider. Yüzümüzün kanı, gözümüzün feri uçar gider.

Ticaret

Köylü on kuruş kazanacağını umduğu bir işten on günlük emeğini esirgemez. En uzak yolları göze alır bu uğurda. Daha fazla kâr edeceğine aklı yattı mı birkaç il aşırı gitmekten çekinmez. Uzaktaki davulun sesi ona da hoş gelir.

Nevşehir gibi yerden iki sepet üzüm satmak için tâ bizim buralara kadar gelirler. Bizim köyden de bir çuval çavdarla gidip Nevşehir'de üzüme değişenler çıkar. Böyle gereksinimler dışında ticaret yapmayı köylü akıl etmez. Ama arasıra, nereden eserse uslarına biraz yumurta, tavuk toplayıp ilçeye götürerek beş on kuruş kâr edenler de bulunur. Zaten köylünün ticaret malı olarak başka nesi var ki? Bu şekilde ticaretin tadını alan iki köylümüz, bu güz, sermayeyi biraz artırıp, daha büyük bir işe giriştiler:

Gani çavuşun kardeşi Hüseyin ağa ile Tat Musa yüz kadar hindi topladılar. «Acep nerede satsak daha fazla eder ki?» diye düşündüler ve karar verdiler: «Sür Ankara'ya be kardaşım!» öyle ya orada her şeyin ateş pahası olduğunu işitmiyorlar mı?

Hindi sürüsü önlerinde... Yolda hindilere yedirecekleri mısırı falan da eşeklere yüklemişler. Bir de çoban tuttular. Kâra ortak olacakmış. Biri önden mısır saçarak, öteki ikisi arkadan toparlayıp sürerek düştüler yola.

Ankara neresi, Nurgöz neresi! Az gitmişler uz gitmişler. Elli beş gün sonra perişan ve düşünceli bir halde, geri döndüler. Sermayeyi kediye yüklettikten başka, eşeklerini de yitirmişler.

Derleniyorlar:

«Bülüler (hindiye bizim köylü bülü der) iyice zayıfladı, yürüyemez oldular. Şaban (çoban) beş altısını vurup öldürdü aklına estikçe. Bi güzel pişirip yedik. Bir kârımız o oldu. Keşke hepsini yeseydik yolda. Bir de Şaban kalkmış, «Emeğim boşa gitti,» deyi söyleniyor. Ulan keşke bizim de sade emeğimiz boşa gideydi. Ama ana paramız da yarıya indi. (Anlaşılan çobanla kâr olursa ortak, olmazsa bir şey alamayacak diye sözleşmişler).

Şaban da atılıyor:

«Yalan, yalan! Canı burnundan gelirken Koçasar'ın öte yanında birini de kendi öldürdü. Sekiz kadarını da Ömerhacılı'da çaldırdık gece. Birini de herifin biri aldı, «İlle benim dişi bir bülüm var, bir erkek eş verin,» diye parasız. Zaten bülülerin de heç hayırı kalmadı yörüye yörüye: Elli gün yol bu, şaka mı? Yüzlerine bile bakmadılar Ankara'da. Olan bana oldu, haksız paksız ağzımızı belledik...»

«O erkek bülü isteyen herifi Ankara'da bizim milletvekiline şikâyet edecektim a, sonradan vazgeçtim. «Siz durun, gidip bizim vekil Üseyin beye şikât ideyim de ağzını bulduruyum,» dedüğümde bayağı korkaladıydı da, değil mi, ha Şaban? En çok zahmeti Ankara köylüğüne girince çektik. Eğerim gidip o gamyonu tutup gelmeseydim bu kadar para da geçmezdi elimize. Hepten telef olur, bizi yüz üstü bırakırdı. Ulan ben bu gâvurları yola dayanır sanırdım. Dokuzu öldü, attık. Sekizini de biz yidik. Birini de o herif aldı toprak bastı parası gibi. Kalanını da ölü fiyetine sattık savduk geldik. Çektiğimiz elli günlük emeğimiz caba gayri!»

Çobanın, «Gök çatladı, yetmiş ikisinin ödü patladı,» diye verdiği hesap biçimi.

«Goca Üsseyinen Tat Musa'nın Ankara'da bülü sattığına döndürme!» diye dillere bir de deyim armağan ettiler.

Toprak sorunu

Muhtarın odasına girdiydim; içeridekiler hep ayakta. Meğer birisi yemin ediyormuş. Yemin bitince durduk. Bir kişi daha geldi, yeniden ayaklandılar; ben de kalktım. O gelen de etti yemini; yine geldi birisi. Anlaşılan bütün köylü yemin ediyor.

Veli Çavuş Kelâmı Kadim'i tutup, her gelene aynı sözü söylüyor, bundan da sorun'un ne olduğu anlaşılıyor ama; ben, inanamadıkları kimselere yemin ettiriyorlar sanmıştım. Herkese ettiriyorlarmış. İki bekçi seferber edilmiş, ev ev gezip çağırıyor, içeri gelen yeminini ettikten sonra çıkıp gidiyordu. Veli Çavuş o sözleri birkaç kişiye yineleyince neredeyse ezberledim:

«Bak gardaşım, on senedir, keşif getir, harcırah yatır, mahkemeye git iyice temelimiz kurudu. Bu Susuz (arazinin adı) meselesini kurutmak için bundan başka çare kalmadı. Sen, şinci bizim verdiğimiz kararı sorarsan, köyü postalara ayırdık. Her postaya iş bilir cesaretlilerden de birer baş tâyin ettik. Onlar da, postasında olanların silâhını filân tamamlamaya gayret edecekler. Bugün cumayı, ısnayın günü (pazartesi) Çim'liler —arazi işinde hasım köy— Susuz'a hep birden gelip süreceklermiş... Biz de sürmek için

gideciyik... Gayri o gün ayırt yakası, kim kime ederse. Başımıza geleni çekeceyik.»

«O gün köylüden ayrılmayacağına, Susuz'a varıp da dara gelince kaçmayacağına, dinine imanına mı?»

Karşısındaki de gürleyerek, şöyle edeceğine, böyle edeceğine dair söyleyip, evetçesine elini basıyor.

Biz de, yemini biten gidip, başkası gelinceye kadar oturuyoruz; Veli Çavuş'un sözü bitti mi ayağa kalkıyoruz.

Sorunun ne olduğunu, yemini niçin ettiklerini herkes az çok bildiği halde, Veli Çavuş'un durmadan aynı sözleri yinelemesi beni usandırmıştı.

Ötekileri iyice coşturuyordu her seferinde.

Bu sözleri cesurlukla kabullenenler, içeride oturan ağaların takdirlerini kazanıyorlar, şüpheli davranışlar ise, hem yeriliyor, hem de baskı ile yemini ediyorlardı.

Ah! en küçük bir çıkar karşısında insanları on kilometre ötesindeki kardeşlerine düşman eden cehalet, ve ah! bu Anadolu'nun ezelden beri çözümlenemeyen karışık toprak sorunları!..

Ambar

İç tarafında ambarı olan evler vardır. Ama bu türlü ambar yaptırmaya çoğunluğun gücü yetmez. Ambarlar herkesin evi önündedir. Yerde, kazılmış kuyulardır bunlar. Genişlik ve derinlik tam büyükçe bir bidon boyu. Ben bunlara «kuyu» diyorum ya, herkes «ambar» der.

Buğday, çavdar, arpa gibi ürünün harman kalktıktan sonra satılanı satılır, un olacak kadarı öğütülür, artanı da (çok az) baharın ekilmek ve herhangi bir dar gün için çıkarılıp satılmak üzere ambara konur. Bazı köylerde ambar işi gören bu kuyular sıvalıdır. Bizim köyde sadece toprak. Altına üstüne saman döşenir, üstü kalınca toprakla iyice çiğnenerek yerle bir edilir. Kuyuya konulan ürüne toprak karışır. Çıkarınca birkaç kez eleyip çalkalamak gerekir.

Kışın seller yürüdü mü, yağmurdan korumak için, başta bir çuval parçası, elde kürek, kuyusunun başındadır millet. Hemen bütün kış günlerinde herkes kuyusunun nöbetçisidir. Gelirken, geçerken, aklına estikçe (zaten aklında başka ne olacak!) yoklar durur. Gelen sele yol açarlar. Kuyunun bulunduğu yer ada gibi ortada bırakılmaya çalışılır. Yine de çoğunun içine su geçer ve hayır bırakmaz üründe. Delikanlıların dükkân borcunu, kumar borcunu ödemek için kuyudakileri çaldıkları da olur. Ama her evde en az bir köpek bulunduğundan fazla ileri gitmez hırsızlık. Zaten köpek olsun olmasın içeride yatanın kulağı kiriştedir.

Bir gün dehşetli yağmur yağıyordu. Herkes yine kuyusunun başındaydı. Aklıma esti: Köy odasına çıkayım, dedim. Yolun iki yanında kuyuların başında millet. Canları burunlarının ucuna gelmiş. Dokunsan ya söver, ya vururlar. Sadık ağanın kuyusu millemiş ve bu kalabalık ailenin çoluğu çocuğu sıvamışlar paçaları. Baktım; yalınayak, yağmur altında, içeri çekiyorlar kuyudakileri. Saman, çamur ve buğday karmakarışık bir halde, ıslanınca, tıpkı kumla kireçten yapılan harç gibi bir şey olmuş. Sadık ağa:

«İyice millemiş,» diyor; «Batarsa içeride batsın, perişan etti bizi evcek.»

Hüseyin ağanın evindekiler de paçayı sıvamışlar. Yağmur altında aile halkından kimisi kuyudan çıkarıyor, kimisi içeri taşıyor. Ama onunki millememiş. Komşusu Deli Çopur, küllük yapacağım buraya diye tutturmuş. Döğüşmüşler, kaldırıyormuş onun için Hüseyin ağa.

«Hüseyin ağa, zarar çok mu?» diye sordum.

«Keşke yaş geçse de burada çürüseydi şu mübarek,» dedi. «Şuna bak, şu çocukların haline! Bizi de perişan etti, şu nimeti de. Senin ağnayacağın: Deli Çopur, «Evimin yakını, ne arar senin ambar burada, ben küllük yapacağım burayı,» diye tutturdu. Şinci kaldırayım da irahmet durunca şu yana kazacağım ambarı.»

Değirmen

Beş yıl öncesine kadar köyde değirmen yoktu. Tam on saat uzaklıktaki Demirci'de öğütülürdü un. Bir çuval un öğütmek için iki üç gün yolculuk, birkaç gün de orada nöbet beklemek meseleydi. Bu bölgenin bütün köyleri zaten unlarını orada öğütürler. Çopur ağa bizim köyü de değirmene kavuşturdu. Gayri Demirci köyüne gidenlerin de bir kısmı buraya geliyorlar. Gel gör ki, büyük bir kolaylık sağlamadı bu iş. Kuyu değirmendir. Bir yar'ın kıyısı oyularak yapıldı. Su üç dört köy aşırı yerden gelir. Baharın değirmene sıra gelene kadar sabah olur. Çünkü, öteki köylerin halkı suyu kesip bostanları sularlar. Ya-

zın zaten büsbütün kuruyup gider. Kışınsa donar. Güzün su bollaşınca artık ne öğütebilirlerse... O zaman da kimseye sıra gelmez. Sayısı yüze yaklaşan bir köy topluluğu içinde Demirci köyünden sonra iki köyde değirmen var. Birisi de burada.

Güzün fırsat bulan, öğütebildiği kadar unu öğütüp koyuyor bir kenara. Çoğunlukla kış ortasında unsuz, ekmeksiz kalınıyor. Artık işin yoksa ve becerebilirsen kuyudan buğday çıkar. Temizle, kurut kurutabilirsen. Sonra sür eşeğini on saat öteye. Çoğu zaman köylü kış ortasında bu sıkıntıya katlanamaz. Fazlaca öğütmüş olanlardan ödünç alır.

Bu durumu bilen çevre köyler halkı, uzun yolculuğu, orada birkaç hafta kalıp nöbet beklemeyi de göze alarak buğdaylarını öğütmek için Demirci köyüne kadar gidiyorlar. Kağını, eşek ne bulurlarsa yükletip öğütüyorlar. İşlerini güzden sağlam kazığa bağlıyorlar. Hem Demirci köyünün değirmenleri daha iyi ve ince öğütüyor.

Ben de Demirci'de öğüttüm unu. Gani Çavuş'unkilere göre bayağı iyi oluyor oranın ekmeği.

Aslında, Demirci köyünün değirmeni de köyün malı değildir. İlçenin bir zengini gelip suyun birkaç inişli yerine kondurmuş değirmenini. Rahat rahat kazanıyor.

Bizim değirmenin taşı eskir ya da başka bir bozukluğu olursa Nevşehir gibi on günlük yoldan getirtilir yenisi. Çekebilecek at çıkarsa arabayı.

Şubatta muhtarın unu da tükendi. Üç kardeş bir arada yirmi beş kadar nüfus. Ödünçle de

başa çıkılmaz.

«Yahu,» dedim, «Güzden gidip siz de Demirci'de öğütseydiniz ya ununuzu.»

«Öyle deme, efendi, biz bunu oradaki değirmene inat yaptık. Şimdi oraya muhtaç olursak gülerler halimize...»

Ekmek

Mübareği kazanma derdi bir yana, yiyebilecek şekilde yapıp da yemek bile çok zor burada. Asıl doğduğum köyde de böyledir ama oranın saçları daha büyüktür, hem tandırın üstüne konularak pişirilir ekmek orada. Bu köyde tandır olmadığı için saç da ocağa uygun, kucak kadar genişliği yok. Ekmek açılan tahtalar da ona göre, Ekmeğin büyüklüğü de, saç kadar olamıyor. Ekmek deyince kentlerin somunu gelmesin aklınıza sakın. Bu bizim ekmek kalınca bir yufkadır. Yine de çok kere içi hamur kalır. Hazmedebilene aşkolsun! Lâstik gibi çek çek kopmaz. Mukavvayı ıslatıp yiyormuş gibi gelir adama. Ama ne sıkıntıyla yapılıyor o... Şu ekmek yapmak derdi yok mu, bana öyle geliyor ki, bizim kadınların ömürlerini yarı yarıya kısaltıyor. Kimi köylerde güzden haftalarca durmadan uğraşıp bahara kadar yiyecekleri ekmekleri pişirip yığıyorlar bir kenara. Sonra her övün yeteri kadarını ıslatıp yiyorlar. Çevre köylerden daha uygar bizim köy bu bakımdan: her günün ekmeği taze taze yapılır. Kadınlar geceden kalkarak hamuru yoğurur, daha erkekleri yataktayken, yani şafak sökmeden o günün ekmeğini yapıp yerine koyarlar. Biraz geç kalacak olursa kocasından yiyeceği daya-

ğın haddi hesabı olmadığı gibi, adı da ayyar diye anılır ki, bir kadını küçük düşürmek için bundan kötü söz olmaz.

Ekmek yapılırken kadının gözlerinden yaşlar şapır şapır damlar durmadan. Ocak habire tüter. Üstleri başları o yüzden is, kurum içindedir. Cehennem azabı nedir diye sorsalar, «Bu köyde ekmek pişirmektir,» derim.

Ekmeği gündelik yapmak iyi olur ya, ben buranın değil de öteki köylerin yasasına uyuyorum zorunlu. Unumuz Gani Çavuş'un evindedir. On beş yirmi günde bir onlar yapar ekmeği. Bizim ekmek de her gün onlara ayrı bir sıkıntı olmasın diye katlanıyoruz, bu duruma. Yeni yapıldığı gün, beş altı tanesini yerim taze taze. Ondan sonra kuruyup da olur mu sana bir taş parçası! Yemekten bir saat önce iki yanından adamakıllı ıslatacaksın; sonra sofra bezine saracaksın, orada yumuşadıktan sonra katlayıp yiyeceksin. Bir kere bayatladı mı, artık karnım iyice acıkmadıkça yanaşmam ekmeğin yanına. Günde iki üç tanesini zor bitiririm. Her keresinde yarım şinik unu ekmek ediyorlar benim için: Aşağı yukarı otuz kırk ekmek oluyor. Birinde elli günden fazla sürdü, tükenmedi. Yeniden yapılması için haber göndermediğimden, Gani Çavuş merak etmiş, geldi.

«Senin yerinde ben olsam çoktan ölürdüm,» dedi. «Buna ekmek yemek mi derler!..»

«Yiyemiyorum, ne yapayım?»

«Be herif! Ekmeğin sertliğini bahane ediyorsun, kendini ekmeğe vermiyorsun da... Şu kitaplarda ne var, bilmem. Adam olana bir kitap yeter de artar bile. Sen yığmışsın babam önüne!

Kendini onlara verdiğinin yarısı kadar da ekmeğe versen, bak nasıl yersin.»

«Yok be çavuş, kitaptan falan değil. Biz de köylüyüz ya, anam nasıl yapardı bilmem, daha yufka olurdu da ondan mı, bunlar pek sert geliyor bana.»

«Korkma o kadar, senin karın, bağırsak dediğin şey kul yapısı da eskiyecek mi? Allahın elinden çıktı o.»

Şu inanca vardım ki, köy sağlığının yoluna girmesi için ilkin bir fırın gerek her köye.

Ben bu fırın işini düşünürken Gani Çavuş'un kardeşi ona da kulp buldu:

«Şehir ekmeğinin bir saat yattığı karında bu beş saat yatar. Öyle olmasa ekmek dayanır mıydı bize?»

Sabana eşek koşanlar

Bizim köyde para topraktan çıkarılır, topraklarımız ise kolay kolay adama para vermez. Yoksuluz o yüzden. Bölüne bölüne payına düşen on-yirmi dönüm tarlayı nasıl olsa ekeceksin. Geçim yuların ona bağlıdır. Onu işlemek için «çift»e gereksinimin var. Pulluğu alamazsın ya, iyi kötü kara sabanı elde ettin. Koşmak için öküz ister. Öküzü de, beri benzer herkes alamaz. Bir çift öküz en aşağı altı yüz lira altı yüz lira kaç yüz taşın altında, orasını bilmem.

Ol nedenle çiftçilerin çoğu, her işte kullandığı eşeğini, öküz alamayınca çifte koşar. Bazan da öküzle eşeği yan yana koşar. Bu işe öküz de, eşek de şaşar...

Harman zamanı da, döveni aynı biçimde sürerler.

İşi yolunda olan bazıları, eşek koşanlara «dinsiz» diyorlar. Oysa, bunlar namazın vaktini şaşırmazlar. Eşek koşmasın da kendini mi koşsun, neylesin?

En sürekli eşek koşanlar, Hacı Ahmet'in oğullarıdır. Bunların bir güdük eşekleri vardı. 1936'da alınmıştı. 1946'ya kadar tam on yıl çifte, harmana sürdüler bu eşeği. Bir yanında da kapıdan yetme ufak bir öküz... Bu eşeğin on yıl dayanışına bütün köylü şaştı kaldı.

Şimdi Hacı Ahmet'in oğulları ayrıldılar. Birisi çoban oldu. Öbürü aynı biçimde çiftçilik yapmakta. Ama şimdi güdük eşeğin yerinde başkası var.

Bu gidişin ilk nedeni, yokluk, «ot bitmeyen bozkırlar..»

Bir neden de; bundan daha başka türlü yaşayışa heves edilmemesi. Daha doğrusu, «en iyi gün bugün» kanısı.

Makineden geçtik

Baharın güzel günleri kış boyunca çektiklerimizi unutturdu bize. Altı ay sonra aynı çile yeniden başlayacak ya, bahar olunca insana sıcak günler hiç bitmeyecekmiş gibi geliyor. Yeni bir kışa dayanmak için az çok gücü artıyor adamın.

Böyle sıcak günlerde çayırlık bir yer bularak orada ders yapıyoruz çocuklarla... Çevremizde çiftçiler güneş altında çift sürüyorlar, türkü söy-

lüyor kimi, «Kayseri mektebinde oldum candarma.» Ben de söylüyorum kendi kendime...

Çocuklar ders aralarında tutturuyorlar bir şarkı, «Çiğdem der ki ben âlâyım..» Unutuyor insan kışı, yorgunluğu, yoksunluğu... Güneş, nimetlerin en büyüğü şüphesiz. Biz de Istrati gibi, «Sırtımız ısınsın da tek, açlığa katlanırız,» diyoruz.

Yakup Kadri'nin, «Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenlere ey gamlı ülke!» diye haykıran sesi çınlıyor kulaklarımda. Ben de aynı sözleri haykırmak gereksinimiyle doğruluyorum. Bir orduya emir verecekmiş gibi kolumu uzatıyorum ileriye.. Ama deli sanırlar diye düşünerek boynumu büküp oturuyorum yerime.

«Avarın Kol» denilen yerdeki küçük çayırlıkta «Kötü Pınar»ın yanındayız bugün. Çevremizde yedi sekiz kadar çiftçi var. Çiftlerin kiminde inek, kiminde eşek koşulu. Bir tanesi de çapayla ekiyor tohumu: Hüseyin ağanın Ali.

En yakınımızda Koca İsa'nın çifti var. Boyunduruğun bir yanında inek, bir yanına eşek koşulu. Çifti İsa kendisi sürüyor. Bacısı da onun sürdüğü yeri tapanlıyor. Tapanın arkasına bir taş koymuş, çekiyor ön tarafından. Ayakları çıplak, baldırları görünüyor şalvardan. İşliğinin kolları tillim tillim... Yüzü kavrulmuş, derisi dökülüyor.

Çocukların anlattığına göre, bu on sekiz yaşındaki kıza İsa yalınayak diken çiğnetmiş, kız bir hayli çekmiş. Şimdi iyi olmuş. «Gayrı taş gibidir, çarık filân istemez, o diken çiğnemek pekiştirdi ayağını» diyorlar. Yüzünden akan ter sapsarı... Gözü terden açılmıyor. Çocukların de-

diği gibi ayakları demir gibi. Kesekmiş, taşmış dikenmiş vız geliyor ona. Omuzu sökülüyor zavallının tapan çekeceğim diye. Derken inek yoruldu; İsa çıkardı boyunduruktan hayvanı. Eşek tek başına kaldı. «Eşek yorulmadı mı?» diyorum çocuklara. «Öğretmenim, dediler, daha on inek yorar o. İsa'yı bile yorar, kendini koşacaktı çifte İsa biz olmasak. Utanıyor bizden...» Gerçekten İsa boyunduruğu bir yokladı, geri dönüp bize baktı, vazgeçti. Acı acı gülümsedi. Kız boyuna çekiyordu tapanı. İsa, Kötü Pınar'a geldi, su içmeye. Konuştuk biraz.

«Her gün mü böylesiniz, canım?»

«Her gün, Mamidefendi.»

«Ne kadar yer sürebilirsiniz günde?»

«Bazı on, bazı on beş adım.»

(Kaplumbağadan hızlı olmasa gerek.)

«İnek niye yürümedi?»

«Dayanamıyor.»

«Eşek?»

«O iyi dayanıyor. Diraatli. Bizi bile yoruyor.»

«Sizi mi?»

«Ha, bazı bazı...»

«Ya Hüseyin'in Ali'ye ne dersin?»

«O bizden ırahat, Mamidefendi. Benim boynum kopuyor, bak. Ona ne var? Cızı cızı çapalayıp geçiyor. Hem o bizim kadar da ekiyor.»

«Sen de yapamaz mısın öyle?»

«Hiç bakmayacağım ya, kınayor elin oğlu. Hiç olmazsa bir düzeni var bizimkinin.»

«Sapı neyle kaldıracak ya o?»

«Biz yardım ederiz.»

«Ya sana kim yardım eder?»

«Allah!»

Yolda gelirken başladı bizim çocuklar:

«Öğretmenim, Demirci de böyle sürer - Sennan da böyle sürer - Topal Musa da...»

Makineleşmekten geçtik, insanın yerine hayvanı koyabilsek o da yeter.

Davar besleme

Bu Orta Anadolu'nun her yeri böyle midir bilmem. Sanırım en kurak ve acılı topraklar bizim buraları. Bazı yerlerin yeşillikleri, bol meyvaları ve bol otlu çayırları bana düş gibi geliyor burada. Ama buranın gerçeği gibi, öyle yerler de gerçektir herhalde.

Bahar geldi, ekinlerimiz bir parça gelişti. Fakat ot diş kurdayacak kadar yok. Çiftçi olduğumuzdan sığır, davar az da olsa zorunlu besleniyor. Şimdi ise, bizim davarlar açtır, perişandır, kırılmaktadır. Ben, bunların maddî zararlarından çok üzüntüsüne dayanamıyorum. Yürekler acısı bir halde ölüp gidiyorlar... Üç yüz elli evli köyün bin üç yüz davarı bahara çıkmış. Üç sürü halindedir. Şu günlerde dilini uzata uzata yine yürekler parçalayarak kökü tükenen körpe kuzular yanında, davar kısmı da yarıya inmekte. Zaten süt verecek halde değiller. Kupkuru iskeletler, kuru kesekler arasında dolaşarak tamamlıyorlar günlerini...

Çobanlar her yönden en çok yoksunluk çeken insanlarıdır köylerin. Ama bir kere alıştılarmı, artık köy sıkar onları. Ancak sürünün peşinde rahat ederler. Buna sonradan alışmak güç. Küçükken alışana ise, çiftçilik, işçilik zor gelir.

Bir de davar gütmenin yolunu yordamını bilmek gerek.

Kışın «Poyraz İni» denilen yerdeki inlerde kalır sürüler. Çobanlara ekmek ve bulgur gider, orada pişirip yerler. Davar sahipleri her sabah, otu olan ot, samanı olan bir torba saman götürür inlere. Davarlar bahara çıkarılmaya çalışılır böylelikle. Yine de güzünki davarın yarısı bile çıkmaz bahara. Kuzular doğunca da orada emzirilir. Köyde hiç kimse kalmadan, karı, kız, çoluk, çocuk kuzu emzirmeye giderler her gün öğleyin. İkindi üzeri de dönülür. Arkada köy ıpıssız kalırken yol kalabalıktır. Bu kalabalığın kuzu emzirmeye gidenlerden oluştuğunu unutuyor da insan irkiliveriyor kimi zaman.

Bir pazar günü ben de katıldım kalabalığa. Bizim ağalarla birlikte gittik kuzu emzirmeye. «Bir sigara içimi yer,» diye bin kere söylediler. Belki birer paket içtiler varıncaya kadar. Bir buçuk saatte varabildik. Sürüler daha gelmediğinden «pin»leri gezdik. «Pin» diye, körpe kuzuları içine doldurup barındırmak için yere kazılan, ağzı kapalı kuyulara diyorlar. Herkesin bir pini var. Kuzuları emzirdikten sonra içine doldurup ağzını da kapıyor. Ertesi günü aynı saate kadar. Ölenler de oluyor. Dereler koyun leşleriyle dolu. Ölenlerin yapağısını yolup bırakıvermişler dereye. Mısmıl olanlar eve getirilip yenir. Derenin yüzünde güneşten kızarmış leşler birer davul biçiminde. Dünyada ne de çok kuş varmış. Her çeşidinden birikmiş bu leşlerin başına.

«Mehmet Çavuş,» dedim. «Bu ne?»

«Allahın emri!»

Susadık, kuyunun başına vardık. Amanın!..

Allahın yarattığı kaç türlü pis böcek varsa hepsi içinde. Bir kadın süt çingilini getirdi; birkaç erkek uçkurlarını çıkarıp birbirine ekleyip çingile bağlayarak suyu çektiler ama ne su: neuzübillâh! İçmesem olmayacak. «Ölümümüz herkesle birlikte bu sudan olsun...» deyip içtik çaresiz. Derken sürüler geldi. Başladı kuzular pinlerin içinde meleşmeye, bir yandan da koyunlar bağırır, acı acı... Çobanların heybeleri kuzu dolu. Sahiplerine dağıtıp iki yumurta bahşiş alıyorlar. yirmi - yirmi beş kuzunun hiç birisinde bir işaret olmadığı halde, heybeden çıkarıp seçip seçip veriyor. Hayretimi sezen çoban: «Efendi, değirmende ağartmadık biz bu saçı,» dedi. Mehmet Çavuş tamamladı: «Söz gelimi, kulağının dibi kara kuzu Bekir oğlunundur deyip koydu mu bir daha aklından çıkmaz.»

Herkes pininin başında hazır, hemen kuzuları çıkaracak. Ama sürüler sulanmayınca olmaz. Çocuklar arkadaki sürülerin önüne sıralandılar; zor eğliyorlar. Birisi geldi kuyunun başına. Nuh Nebi'den kalma bir köhne tahta oluk var. Kuyudan çingille su çekilecek de bu üç sürü sulanacak. Bunun olasılığı yok, diye düşündüm ilkönce; ama oldu. Yine bağladılar birkaç uçkur; üç tane çingil taktılar uçkurların ucuna. Biri yoruldukça bir başkası çekerek her biri dört yüz baştan fazla üç sürüyü üç saat içinde suladılar.

Kuzular emzirilip okşandıktan sonra dolduruldu pinlere. Sökün etti millet bu kez köyden yana. Ayrılırken, çobanın biri soruyordu:

«Köyde ne var ne yok, havadis var mı?»

«Biz de senin gibiyiz... Duyup gördüğümüz bir şey yok şimdilik,» dedim. «Seni sormalı...»

«Dağın başında ne olacak bende? Altı aydır buralardayım. Bir şey gördüğüm, duyduğum yok. Halimden de mi bilmiyonuz.»

Bağrını açtı. Gömleği muşamba gibiydi. Göğsünün kılları zift gibi kapkara bir kirle sıvanmış.

«Çamaşırın hiç yıkanmaz mı?» dedim.

«Ne diyon? Çamaşır kim, yıkanmak kim, biz kim.»

Ekin tarlası

Temmuz geldi, ekinler yetişti. Arpalar bir karış, buğday ve çavdarlar üç. Biz de herkes gibi alıp orağı biçmeğe koyulduk. Bazı gün belden olduk büküle büküle, bazan dizden olduk, arpa yolarken çöke çöke, her zaman da elden olduk çeke çeke.

Babam, küçük kız kardeşim, bir de erkek kardeşim hep tarlada yattılar. Ben de sabah oldu mu, elimi yüzümü yıkar, ceketi sırtıma atar, nerede ekin biçiliyorsa oraya giderdim. Bu sıcakta ceketi niye alıyorsun diyeceksiniz ama, birdenbire öyle sert bir poyraz çıkar ki, adamın ciğerlerine işler.

Akşam dönerken, bambaşka bir insanım ben. Dudağım kavruk, belim sızılı, elimde hiç hayır yok. Bazan orak kanatmıştır, bazan diken. Kurt kuyruklarının kıl gibi dikenleri doldurur avucumun içini, bölük bölük, kavlak kavlak. Ellerimin şu haline bakarım da bunları kaplumbağanın buruşuk ayaklarına benzetirim.

Gömleğim tenime, saçım alnıma yapışmıştır.

Taramak istesem tarak batmaz. Akşam serinliğinde de çimento gibi donar. Çorabımla pantalonumun paçalarına dolan pıtrak dikenlerini ancak yarım saatte ayıklayarak güneş inerken ben de düşerim yola. Ne yalan söyleyeyim, yolda rastladıklarımdan utanırım bu dönüşte. Onlar senden hallice mi diyeceksiniz; değil, değil ama, neyleyim, olmuyor işte. İnsanlıktan çıkmış bu halden utanmamak gelmiyor elimden. Su nereden bulacaksın ki, tarlada temizlenesin.

Yine de hora geçmez gördüğümüz iş. Yakıştıramazlar bana bu işi. İki ufak çocukla tek başına didinirken bile babam: «Sen gayrı efendi gayıtına geçtin, biziynen sürtme,» der. «Biz iyi kötü, iki gün evvel, iki gün sonra becellerik.»

Yolda falanca ağaya rastlarım. «Bre Mamıdefendi oğlum,» diye ayıplar «efendilik başka, ireçperlik başka. Babanı görüp de söyleyemedim, seni götürmesin deyi... Geçen gün Kavas'ın küllüğünün başında oturuyorduk, haber virdiler de ekin biçtiğini, hepimiz kızdık babana, oğlanı yaşıtlarının yanında küçük düşürüyor deyi...»

Ama asıl, «Efendilik kim, o kim, yüz yıl okusa yine yakıştıramaz kendine,» gibilerden yan bakmıyorlar mı, yüreğime işliyor.

Okuldan yeni çıktığım zaman söyledikleri sözü unutmadım: «Okumuşleyin ya vali ol, ya kaymakam. Sen de bizimnen köy yerinde sürüngükten kelli ne hayrını görecen.»

Harman

Saplar, tarlalardan çekilerek köyün dışında-

ki boşluğa dökülür. Harman burda sürülür. Harmanlar hep bir arada döküldüğü için toztoprak birbirine karışır. İş ki yel essin.

Harman yerleri köyün kuzey tarafında. Tınaz savurmak için yel gerekli olduğundan böyle gelmiş, böyle gidiyor. Geçen yıl Toprak Mahsulleri Ofisince köylüye öğüt vermek için bastırılıp dağıtılan Ekin adlı gazetede, «Harmanları kuzeye dökmek tehlikelidir. Çünkü, rüzgârdan taraf olduğundan yangın ihtimali fazladır,» diye bir düşünceye rastlamıştım. Bizim köylülere açtığım zaman onlar da açtılar ağızlarını, yumdular gözlerini:

«Osandık bu yımırtalardan... Hep cılık çıkıyor.»

Bizim köyde bir söz daha var: «Yığın yerini ben de tarif ederim, ekini işleyen olsa...» Bu sözü hatırladım da gülmekten kendimi alamadım.

Sap kağnısı akşamdan hareket eder, sap getirmek için; özellikle uzak olan tarlalara. Tam kaplumbağa yürüyüşüyle ağır ağır sabaha karşı tarlaya varır. Sap yüklendikten sonra da kuşlukta ya da az sonra harman yerine döner. Akşama kadar bir sefer daha yapar.

Kağnı ve kağnıya koşacak öküz herkeste pek bulunmaz. Onun için hayırsız bir öküzü ya da eşeği bulunanlar sap çekebilecek öküzü, kağnısı olanlarla keşik (ortak) olurlar. Keşik olmak için yalvarıp yüz suyu döktüğü konu komşusu buna yanaşmazsa işte o zaman hali haraptır köylünün. İbiğini yere dikip kötü kötü düşünür gayri...

Döğen işi sorun değildir pek. Döğene herkes eşek koşar zaten. Bir parça çulun içine çavdar

sapı doldurup hamut yapıp boynuna taktı mı eşegin, haydi boyunduruğa.

Asıl sorun sapı harman yerine indirebilmek. Çok şükür sapı tarlanın yüzünde kalmış olan yok bu yıl. Öküzü kağnısı olmayanlar da türlü hizmet vaadleriyle konu komşusuna çektirmişler saplarını.

Bu yıl biz de komşumuz Duran'la keşik olduk. Duran benim ilkokul arkadaşımdır. Babası öldükten sonra evin işleri ona kaldı. Kağnısı olmadığından o da bizden rica etti.

Duran'la babam akşamdan sonra kağnıyı koşup sapa gidiyorlar. Ben de sabahları erkenden onların Mustafa ile bizim İsmet'i alıp eşeklerle birlikte harmana gidiyorum. Ortalıkta çeç, yani saptan ayrılmış ürün varsa, harmanda yattığımız oluyor, beklemek için.

Durangil'in Baykuş'u ile bizim Düden'i döğene koşarak çocukların eline veriyorum. Onlar değişe değişe döğeni sürerken ben de harmanı aktarıyorum.

Bazan «kağnıya gitmek» de düşüyor bana. Ama daha çok gündüz kağnısına gidiyorum. Günde iki sefer yapıldığından kağnı tarlaya varıncaya kadar birisi sürerken öteki kağnıya uzanıp uyuyor. Gündüz seferinde de uyumak sırası gece sürmüş olanda. Babam yorulup da harmanın gölgesinde uyumak istediği zamanlar kağnıyı ben sürüyorum tarlaya kadar; Duran uyuyor.

Amanın bu yollar ne yollardır... Her seferinde yolda devrilmiş bir kağnı adamın yüreğini sızlatır. Dolusundan geçtim boş kağnı bile dikkat etmesen devrilir bu yollarda... Bazan yolun en kötü yerlerinde Duran'ı uyandırmak zorunda

kalıyorum. Taşlar, yolun büsbütün silindiği yerler bir yana, tarlalar arasındaki o hendeklerden, yanlamasına inişli çıkışlı dik ve düzensiz bayırlardan kağnıyı indirip çıkarmak anasını ağlatıyor adamın. Boş giderken neysene... Ama yükle dönüşte iki kişi yatan tarafına destek olmazsa kağnının devrilmesi işten değildir. Birisi tırmığı, öbürü anadutu eline alıp var kuvvetiyle dayanacak... İyi ama adamda kol kanat kalmıyor. İnsan insanlıktan çıkıyor ya, kağnı bari devrilmese... Ama ne yapsan yine devriliyor. Devrildikten sonra her şeyi yerli yerine koymak için de anasından emdiği süt burnundan geliyor adamın.

Bir gün Akbayır'dan çavdar yüklemeye gittik Duran'la. Yolda Emmi'nin kağnısı devrilmiş. (Adını bilmem. Emmi derler.) Kaldırmışlar, sapı yeniden yüklüyorlar. Ama boyunduruk kırılmış, zelbeler (öküzlerin bağlandığı yer) kırılmış, öküzün biri fenalaşmış.

«Selâmünaleyküm, Emmi,» dedim.

«Aleykümselâm, sarı yeğen,» dedi.

Oğlunun gözleri suvacık suvacık yaştı. Eliyle çaldıkça yanaklarına bulaştırı bulaştırıvermiş. Kağnının üstünde burnu kalkıp kalkıp iniyordu.

Kağnıyı durdurdum.

«Bu ne hal, Emmi?» diye konuşmaya başladım.

«Görüyon, her şey meydanda, sarı yeğen. Bilmez değilsin a... Her gün başımızda. Köylülük ocağı batsın... yediğin içine mi iliyecek... Altı yok çarık gibiyik...»

O bari ağlamıyordu. Birden sözü değiştirdi;

sanki ben, «Neden ağlamıyorsun?» diye sormuşum gibi atıldı:

Öküzün ağzından akıyor seller,
Otursan ağlasan divane derler.

Emmi'nin şairliği de vardı bayağı. Habib Karaaslan'la kaşık mı değişti nedir. Ama bu cefalar içinde o uyaklar öyle yan yana gelir ki kendiliğinden. Yalnız ilhamlarını nankör topraktan alan bu cefakeş şaircikler billür kadehten «Aşkın şarabı» yerine bulaşıklı Kara çanaktan hayatın zehrini içmişlerdir. Sürdürdü:

Öküz hastalandı, zelbe gırıldı
Acıları can evime derildi.

Duran uyandı:

«Geç galırık, sür,» dedi. «Emmi'yi heç görmedin mi be herif. Her günkü Emmi işte. Sen de onun tesellemelerine mi havassın...»

Çekip gittik.

Gelelim bize: Ben anadutla uzattım demetleri, Duran yerleştirdi üzerine. Tam urganı sarmak için asıldığımız sırada arkaya oturdu kağnı, saplar yere yayıldı. İkincisinde de düzgün koyamamış olacak yine aktı. Sapın hiç hayrı kalmadı. Taneler büsbütün yere döküldü. Devirirız diye korkudan o tırmığı aldı, ben anadutu, iki tarafından yapışarak getirdik ya, bizde de hayır kalmadı. Yolda Emmi bekliyordu hâlâ. Köyden zelbe gelecekmiş.

Babam

Harman zamanı yemekler hemen her gün ya kabak, ya pancardır. Kağnının harman yerine

gelme vakti yaklaşınca Behice ile Duran'ın anası azıkları getirirler. Yemeklerin üstlerini örtmelerini bir türlü öğretemedim. Harmanın bir kıyısına koyarlar. Sap kağnısı geldikten sonra eşekleri döğenden, öküzleri kağnıdan salarak çayın kıyısında hayvan yatağına süreriz dinlenmeleri için. Biz de kağnının gölgesinde çökeriz kabak çanağının başına.

Harman yerinin her yanında durmadan tınaz savruluyor. Ardımız önümüz toz. Elimiz, yüzümüz, ağzımız, burnumuz hep sıvalı saman tozuyla. Bari karnımıza giden biraz temiz olsa! Nerede? Yemeğin de üst tabakası saman ve tozdan bir kaymak tutmuştur. Dururken üstünü kapasalar bile sofrada açar açmaz aynı duruma geleceği de belli ya neyse...

Ne zaman temizlikten söz açacak olsam huylanır babam:

«İstanbul'da büyüdü sanasın bizim beyefendi! Ulan senin mayan bu tozdan yapılmış!»

Duran da arkadaşlık gereği, ya da gerçekten öyle düşündüğü için benden yana yontar.

Bir gün kabak yemeye oturduk. Üstünde yoğurt var kabağın. Ama toz tabakası yoğurdu bastırmış, kapkara etmiş.

«Baba,» dedim, «Benim bildiğim yoğurt apak olur, bu kara yoğurt neden yapılır ki?»

Zaten parlamaya hazır; küplere bindi:

«Ulan,» dedi, «İreçper dediğin adam, senede bir kağnı toz yer! Toz yutmasa işi rasgelmez. Sen gurban olamadın mı bu toza? Gözünü seviyim o tozun. Sen de ağnarsın daha dünyayı, hele ıcık daha dur!»

Anam

Ramazan ayı. Oruçlu olduğuna bakmadan anam da: «Allaha güveniyorum,» diye başladı bizimle ekine.

İçi de kavruluyor, dışı da. Akşamlara kadar yıprandığını görmekten de benim içim çifte kavrulmuşa dönüyor.

Ekin biçenlerden çoğunun oruçlu olduğuna bakılırsa, bu yıl ucuz kurtardık sayılır. Topu topu bir genç öldü susuzluktan, yığının dibinde.

Ama küçük çocuklara gelince iş değişir. Anaları, babaları tarlada orak sallarken ecel de onları kıyasıya biçti. Bir aylıkla bir yaş arasındaki çocuklardan her gün köyde bir iki kurban verdik. İlk on beş gün içinde ölenlerin sayısı yirmi ikiyi buldu.

Bazan anama ufak bir şey soracak olsak: «Benim dermanım mı var söylemeye...» diye kısa keser. Ama bir yandan da durmadan ilâhi söyler. Kışın şıklar odayı gümbürdetirken kadınlar kapıya birikerek onların söylediklerini ezberlemeye çalışıyorlar titreye titreye... Dinlemesi, hele bellemesi, çok sevapmış.

«Peki ana, ilâhî söylerken ağzın dilin yorulmuyor mu?»

«He oğlum, bundan da mı ağız yorulurmuş. Allahın, Peygamberin adı. Bunları söylemezsem bu sıcağa dayanılır mı? Bu sayada ölmüyorum aç susuz...»

Çeşme, köyün yanında, aramız bir saat... İçmek için getirdiğimiz iki üç testi suyu hep çatlak, yanan ayaklarına döküyor, başına göğsüne

döküyor ve bize komşu tarlalardan su getirtiyor çok kere.

Ayaklarının tabanı paramparça. Ayağına iyi kötü bir pabuç aldık. «Onu kim sürükleyecek,» diyor.

Bana gelince

Bu notları sebze tarlasında, bağ bellerken, güneş sıkıp ter çıkarırken yazıyorum. Şimdi ekinler yetişti. Babam yalnız. Yardım etmemek olmuyor. Ama benim onlardan ayrıldığım nokta şu ki tarlaya giderken de kitap kâğıt alıyorum yanıma.

Şu satırları yazarken, herkes gibi biz de karpuz çapalıyoruz anamla. Sıcak bunaltıyor. Ben fazla dayanamayarak gölge arıyorum. Boysuz mısırların gölgesine uzatıyorum kafamı. Yazadururken anamın sesi geliyor:

Alçaklara karlar yağdı üşümedin mi?
Bu sıcağın olacağını düşünmedin mi?

«Düşünsem ne fayda var ki, ana?»

«Ne olacak? Evden gelmezdin.»

Köyde kimsecikler yok. Herkes işinde gücünde. Bir ben mi kalacağım. Yalnız kadınlar yanan ayaklarını arasıra arktaki suya sokarak katlanıyorlar sıcağa...

Bozkır tam anlamıyla bomboz uzayıp gidiyor. Sürüler keseklerin arasından aç açına köye gidiyorlar sağılmaya. Bir şey varsa memelerinde süt adına.

Akşam oldu. Eve geldik. Yarın burçak yolmaya gidilecek. Bir süre de oraya devam gerek.

Alınyazımızın çarkı yaşamımızı öğüterek bin yıl önceki gibi dönüyor, dönüyor.

Ah bu durumu anlatacak güç olsa kalemimde! Sanatçılarımız nerede? Onların gözleri görmeli bu sahneleri... Sel gibi akan terlerden ne şaheserler meydana gelirdi.

Yakup Kadri «Yaban»da köy gerçeğine şöyle bir dokunacak olmuştu, kıyametler koptu, Türk köyüne iftira etti, diye. Türk köyünü hâlâ «Çoban kaval çalar ânın hayatı şairanedir» dizesindeki havayla düşünenler bu memleketi tanımıyorlar, onun gerçekleriyle hallü hamur olmadıkça köyü bildiğimizi iddiadan, onun adına avukatlık etmekten vazgeçelim bari.

Deli Kezban

Bizde herkesin tarlası yoktur. Ekin biçme zamanı bazıları ırgat durur ağalara. Bu yıl ekini olmayanlardan bazıları da Haymana ovasına gitti çalışmaya, artanı da köyümüzde kaldı.

Şimdi askerde bulunan Veysel'in karısı Deli Kezban da Musa Usta'ya ırgat durdu on kileye (kile: 30 kilo). Bu sıcak aylarda bir yaşındaki çocuğunu tarla tarla gezdirdi de yine öldürmedi. Herkes şaşa kaldı bu işe: «Allah esirgediğini esirger,» dediler.

Musa Usta'nın Karaboğaz'daki tarlasıyla tarlamız komşu. Biz arpa biçerken onlar da geldiler. Akşama kadar gözlerimi ayırmadım onlardan. Akşam eve gelirken yanlarına uğradım. Çocuk yığının yanında ağlıyordu. Bize biraz akraba da düşer. Kezban çocuğunun yanına iki daki-

ka ancak uğrayabildi ötekiler yolarken arpayı. On kileye durduğunu da ondan öğrendim.

«Mamıt ağa,» dedi, «Beş kilesine para aldım, Veysel'e yolladım. Beş kile de bana yeter gayri, ne olacak!»

Sonra yine işine eğildi.

Çorbalık

Bizim ahır evin arka bölümünde, samanlık da ahırın iç yanında: üç göz dam içiçe. Ahırla samanlık saydan oyma eski mağaralardır. Birkaç yıl öncesine kadar şimdiki evimiz yoktu. Ahır olan yerde oturuyorduk. Kendini denkleyince ön tarafa bu evi yaptırmış babam, ben Köy Enstitüsünde okurken. İçeride kalan eski ev ahır olmuş.

Eşyaların bir kısmını oturduğumuz eve sığdırıyoruz, bir kısmını da ahırın iç yanındaki samanlığın bir köşesine koyuyoruz. Yatak ve buna benzer eşyalar evde kalanlardır. Samanlığa konulanlar ise hayvan pisliğinden turşu küpü biçiminde yapılan petekler içinde yiyeceklerdir. Aslını ararsanız samanlıktaki eşyaları ben, işe yaramayanlar sanıyordum. Bulgurun, fasulyenin falan oradaki petekler içinde olduğunu ineğin yemesiyle öğrendim. Sonradan içinde yiyecek bulunan kapları da eve taşıdık ya, iş işten geçti.

Samanlığa konulan eşyaları doğru dürüst orada saklamak çok zordur. Çünkü kapısı yok. Bazan kağnının tekerini geriyor anam kapı yerine, tekerlerin kağnıya takıldığı mevsimde bir

ağaç parçası geriyor yerlerine. Öküzler usludur ama inek ne yapıp yapıp ipini koparıyor. Samanlığa geçince de ne bulursa yiyor. Bir şey bulamazsa kırıp geçiriyor oradaki petekleri, çömlekleri.

Yüreğimin bir köşesini de bu bozuk düzen yakıyor. «Bu işleri sen düzelteceksin. Köyü kalkındırmaya kendi evinden başla. Bunu da yapamazsan ne anladım ben senin okumuşluğundan,» diyorum kendi kendime. Gerçi her şeyi bir derece düzeltmeye çalışıyorum ama yine de şöyle yanıtlıyorum içimden: «Ne yapayım, önce bir yapı ister, onun için de para!»

Geçen akşam yemek yerken içerde takırtılar oldu. Çırayı alarak ahıra koştu anam. Az sonra ağlamaklı sesi gelmeye başladı:

«Gıranı giresice de mundar çatlayasıca. Mosgof malı, gâvur ineği... Biyilki senede elimi böğrümde goydun! Bulgur mulgur gitti. Al şinci de çorbalığın hesabını gördün. Ben naapiym de nerelere gidiyim? Bıktım bu ineğin elinden, illallah dedim. Canım çıksa da gurtulsam.»

Kaşıkları atıp kalktık babamla. Vardık ki ineğin karnı davul gibi şişmiş. Çorbalık peteğini kırmış, yerle bir etmiş. Zaten iki ölçek kadarmış çorbalık. Yediğini yemiş, yemediği de samanlığın tabanındaki pisliğe karışmış. Üzerine inek de pislemiş. Anam da oturmuş yere dökülenleri toplamaya çalışıyor. Bir ağaç parçası alarak ineğe vurmaya koyuldu babam da...

Harman kalkıp da çorbalık falan yapmaya iki ay var. Hoş kuraklık öylesine ki harmanın da kalkacağı şüpheli bu yıl. Komşulardan ödünç bulalım desek yok. Bizim her günkü beslenmemiz

ise bulgura ve çorbalığa dayanıyor. Akşam bulgur pilâvı, sabah çorba...

Biraz şaşaladıktan sonra anam gidip kalburu getirdi. Güya pisliği eleyip içindeki çorbalığı ayıracak. «Ana, yok, olmaz» dedimse de aldırmadı, ayırdı. Ayırdı ama yine pislik.

«Gel ana, ölürsek de aç ölelim,» diyerek kolundan tutup getirdim eve. Hâlâ dizlerine vurup döğünüyor:

«Mosgof malı! Olanca umudumu da yerinen yeksen etti. De, ben ne pişireyim yarın da önünüze ne goyayım?»

Kooperatif

Bizim ilçenin yedi sekiz köyünde «Tarım Kredi Kooperatifi» var. Aslında köylülerin yararı düşünülerek hayırlı bir erek için kurulan bu kooperatifler bugün köylüyü bir çıkmaza sokmuş durumdadır. Çünkü köylü kooperatiften para alırken işinde ilerleme düşüncesiyle hareket ederek her zaman aldığı parayı kârlı bir işe harcamıyor. Sadece ödünç aldığı parayı eski borçlarına yatırarak bir an için hafifliyor. «Seneye Allah kerim,» düşüncesiyle hareket ediyor. Sene ise çabucak gelip çattığından afallayıveriyor: Çoğunluk borcunu ödeyemiyor. Sonraya kalıp faiz yüzünden iki katına çıkınca büsbütün ödeyemez oluyor. Sonunda icraya veriliyor ve işte o zaman kara sefalet baş gösteriyor. Bu çevrenin köylerinde kooperatife ortak olan köylülerin yarıdan fazlası icraya verilmiştir.

Borçlu köylülerin kooperatif defterinde ka-

yıtlı varlıklarına bakacak olursanız her birini milyoner sanırsınız. Fazla para koparabilmek için fazla mal göz çıkarmaz sanısıyla bol keseden atıp tutmuşlar; öküzler, inekler, atlar, mandalar. Tarla desen kaç dönüm istersen. Hatta hiç çiftçi olmayanlar bile borç koparabilmek için bir sürü mal yazdırmışlardır. İcracılar, hacze gelince bütün o defterde sayılıp dökülen malların yerinde yeller estiğini görerek elleri böğürlerinde kalıyorlar.

Kooperatifin biri de bizim köyde. El'aman diyorlar ama yine borçlanmaktan vazgeçemiyorlar. Oradan alıp oraya yatırmakla geçiyor zaman. Gereksinimlerin başında öküz almak geliyor. Bir çift öküz 600 liraya. Üç taksitte ödeniyor. Daha sen ikinci taksiti ödemeden bir de bakıyorsun, öküz sizlere ömür! Ot olmadığından doğudan gelen bu hayvanlar burada yaşayamıyorlar. İşin yoksa bir tane daha al, borcun bir kat daha katmerlensin.

Geçen yıl 600 liraya bir çift öküz de babam ayırdı celepçinin sürüsünden. Kooperatiften 300 lira alıp 200'ünü birinci taksite yatırdı. Geri kalan 100 lirayı da başka gereksinimlerine harcadı. Güz geldi. Kooperatif para ister, celebin ikinci taksiti de geldi çattı. Biz zaten günümüzü zor gün ediyoruz. Elde avuçta bir şey yok. Aldı mı bizi bir düşünce!

«Baba, ne edelim?»

«Nebliym, oğlum.»

Baktım ki olacak gibi değil. Paralı diye adı çıkan birkaç ağaya yüz suyu döküp faizle 300 lira denkleştirerek koopartife yatırdım. Bu kez kooperatiften daha fazlasını almak gerek. Çünkü

hem celebi, hem bu yeni borçları, hem de öteki gereksinimleri saysan bu kadar daha olur.

Haslı Ali'den Veli'ye, Veli'den Ali'ye derken 400 lira borcun altına girdik biz. Babam soluğunu aladursun faiz de işler bir yandan. Biz böyleyken hiç para bulamayıp da icraya verilenler halimize gıpta ediyorlar:

«Buldu, buluşturdu, yatırdı baba! Bizim gibi şaşırıp kalmadı ya!»

Ah keşke olsa da hepinizi kurtarsam.

Öküzlere bir hastalık gelmesi olasılığı da hiç aklımızdan çıkmıyor.

«Baba, öyle bir kaza olursa ne ederiz ki?»

«Oğlum, o zaman başka çare yok, boyunduruğun bir yanına sen goşul, bir yanına da ben. İsmet de (küçük kardeşim) tutağa yapışsın. Ölürsek de öyle ölelim. Böyle sürünmekten öyle ölmesi hayırlı...»

Beterin beteri

Herkes gibi bizim saman da kış ortasında tükenmiş. Baharı zor getirmişler ama hayvanlarda da hiç hayır kalmamış. Bahar gelince, her gün ot toplayıp yedirmek düştü bize, yoksa nalları dikecekler. Okulu tatil edip kendi köyüme geldikten sonra iki iş çıktı: ya çift sürmek, ya da ot toplamak. Ot toplamak daha kolaydır dedilerse de ben çift sürmeyi seçtim. Akşama kadar dere tepe dolaşacaksın da bir heybe ot bulacaksın!

Haziran ayı böylece geçti. Çitili çarığın içinde fasır fasır kabardı ayaklarım. Toprak taş gibi sert. Saban geçmez toprağa. Zavallı hayvanların

ağzı köpürür işin zorundan, bir yandan karınları da doymuyor; soluyup duruyorlar. Azıktaki yavan ekmeğin yarısını onlara veriyorum ama ne çıkar bundan. En çok sürdüğüm gün yirmi adımlık yer sürebildim. Beş adıma kadar düştüğüm günler oldu. Kendi yorgunluğuma bakmayacağım ama öküzlerin halini gördükçe içimden kan gidiyor. İki ayda topu topu on beş dönüm kadar yer sürebilmişiz.

Bu işle uğraşırken yine salıverdim kendimi. Üstüme başıma bakamaz oldum. Elimi yüzümü soğuk suyla çalpalayıveriyordum. Pislik içinde yüzüyoruz ya aldırdığım yok. Asıl üzüldüğüm şey okuyup yazmaya vakit bulamamak. Hep böyleyimdir; okuyup yazamadım mı ölü gibi bir uyuşukluk çöker içime. Okuyunca cana gelirim. Bir kitabı tam on altı gün cebimde taşıdım, kendimi toplayıp bir sahife olsun okuyamadım. Sonunda bir gün çiftten dönünce bu can sıkıntısıyla yattım. Bir ter yürüdü benden. Soluk alamıyorum. İki gömleği bir saatte belki on kere değiştirdim terden. Her derdi unutarak benim başıma biriktiler bu kez de. Bir iki koca karı getirip ovalattılar. Ben çırpınıyorum, anam babam başucumda ağlıyorlar, komşular da gelip çevremi sarmışlar.

Akşam olunca, iki kaşık çorba içtim. Biraz sonra uyuyuvermişim. «Gayri uyudu» diye sevinmişler. Komşular dağılmış. Bir aralık kulağımın dibinde bir ses duyup gözlerimi açtım. Anam baş ucuma oturmuş: «Mamıt, Mamıt, Mamıt, uyan hele yavrum,» diyor.

Öyle terlemişim ki... O kafamı açmaya çalışıyor.

«Ne var, söyle ana, terim soğumasın.»

«Yavrum, terin sırası değil, öküz ölüyor.»

Bu sözü işitince kendimden geçtim.

«Babanı uyandırmaya gorguyom. Şinci bayılır ne eder.»

Naapalım, nöürelim diye dizlerini döğüyor. Yaşlar da bir yandan gözünden yastığa damlıyor:

«Ahırdan tıkırtı gelmeye başladı. Çırayı yaktım baktım ki uzanmış çabalıyor yavrum, gonur öküz. Ayaklarını diremiş, küt küt vuruyor. Galdırıp galdırıp başını da yere çalıyor. Ölüyor... Öldü şinciye; yavrum, gak hele. Nidelim ki Yarabbi!..»

Beterin beteri varmış meğer! Çift sürerken çektiğim sıkıntıları bir anda unutuverdim. Bu da mı gelecekti başımıza! Okuyamadığım için üzülen ben miydim? Öküz sağ kalsaydı da keşke okumasaydım. Dünya gözümde karardı. Ne yapacağımı şaşırdım. Neden sonra titreye titreye doğruldum. Emektar paltoyu sırtıma alarak sallana sallana yürüdüm ahıra. Anam koluma girdi. Babamla çocuklar mışıl mışıl uyuyorlardı.

Uzatmış ayaklarını boylu boyunca yatıyor öküz. Eşi olan sarı öküz de yanında dolanıyor, gözlerini akıtarak eşine bakıyor. Öküzler bağlı olurdu ama anam çözmüş ikisini de. Böğründen dürttüm, kaldırmak istedim ama fayda etmedi. Beynim zonkluyor, nerdeyse yere yıkılacağım. Öküz mü daha ağır hasta, beni mi kestiremiyorum.

Babamı çağırdık. Dayımı, teyzemi, dedemi, komşuları hep çağırıp uyandırmış anam. Ahırın içi ana baba günü. Herkes sapsarı.

Terim soğuduktan sonra kulaklarım uğulda-

maya başladı. Beni kolumda tutarak zorla getirip yatırdılar.

Düşünmeyi durduracak bir çare gereksinimini hiç bir zaman bu kadar duymamıştım. Sanki başımı mengeneye kıstırmışlar da sıkıyorlar... Hasta vücudumun üstüne dünyayı yüklemişler: altında eziliyorum. «Keşke bugünü görmeden ben gitsem,» diye sızlanıyorum içimden. Bir yandan da: «Çare var mı?.. Bu çileyi çekeceksin, bu koşulllar içinde eriyip gideceksin, dayan Mahmut, dayan.» diye kendi kendimi avutmaya çalışıyorum.

Ahırda epi uğraştılar. Komşular sönük bir sesle babamı avutmaya çalışıyorlar. «Canın sağ olsun,» diyorlar. Biraz sonra öküzü dışarı çıkardılar, kapının önüne. Biraz da orada ağlayıp sızladılar. Bereket versin, komşular da, acımıza katıldılar. O halde bizi bırakıp gitmediler. Ben kendimi yedim bitirdim yatakta. Teselli verici sözleri aklıma getirmeye çalıştıkça kafam hep karşıtına işliyordu: «Öküz ölürse çift çubuk kalır. Sap tarlanın yüzünde kalır. Harman ortada kalır. Kalır ama, babamın dediğini yapar, yine yaşar gideriz. Üzülmekle bu gidişin önüne geçecek değiliz a!» diye düşünüyordum ama fayda etmiyordu. Carnegie'nin bir kitabı var hani: «Üzüntüyü Bırak, Yaşamaya Bak». Bu kitabı okumadım ama onu yazan benim yerimde olsun da üzülmesin elinden gelirse...

«Her şeye katlanarak yaşamak gerek,» ama canını yitirmesen bile yaşamanın anlamını yitirirsin.

Çocukları da uyandırıp kara haberi söyledi

anam gözleri yaşararaktan. Onlar da ağlaşarak dışarı koştular, öküzün yanına, çırılçıplak.

«Öküz nasıl?» diye sordum anama.

«Nebliym yavrum, sendeleyerek ıcık ayakta duruyor. Dayın «geçer inşallah, acı ot yimiştir, gorgulacak bir hastalığı yok,» diyor.

Biraz ferahladım. Sarı Öküz İsmet'in, bu hasta olanı da Nevriye'nin öküzüymüş. Çocuklar evdeki malları bölüşürler kendi aralarında akıllarınca. Nevriye dışarda avaz avaz ağlarken İsmet gelip yattı. Ah çilekeş kardeşim benim!

«Ağa, benim öküz hastalanmamış,» dedi.

Seviniyor hastalanan öküzün Nevriye'ninki oluşuna. Bir bakıma iyi, bari o teselli bulsun böylece.

Ortalık aydınlandıktan sonra sarımsaklı yoğurt falan akıttılar öküzün ağzından. Ayakta duracak kadar canlandı ama yine halsiz.

Sevinç

Her kederi bir sevinç kovalıyor, yoksa katlanılmazdı bu yaşamın acılarına. Öyle mutlu günlerimi bilirim ki, hemen bir rastlantıyla kedere çevrilmiştir. Yine öyle kederli zamanlarım oldu ki, beklenmedik bir olayla bir hamlede aydınlanmıştır.

Öküzün hastalandığı gün sabahı zor ettim. Yatakta kendimi yiyip bitirmektense kalkıp biraz hava almak istedim. Gire çıka biraz kendimi toparladım. Başımın ağrısı kesildi. Kitapları falan karıştırdım. Biraz da gezdim. İçim ferahladı azıcık. Akşam oldu, yattık yataklarımıza.

Gece anam yine uyandırdı beni: «Eşşemiz gunnadı (doğurdu). Sıpası gancık,» diye muştuladı.

Zaten hayli zamandır gözlerdik. Bugün yarın bekliyorduk, ama başımızın telaşından eşeği unutmuştuk. Hiç gözlemezken doğuruvermiş geceleyin. Anam bu kez babamla çocukları benden önce uyandırmış. Hepsi ahırdalar. Kalkıp ben de gittim yanlarına. Eşek, kulaklarını dikmiş, sıpasını yalıyor.

Anam anlatıyor:

«Gece yarısı birkaç kere hıçkırdı eşek. Kalktım, geldiydim, çırayı alıp da... Kirinin ayakları çıkmış. Ben de çektim çıkardım.»

Gözlerimiz çıra gibi yanıyordu, sevinçten. Öküz de bir parça iyileşmişti. Dün geceki kederin yerini şimdi büyük bir sevinç almıştı.

«Bu kiriyi de Behice'ye veriyorum,» dedi babam. Sonra anama döndü:

«Avrat, eşşeğe bari para verdirmeyecek Allah, sağ olursa kiri. Anası gocayana kadar yetişir, büyür. O zaman da bu gunnar.»

Eşek yaladıktan sonra sıpanın kulaklarını çöttük (dik dursun diye, gelenektir). Babam burnuna üfürdü ve kulağına seslendi: «Kirr! Anandan arkaya galma!.. Seni canavar yir!» (Bu da gelenektir.)

Sonra:

«Gel gız, bi de sen çağır da cesur olsun,» dedi anama.

Bir de anam seslendi. Bu sırada çocuklar da tutturdular. «İllâ biz de çağıracağız!» diye. Birer de onlar çağırdılar. Benim afal afal, hayretle seyredişime kızdı babam. İstermiş ki ben de ço-

cuklar gibi sevinçten kabıma sığamayayım ve sıpanın kulağına seslenmek arzusunu göstereyim.

«Ben adamı gözünden bilirim,» diyordu. «İl çocukları gibi mal canlısı değilsin. Her şeye süzer bakar. Şöyle içimize garış da ne yapıyorsak onu yap: Geriden seyretmeynen mal mal olsa!..»

Bir de ben seslendim kulağına çaresiz.

Ahırdan çıkarken çocukları bir türlü ayıramadık sıpanın yanından. Başka yolu kalmayınca babamla ben çıktık. Anam çocuklarla ahırda etti sabahı.

Daha ben kalkmadan, muştulamaya koşmuş dışarı çocuklar; dayılarına falan.

«Ali dayı, eşşâmız gunnadı gece, gancık hem de!»

O da cevap verdi:

«Ağzını (ilk süt) sağın yeğenim, gayri işiniz yürür, eşşânız gancık gunnadıysa...»

Bu da bir köy

17 Eylül cumartesi günü, «Salgın hastalık var Macarlı'da, oraya gideceğim...» dediğini duyar duymaz, sağlık koruyucusu arkadaşım Celâl Özçelik'in peşine ben de takılıp gittim.

Ölüm - doğum cetvelini, üye Nuri Altınbaş'ın yardımıyla evleri gezip yazdım, 13 haneli köyde 4 yılda 29 doğum, 13 ölüm, oran % 45. Fakat, evlerde ne kadar çocuk varsa hasta yatıyorlar. Sanki kış mevsimi imiş gibi, boğmaca ve öksürük sarartıp soldurmuş çocukları. Hepsi yatıyor.

Çocuklardaki hastalığın nedenini öğrenmek istedim: Önce susuzluğu ve suyun pis oluşunu

ileri sürdüler. Yirmi dakika uzaktaki Nebili köyünden getiriyorlar suyu. Köylerinde ne kuyu, ne çeşme, ne de akan bir damla su vardır... İkinci nedeni de şöyle anlattı bana üye Naci: «Efendi, belli, yokluk herkesin başında bir şiy: sıcak yemek yemeyi yemeyi ne olacak! Şalak kemirmeynen garın doyurmanın sonu önsürektir..» On bir çocuk yatmakta boğmacadan. Bir tanesi doktora götürmüş ve iğne almış: ama, fayda etmeyip çocuk ölmüş, onun için doktora gitmeyi akıl eden hiç yok. Hem akıl etsen bile götürecek durumda değilsin. Şöyle bir baktım: Kimsenin yüzünde kan adına bir şey arama... Köşede otururken iki çocuk geldi yanımıza, birisi topal, birisinin gözleri trahomlu.

Evleri gezerken: «Götürmeye götürmezik a, götürünce de fayda etmeyor!» deyip, şunu da ekliyorlar: «Şu yatan çocukları da ölüden say, ölü gayıtına geçir Mamıdefendi; bunnar gakıp da adam mı olacaklar?...»

Bir odaya oturduk sonra.

Hangi dertlerini konuşacaklarını şaşırdılar. On üç hane sahibinden altısı yanımızda idi. Harmanlarından hiç ürün kalkmamış, neredeyse dilleri konuşurken, gözlerinden yaş akacak gibi bir duruşları ve bakışları var.

On üç hanenin altısı rençberlik yapıyor. O altı evin de dört kıcırdaklı kağnıları var. Artan yedi evin insanları, Konya köylerine giderek çobanlık yapıyorlar.

Askerde yeni harflerle okuma - yazma öğrenen üç kişi var bu köyde...

İçlerinden en zengin ve fazla gelirlisini sorup durumunu öğrenmek istedim: Üye Nuri Al-

tınbaş'ı gösterdiler, iki öküzü, bir ineği, dokuz koyunu, üç tavuğu var. Hemen ekledi: «Bu yıl onları da keserim, boşa yazma efendi!»

Toprağına ve kaldırdığı ürüne gelince:

«Ah gardaşım Mamıdefendi, hep o topraksızlık deyil mi? O deyil mi belimizi büken? Ben kendi nefsime beş gardaş biraradayım. Elli dönüm ekinimiz var topu. Kırk kile toom ekdik. Elli dönüm ekinden on üç kile buğday geçti elimize. (Bizim köye nazaran bunların hiç bitmemiş...) On altı baş horantayım (nüfus). Ac nöreceyik! Paraynan zaara almaynan başa çıkılır mı? Benimkisi de ıcık safsata mı ne? Sanki paramız var gibi konuşuyom biliyon mu?»

Bu arada, oturanlar arasında yârenlik çoğaldı. Herkes «saman» diyor da bir daha demiyordu. «Saman! Saman!.. olmazsa keserik hayvanları. Zaten acıkınca onnarı yatırıp kesmekten gayrı çaremiz ne?»

Nuri ağa sürdürdü: «Saman derdi cilis belâ Mamıdefendi ya!.. Öküzleri satınayınca idemeyecek. Üç-beş kere bazara sürdüm bi şey vermeyorlar. Senin üç yüz liralık malına getirip otuz lira veriyor haydı haydı!..

«İşte böyle, bizim işler batgın ki, batgın... Öküzlere el para vermeyince nidelim? Onnarı kesip ev horantasına yidirmeli. Çocukları filân da toprağa yidirmek ilâzım gelecek ellem... Ne idelim gardaşlık şaştık! Herifin biri öyle demiş vahtın birinde: 'Köprü altında sandık — Baştan ayağa yandık...'»

«Peki, on üç kile buğdaydan gayri bir gelirin yok mu?» dedim.

«Başka gelirim mi? Heç yok valla. Yalnız on

kuruş buldum geçen hafta pazardan gelirken. Elimizi Allaha açıyok. Bu yıl tüm öldük, dedim a. Bi saçım saptan eline geçen on üç kileden ne olur? Allah bi gapı açarsa açar. Uzaktaki zengin gulunun birine merhamet verir de bizi sebeplendirirse bilmem! Yonsam nidecâmızı bilmiyok. Dişimizi sıka sıka ölümü gözleyeciyik. Ölüm gurtarır ölüm. Ölünce de nasıl olsa birisi sürüyüp, üleşimizi evden çıkarıp atar şuraya...»

Nuri ağanın acı acı ve kısık kısık söylediklerini ivedi ivedi ben not ederken yanımızdakiler de bize ve birbirlerine bakarak, başlarıyla onaylıyorlardı söylenenleri. Nuri ağa ise, on gün dinlesen sözü biteceğe benzemiyordu. Köstebek deliği gibi, her bastığın yerden su çıkıyordu: içi dolu idi: «Bekçiye, mıhtara filân bir şey veremezik gayrı. Vakat, üstbaş işin içine sıçıyor. Evdekilerin üstüne başına yenisini deyil de eskilere yamalık alayım desen iki yüz liraynan gapanmaz. İşin bu yanını heç düşünmüyom bile. Guru ekmeği bulurlarsa cannarına minnet. Göbeklerini sallasınnar gezsinler ya...»

«Daha!» dedim.

«Bu kadar yetme mi; daha söyleyim mi?» dedi.

Kolum da yorulmuştu.

«Biraz da şu komşularla konuşalım,» dedim.

«İşte böyle bizim hallar,» dediler hepsi.

Osman ağa diyorlar birisi:

«Valla billa on kile arpa galdırdım, tohomu gayıp ettim. Buğday heç bitmedi. Arpayı da ekmesek yandıydık. Amma bunu nidiyim? Yem mi yapıyım, yiyim mi, ekiyim mi?»

«Vay deli deli!» dedi Deko. Osman ağa ya-

bancı imiş. Ona bakarak: «Vay deli, daha bir de yem bekliyo. Elleem denk sizin köylülerin iki başı. Kes! Kes gocalama öküzleri de yidir çocuklara!»

«Ulan Deko! Dediğin doğru, öküzleri kessek de olur amma, yakacak da yok; tandırda ne yakacıyık» dedi öteki.

Hırslarımız biraz yatışmıştı. Artık ağırdan konuşmaya başladık:

«Yavu!» dedi Nuri ağa. «Geçen yıl; bu yıl ölennerde ne var!.. Bundan sekiz on yıl önce bizim eve bi gıran girdi, tam on tane mevta çıktı. Allah seni inandırsın...»

Memo:

«O vakıtlar hep öyle oldu oğlum! Anam ağnadırdı irahmetlik de: 303'ün gıtlığında tek bi şinik arpa geçmiş ellerine; tam iki ay yağsız tuzsuz un haşılı bişirmişler, avuç avuç. O yıl elli kişi gırılmış açlıktan bu köyde!»

«Başka deyil de, tam aşkıyalığın sırası ki, yâni! Geçmeli şu yola, «İn eşşekten usulcacık guzum!» demeli. «Cebinde, heybede ne varsa yiyelim.»

Bu sözü söyleyen de, Veli idi. Bana dönerek de: «Efendi guzum, burda denenneri carı carı yazıyon a, defterde galmasın; hökümet babaya sal da ne diyecese disin halımıza...» dedi.

O yabancı söze karıştı:

«Başka çaremiz yok ya acep şöyle başka yerlere gitsek tozcu dutmazlar mı ki bizleri değirmenlere?»

İkindi geçmişti.

«Neyse çok baş ağrıttık, kusura bakmayın, bize izin,» dedik.

«Güle güle, gusur bizde, gidin Allah selâmet versin,» dediler.

Ayrılarak, akşam köye geldik Celâl'le...

Tohumluk

İlçe yöneticilerinin kulağı tıkalı kalmadı bu duruma, onların da yüreği sızlamıştır belki ekinlerin gazel oluşuna. Durumu yukarıya da duyurmuş olmalılar ki, Ziraat Bankası yoluyla tohumluk buğday dağıtılmasına karar verildi.

19 Eylül 1949 pazartesi günü bizim köye tohum dağıtılacakmış. Akşamınan tellal çağrıldı, «Herkes!.. Nüfus cüzdanını!.. Cebine alsın!.. Dört dene! Foturaf ilâzım! İymal etmen! Gece şeere tohom almaya gidiliyor! Başka bir diyeceği olan aaaşam mıktarın odasına gelsin!..»

Her sözcük arasında bir mola veriyordu sığırtmaç Hamdi. Akşam muhtarın odasına biriktiler. Kimi nalına, kimi mıhına vurmaya başladı.

«Ne olur bilâder,» diyorlar, «105 kilav buğdayınan ne olur! İreçper başına bu kadar tohom veriyorlarmış, üç kile mi ne olur herhalde...»

«Üç kileyi getirip ne gadar yere ekeciyik? Altı saatlık yoldan getirdiğimize değmez.»

İsa çavuşun oğlu Mustafa:

«Hökümet işi hep böyle olur yavu bilme misiniz. Ettiği hayır ürküttüğü kurbağayı değmez,» dedi. «Hemin, dutsun ambarları hep size mi dayasın? Bunca köyde bunca ana kuzusu ireçber var. Üçer kileden yetirebilirse gine aşkolsun hökümete...»

Hepsi:

«Orda alır, orda satar, harcar gelirik,» diyorlardı.

Kentte aldığı tohumluğu satmamayı yeğleyen birkaç kişi de harçlık sorununu düşünüyorlardı:

«Ya evdeki paklanın (fasulye) bir ölçeğini götürüp harçlık yapmalı; ya aldığımızın bi kilesini satıp harcamalı, başka çare yok,» diyorlardı.

Muhtar:

«Gonşular ne olur, ne olmaz, belki bi iki gün beklemek icap eder,» dedi. «Ekmeği neyin ıcık cannı alın. Orda kepaze olmıyalım. Kimse gafa kâdini unuduyum demesin sakın.»

Gece herkes eşeğine binerek yolcu olacak ve «dayraların açılma sularında» kentte bulunacaktı. Bu karardan sonra dağıldılar... Muhtar, üyeler ve ben kaldık odada.

Veli çavuş:

«Şinci gine gafasına not eder a, varsın etsin Mamıdefendi,» diyerek açtı ağzını:

«Bizim iki kağnı saman var Mamıdefendi,» dedi. «Altı baş mal güççük, büyük. Evde de şöyle bi dirhem yakacak yok... Nideceyik bilmem. Ulan arkadaşlar: böyle senede her şey aksi olur zaten: Allahın takdiri mi ne: bugün davar sağım yerine getdiydim demin, garıların hep gannıları göde ulan, hepisi gunnacı babalı boynuma.»

Üye Hüseyin ağa:

«Veli çavuş! Dünyanın böyle olduğunu bilseler ordan çıkmazlar o çocuklar, ne çare çıktıktan sonra ağnarlar kaç köşeydiğini dünyanın,» dedi.

Sadece söz söylemiş olmak için:

«Bu ne kadar bezginlik yahu! Şimdi kuyularınızı açsak yüz kile zahire çıkar herbirinizden,» dedim.

«Allah aşgına Mamıdefendi, el desin, sen deme böyle,» dedi Veli çavuş, «Şu köyde yok mu şu köyde: üç kileynen, iki kileynen «harman galdırdım» diye ağlayı ağlayı gakanlar çok. En ireçberim diyen zenginimiz Şaban ağa, ya on kile kaldırdı, ya yirmi kile, fazla deyil...»

Yiyip içtiklerini sormak aklıma esti. Biliyorum ki, şu güz mevsimi başlangıcında karpuz ekmekten başka bir şey yemediler.

«Yavan ekmek nemize yetmiyor,» dedi yine Veli Çavuş. Sonra gayet içten ve acıklı: «Senin geçim dediğin bi sırdır bre Mamıdefendi; kimse bilmez kimin neler yiyip, neler çektiğini. Deftere galeme gelmez bu. Gelse de okuyan ne ağnayacak? Gelip beniminen bi gaç gece yatıp gakmalı da bellemeli: Veli Çavuş nasıl geçiniyormuş...» dedi.

İki gün sonra geldi tohum almaya gidenler: Yalnız dört kişi köye getirdi aldıkları üç kile (105 kilo) tohumu. Gerisi, satmış ve en önemli, sıkı gereksinimleri için harcayıp gelmişler. «Hökümete borcum olsun, gözünü seveyim,» diyorlar.

KÖY YAŞAMINDAN SAHNELER

Dünya turu gibi

Öğretmenlik yaptığım köyle kendi köyümün arası on saat çeker yürüyerek. Aşağı yukarı bir günlük yol. Kara tepelerden ve kara tepelerde kararan çingiden başka kimseciklere rastlamazsın yolda.

Yılda beş altı kere bu yolu tepmek düşer bize. Eşekle gitsek ölümden beter... Yaya gitsek daha ehven...

Yük olmadığı zamanlar yaya gider gelirim ve on, on bir saatte alırım yolu.

Eylül'ün 15'i, 7 - 16 yaş arasındaki çocukların sayımı, kayıt ve kabulü, sonra da öğretime başlamak üzere gitmek gerek. Eşyaları sonra babam getirir, ama o gelinceye kadar çok gereklileri bir heybeye koyup eşeğin sırtına vurarak sürmekten başka çare yok.

Sabah saat altıda düştüm yola. Bir türlü yürümez hayvan. «İleride açılır herhalde,» dedim. Biraz daha gidince büsbütün ağırlaştı. Burnu akıyor, hasta olsa gerek. Akşam bir şeyciği yoktu oysa...

Ne bu heybeyi alsaydım, ne bu eşeği önüme katsaydım. Binmekten geçtim, doğru dürüst yürüse önümde... Bırakıp gideceğim ama, köyden

de hayli uzaklaştım. Geri dönmek güç. «Deh, çüş!» diye dürte dürte gitmekten başka çare yok.

Dıbıl dıbıl yürüdü önümde eşek. Ben de uydurdum ona adımlarımı; ağır-aksak gidiyoruz.

Saat dokuza geldi, ortalık iyice ısındı. Hasan dağının üstünden bir uçak göründü. Adana'dan Ankara'ya gidiyor. Benim erişeceğim yer olan Ekecik dağını iki dakikada aşıp savuştu gitti.

Eşekle ben, arada sırada dinlenmek koşuluyla, bu yürüyüşle yolumuza gidiyoruz. Yolun üçte birini zor gitmiştik, ikindi oldu. Eşeğe kızdım fayda etmedi, önüne düşüp yularından çektim, ardına geçip imballadım, boşuna! Bir bezginlik çöktü içime.

Uçak ikindi üstü geri dönüp yine üstümüzden geçti. Onun gidişiyle dönüşü arasında aldığımız yol ölçülse iki kilometre çıkmazdı. O Ankara'ya gitmiş, geliyordu.

Akşam oldu, yatsı oldu, gece yarısı oldu... Eşek önde ben arkada hep yoldayız. Kulaklarım çın çın ötüyor. Eşeğin gözüne konup kalkan sineklerden başka canlı bir yaratığa rastlamadım yol boyunca. Bereket ay ışığı var.

Uzatmayalım.. Ne hasta eşekte can kaldı, ne bende. Dizlerim tutuldu. Nasıl yürüdüğümün farkında bile değildim. Dilim damağıma yapışmıştı. Heybeden çıkarıp bir lokma ekmek yemeyi canım çekmiyordu. Sallana sallana, bitkin halimizle yine yürüdük. Sabah horozların sesi duyulurken köye yaklaştım. Okul yolun ağzındadır. Köy biraz daha ötede kalır. Eşek okulun önüne kendini attığı gibi uzandı yere. Ben de uzandım duvarın dibine. Bu sırada şafak atmış, ortalık

aydınlanmıştı. Gözlerimi açamıyordum. Şaşkına dönmüştüm uykusuzluktan ve yorgunluktan.

Azıcık dinlendikten sonra kalkıp heybedeki arpadan birazını eşeğe verdim. Yattığı yerde yedi ve canı geldi. Ayağa kaldırarak bizim komşunun ahırına sürerken güneş doğmuştu. Bizim komşu:

«İyi gelmişsin, Mamıdefendi, gece erken mi çıktın köyden?» diyordu.

Eşeğe on beş gün hizmet ettim burada. Sonra babam geldi, onunla geri gönderdim. Eşeğin önceki ve şu son halini görüp de arada hastalandığı zamanı bilmediği için ben anlatınca güldü:

«Bi gece, bi gündüzde Ankara'ya giderim ben o eşşeğinen. Sen eşek sürmesini unutmuşsun da ondan. Ne düşünüyordun kim bilir yolda, eşek sürmüyordun da...»

Gazel

Ne Fuzuli'nin dertli gazelinden, ne de Bâki'nin velveleli gazelinden söz açacak değilim. Sadece bizim köyün kupkuru, aynı zamanda Fuzuli'ninkinden içli gazelini anlatacağım:

Bizim köyün önünden suları boşuna giden bir çay akar. Yazın en sıcak günlerinde burası ılıyınca köyün yakınındaki çeşmeden doldururlar suyu. Eylül'de sular gazellendikten sonra, haziraya kadar çeşme istop eder.

Sen, mikroptan, hastalıktan söz açıp da öğüt vermeye kalk: «Gazelli su, derman mı sığar,» derler, «Çeşmesi batsın!»

Çayın suyuna yaz mevsiminde ilgi gösterilmeyişinin tek nedeni, suyun ılımasıdır. Yoksa köyün bütün pisliği orada yıkanmış, bir sürü at, manda onun içinde yayılırmış, çörlü çöplü, bulanık akarmış kimin umurunda! Şifa niyetine içerler de içerler.

Köy evi

Tabanında döşeme, ayrıca odaları, mutfağı, kileri, helâsı, hamamı tamam olan bir kocakent evi gelmesin gözünüzün önüne.

Mutfağı da, sofrası da, yatağı da, oturması da içinde olan, toprak ve is kokulu tek oda... Toprak tabanlı, taş kemerli, is sıvalı bir yer.

Hemen bütün evler bu tiptir. Ailenin bütün nüfusu o tek göz evde yatar, kalkar. Duvarlarda ağaç kovuklar doludur. Ya kırık, işe yaramaz bir çömlek, ya da isli bir kese asılıdır oralarda.

«Ana, bunları atmalı, ne işe yarıyorlar sanki?..» deyince, «Başımıza belâ kesildin oğul. Get, yavrum, get. Koyduğumuzu koyduk yerde, dediğimizi dedik yerde durutmaz oldun. Delirdin mi sen, n'ittin?» diyor anam.

Tandır

Bu tek odanın ortasında fidan dikmek için kazılan çukurlara benzer bir çukur vardır. Buna tandır, denir. Kışın her sabah, yani günde bir kere yakılır. Bu kuyu gibi şeyin nasıl yakıldığına insan akıl erdiremez ilk bakışta. Köstebek deliği

gibi bir delik, adına «külle» derler, duvarın altından tandırın tabanına gelir. Tandır yanmak için havayı buradan alır. Tandırın işi bitince deliğin dış taraftaki ağzına, çul çaput tıkanır ki, hava gelip içerideki ateşi soğutmasın.

«Ana, bu çok zahmetli, hem de pis iş. Bir soba alsak.»

«O da neymiş?»

Şöyle şöyle, diye anlatıyorum. Kavrıyor.

Öyle şey yaramaz bize. Tandıra yarı yerine kadar gömülmeyince olmaz ki...»

Kaynak

Tandırlarda yanan yalnız tezektir. Tutturmak için de boruk ve kesmik kullanılır.

Tandır yanarken islenmedik bir yer kalmaz evde. Dışardan bakarsan duvarlar bir frengili yüzünü andırır. İçeri girersin, tavan da, duvarlar da zifttendir.

Tandır yanarken içeride ayakta durulamaz. Çömelirsen ya da başını iyice yere yaklaştırırsan duman başının üstünde kalır.

Kürsü

Söylev çekenlerin çıktığı kürsü değil bu! Yemek piştikten, akşam yemeği de pişsin diye çömlekle tandıra konulduktan sonra tandırda ısınmanın sırası gelir.

Akşama kadar sıcaklığı korumak için üstüne dört ayaklı bir kürsü kurulur. Onun üstü de ki-

lim milim gibi şeylerle örtülür. Kış günü çoluk çocuk başına üşüşüp akşama kadar oradan ayrılmazlar. Hele bir kocakarı da korkulu masalların ucundan tutuverirse, çocuklar korkularından başlarını kürsünün altına sokarlar.

Akşam yatarken bütün yataklar tandırın kıyılarına yapılır, ayaklar tandıra gelir. Dört yanına dört döşek mi serilmiştir; en aşağı sekiz kişi vardır dört döşekte. Çocuklar üçer, dörder yatarlar kalabalık evlerde. Bu, tandırda on altı ayak birleşiyor demektir.

Pencere

Evimizin penceresi ikidir. Birincisi tandırın tam üstüne gelen yerdedir. Damın başındaki küp ya da çömlek kırığı onun işaretidir.

Yan pencereler her evde bir tanedir. En büyüğü 25x50 santim büyüklüğündedir. Bu yan pencereler, camın bulunuşundan henüz haberli değildirler. Yaz kış açık dururlar. Tepedeki ise kışları yassı bir taşla kapatılır.

Kışın en soğuk günlerinde yan pencereyi, ağaç parçası gererek çaputla tıkarlar. Çoğu, kedi girecek kadar büyük olduklarından yarı yarıya sıvalıdırlar.

Tepedeki daha önemlidir, o olmasa duman çıkmaz.

Aydınlık

Koca kentlerimizde petrol lâmbası, geçmişin

köhne bir aracı diye anımsanır. Ama köylerimizden çoğuna bu lâmba, uygarlığın bir verisi olarak daha girmiş değildir.

Bizim isli evin, zift gibi elime sıvaşan tezek ve çıra isleriyle badanalanmış uygun bir yerine bir ağaç çivi çakıp ilk olarak lâmbayı taktığım gün, en büyük yengiyi sağladıktan sonra koltukları kabaran bir kumandana dönmüştüm.

Çocuklar şaşırmıştı.

«Ana gız! Bak, bak karnından yanıyor, bizim şu çıra gibi ülüğünden yanmıyor,» diyorlardı.

Ben yanlarından ayrıyım ya şimdi, artık o lâmbayı yakmıyorlar.

«Neden yakmazsınız baba, ana?» diyorum.

«Yazın tatilde eve dönünce kendin yak lâmbayı. Şinciki devirde ona gaz mı yeter? Hem bir düşse bin parça olur, nemize lâzım!..»

Diye karşılık veriyorlar.

Paranın yeri

Bazı ahırların kapısı evden ayrı ise de pek çoğu evin içindedir. Malı selâmette mi, gelir keyfi köylünün. Kokusu biraz fazlacana olsa da aldırmaz gayri.

Fethi'nin oğlu yapı gündeliğinden kırk beş lira kazanmış. Bu kâğıt paraları her zamanki emin yere saklamış: Ahırın duvarındaki deliğe.

Çinliler gibi yapıp, üstünü sıvasaydı herhalde bir şey olmazdı. Ama buzağı nasıl etmiş etmiş, delikten çekmiş çıkarmış paraları. Gevelerken görüp ağzından almışlar ama, çok geç. Gitmiş paralar elden.

Bu hikâye, bizim çocukları anımsattı. Geçende soruyordum çocuğa:

«Çocuğum, kaç gündür bir kalem alamadın?»

«Öğretmenim, babam yabana gitti; anam da paranın yerini bilmiyor. Dün akşam ahırdaki delikleri hep aradık, bulamadık.»

Istampa

Köy odalarında duvarları kaplayan zift gibi is tabakasının değerini bilmezdik. Meğer o da işe yararmış.

Delikanlının birisine bir ilmühaber yazdım. Muhtarın evine gidip mühürletti. Getirince baktım, muhtarın bastığı mühür bükülmüş kâğıdın her yanına sıvaşmış.

Nedenini araştırdım. Muhtar, ıstampanın bulunuşundan habersiz olduğu için, tükenmez bir kaynak keşfetmiş: bütün duvarlar ıstampa!... Hem de mürekkebi tükenmez türden...

Köyün saati

Köylülerin birçok pratik ölçüleri vardır. Soyunup yere oturarak toprağın tavını anlamak, keçinin kuyruğuna bakarak, havanın iyi, ya da kötü olacağını kestirmek gibi.

Bizim köyün saati bile böyle pratiktir... Gerçi, Keleş Hoca'nın külüstür bir saati yok değil. Ama ona başvurmak kimsenin aklından geçmez. Caminin kapısı batıyadır. Kapının eşiğinde bir bel (işaret) vardır. Öğle namazına biriken halk,

oraya bakar durur. Sonra güneş o «bel»e geldi mi, ezan okunur...

İkindi de, köyün alt yanından ilçeye giden «ulu yol»un batısındaki «sivri» tepenin gölgesi yola inince...

Akşam, güneş batıp da battığı yer kızarırken.

Yatsı tahminidir. Sabaha kadar yolu var. «Ne kadar geç kılınırsa, o kadar iyidir,» derler.

Sabaha gelince; onu da tanyerine göre ayarlayıp okuyor hoca.

Diyeceksiniz ki: «Kışın güneş buluta girdiği günlerde nasıl biliyorlar?...»

Ondan kolay ne var: Erek, hocaya uymak değil mi? Halk hocaya uyduktan sonra sorun kalmaz. Namaz vakitleri dışında ise zaman kavramı kimseyi ilgilendirmez...

Kap - kacak

Sulu yemekler tarlaya çömlekle gelir. Ağzına bir çaput bağlanır çömleğin. Sonra bu yemekler soğuk suyla şöyle bir çalkalanıveren eğri büğrü, kalaysız sahana boşaltılır. Kırk yıllık, kömür gibi kara, kimi çatlak, kimi sapsız ağaç kaşıklarla yenir.

Bizde de öyle. Bir gün bana bir tane demir kaşık ayırmışlar. «Belki tahtayı beğenmez,» diye. Kibarlık edip onlardan üstün mü tutacağım kendimi, fırlattım, attım kaşığı. Bir deste yeni ağaç kaşık getirttim. Hemen sakladılar. Zaten her evde vardır ya yenileri: Saklarlar.

«Bunların ne kötülüğünü gördük?»

Pisliğin, her türlüsüne katlanıyorum ya, bir gün canıma tak dedi de sofraya oturmadım: Babam kalkmış, yemek yediğimiz sahanla eşeği sulamış testideki suyu tüketmecesine hem de. Yazının yüzünde, ekin tarlasında aç susuz kalakaldık...

Eller

Hasat zamanı. Bu ayda eller yıkanmıyor.

«Baba, neden yıkanmaz?»

«Akşam yıkasam sabaha kadar diğrer kalır. ekini işleyemem. Heç ekini işlerken de el yıkanır mıymış? Nereden aldın o aklı sen?»

Hoş, zaten ellerde yıkanacak hal mi var? Parmakların bütün boğumları yarık. Hele elle birleştikleri yer!.. Bütün çaput sarılı. Yemek de öyle yenir. Kir desen, elin kendi kalınlığı kadar var. El suya değmeyince yüzlerin hali ne olacak? Dudaklar tekmil yalama. Traş yok. Genci sakallı, kocası sakallı. Kir saçı da yapıştırıyor, sakallı da.

Üst - başa gelince... Onu anlatmak değme babayiğidin harcı değil. Neresini anlatayım bilmem ki. İşlikte koltukların altındaki o kömür karasını mı? Omuz başlarından dışarı vuran kirini mi? Yoksa aklına estikçe cartadan bir kenarından yırtarak parmağını sardığı donunu mu?

Bir de uygarlığın isterlerine uygun kılık yasası çıkarmamış mıyız!..

Cenneti âlâ

Havalar ısındı mı işi iş kadınların. Kışın uyu-

şukluğu yavaş yavaş geçer, sıcağı emdikçe cana gelir, çıkarlar duvarın dibine, serili seriliverirler. Ama buraları aynı zamanda abdest bozma yeri olduğundan, bir de kokar mı pis pis!

Fes bir yana, yemeni bir yana. Yatarlar birbirinin dizine. Hiç usanmazlar akşamlaradek, bit ayıklarlar. Çatlat ha çatlat! «Korkmayın, tüketiriz kökünü diye!»

Başları kokar mı, karmakarışık saçları kıpkızıl kesilir mi kanla. Parmak tırnakları benzer mi ezilmiş serçe başına... Ayaklar, eller sanki kapkara birer taş parçası. Yüzlerindeki kirin donu güneşte çözülür de kara kara terler akar şakaklarından.

Muhtarla geçiyorduk. Acele kalkıştılar, fes-lerini filân yerleştiriverdiler başlarına.

«Yahu muhtar, ne yapıyor böyle bunlar.»

«Bitleniyorlar, gayrım. Bahar geldi de...»

«Evlerinde bitlenseler olmaz mı canım?»

«Şinci evde durulur mu? Ayaz keser içerisi. Günler döndü gayrım. Cenneti âlâsı sayılır köşeler bunların...»

Temizlik sorunu

Köye geleliden beri yıkanma işini Gani Çavuş'un ahırında yaparım. Her zaman ilçeye yol düşmüyor. Taşıt yok ki, gidesin.

Bu yıkandığım ahırda on tane hayvan var. Bir köşede pis bir taş. Onun üstüne oturacaksın. Hayvanlar seni seyrederken yıkanacaksın. Ayağın bir karış pislik içinde vıcık vıcık... Nalınla girsen saplanır, çıkamazsın. Üstüne oturmak ya

da basmak için tahta desen mumla arasan ilâç için bir tane bulamazsın köyde. Çaresiz, o pisliğe yalınayak basarak yıkanacaksın.

Ya elbiseleri nereye koymalı? Bu da sorundur hani. Düşüne düşüne, bir çare buldum: Kapının arkasında birer birer soyunup elbiseleri İsmail'e teslim ediyorum. O, ahırla samanlığın aralığında bir yere kirlenmeyecek şekilde bırakıyor : Sonra yere bir kazık çakıp iç çamaşırlarımla havluyu da üstüne iliştiriyorum. İşim bitince çağırıyorum İsmail'i (Gani Çavuş'un yeğenidir), elbiseleri birer birer alıp binbir zahmetle giyiniyorum.

Yıkanıyorum dersem, inanmayan sakın. Sadece kirimi kabartıyorum. Evde soba yok. Bir testi suyu ocağa oturtuyorlar. Bilmem kaç saatte biraz ılıyor. İşte onunla yıkanacaksın elinden gelirse eğer.

İşte böylece buz gibi ahırda biraz ıslandıktan sonra çabucak çıkıyorum. Nasıl çıkmazsın? Sen ılık suyu dökünürken saman damdan da buz gibi sular sızar üstüne. Şu hayvanlar nasıl ölmüyorlar diye şaşıyorum burada.

Hadi ben böyle yıkanıyorum. Ya ötekiler? Bir anket yapıyorum. Birinci sınıf öğrencileri benden sıkılmazlar. Elli öğrencime soruyorum:

«Evi soğuk olanlar parmak kaldırsınlar!»

Hepsi.

Evlerinde yıkanma yeri olanı sordum. Yalnız bir çocuk çıktı. O da günlerinin yarısı ilçede geçen hali vakti yerinde birinin oğlu... Evlerinde bir «gusulhane» varmış. Yani, duvarın dibinde su dökünmek için girecek bir soğuk delik...

Helâlar üstüne

Köydeki helâlar karşısında güler misin, ağlar mısın?

Evler avlusuz olduğu için helâlar evlerden oldukça uzağa yapılmıştır. Bir bakıma iyi.

Köy biraz bayır üstüne kurulduğundan, helâlar daha aşağılara düşer. Büyük küçük, erkek kadın, aynı helâya gider.

Ama helâ deyince aklınıza dörtbaşı mamur yerler gelmesin sakın. Bir çukur kazılmış, çevresine iki sıra yalınkat taş dizilmiş... İşte o kadar! İçeri girenin dizkapağından yukarısı açıkta kalır. Eline ibriği alarak helâya giden kadın ve kızların seyrine doyamıyor delikanlılar. Hele evler yüksekte, helâlar alçakta olduğu için her şey ayan beyan seyrediliyor evlerden.

Köye yeni geldiğim sıralarda sabahleyin tan yeri ağarmadan ayakyoluna çıkar, karanlık basmadan bir daha semtine uğramazdım. Şimdi alıştım artık, ben de herkes gibi, elime ibriği alıp, bir sürü insanın ortasından güpegündüz geçip gidiyorum. İnsan neye alışmaz ki?

Bizim helâ dört evin malıymış, bir de biz katıldık, etti beş. Bir gün, tâ dibine gidince farkına vardım, meğer içerde bir kadın yok muymuş. Utancımdan ne yapacağımı şaşırdım. Herkes güldü bu hale. Ben içimden ağladım.

Ayaklar

Bizim köyde ayağına kundura giyen kadınların sayısı yüzde beşi geçmez. Gerisi hep yalına-

yak. Kışın bile karda çamurda suya böyle giderler.

Kızlar hep yalınayaktır ama, başlarında taşıyamayacakları kadar ağır fesler, yazmalar, püsküller, pullar, incik boncuklar doludur.

Bu ayaklar, yazın da ekin tarlasına, çift sürmeye giden, çatlayıp taş kesilen ayaklardır. Kirden gözükmezler.

Ceyhun Atuf Kansu, bir köyde kadınların hep bel ağrılı olmalarının nedenini arıyordu. Eğer o köyde de böyle yalınayak geziyorlarsa nedeni belki de budur.

Bir düş

Köyde bir hayır sahibi çıktı: Emin Usta.

Köyün orta yerinde yıllardan beri sızıntı veren bir yeri kazdı, iyi bir su çıkardı. Bu işi tek başına becerdi. Gündelikle adam aradı da, güneşli duvar diplerine yan gelerek keyif çatanlar arasında bir tane istekli bulamadı.

Emin usta tek başına çalışırken yanına uğramayanlar bir borudan gürül gürül su akmaya başlayınca kova, güğüm, başına üşüştüler.

Ama aradan çok geçmedi, bir dedikodudur başladı. Ünü çevre köylere yayılmış olan bizim Necati Hoca bir düş görmüş: Melekler bu işe kızıyorlarmış. Köyün başına kudretten büyük bir belâ gelecekmiş; o su hayırlı bir su değilmiş.

Bu önbili önünde akan sular durur doğrusu. Ama durmadı işte. Ne de olsa çıkar dünyası!

Aklı eren biri bu düşü kendine göre yordu: «Bre efendi» dedi, «hoca, su başına eloğlu seyrek

varsın da kendi evindekilere sıra gelsin diye uydurmuştur o sözü.»

Ya şu posta

İlk zamanlar pek yadırgamıştım ya, alıştım artık. Yazın postaya verilen mektup, gazete v.s. nin güzün, güzün verilenlerin kışın ya da baharın elime geçmesi artık bana da olağan gelmeye başladı. İnsan neye alışmıyor ki...

Buna da şükür. İlçede bir yeri aracı vermesem, büsbütün yitip gidecekler. Postanede bir dolapları var, gelenleri orada bekletir dururlar. Haftalarca, aylarca...

Aracıyla alıyoruz, iyi güzel ama, bu kez de bize gelen dergi ve kitaplar alanın elinde kalıyor, açıp okunuyor, eşe - dosta dağılıyor. İlçeye uğradığımız zaman bir bir bulup toplamak da bize düşüyor. Bütün mektuplarım açılıp okundu. Dergilerin içinde işlerine gelen bir sayı bulunanlar yitip gitti. İlçeden köye getirme işini bir köylüden istesek, nerdeyse suçu ona yükleyeceğiz. Ama kendim gidip aradığım zaman işin içyüzünü görüyorum.

Bir kere sızlanacak oldum: «Yahu, açıp okuyorsunuz kitapları, bir diyeceğim yok, okuyun. Ama harabetmeyin, kaybetmeyin ne olur, yazıktır.» Fena halde kızdılar. «Ee, fazla baş ağrıtma yani, yoksa bir daha sefere hiç eline geçmez.»

İstanbul'dan 28 Nisan'da taahhütlü bir mektup geliyor adıma. Üç ay sonra bunun sonucunu soran ikinci bir mektup alınca postahaneye gittim. Arayıp tararken dolabın altında buldum

mektubu. Ya ben gelip aramasaydım. Mektup belki postahanenin bir onarım, ya da taşınma işinde meydana çıkardı ama, acaba kaç yıl sonra?

«Neden böyle bekletiyorsunuz?» diye soracak olduğum dağıtıcı, çıkıştı:

«İşimiz kalmadı da senin mektubunla mı uğraşacağız.»

Adlar

Asıl adıyla anılan on kişiyi geçmez köyde. Daha çok takma adlarıyla anılır insanlar. Böyle anıla anıla da adı unutulur. Sorulduğu zaman, asıl adını bilmeyenler var. Hele yeni yetişenler, köyün yaşlılarını yalnız takma adlarıyla tanımıştır, ne bilsin adını. Yaşlılar da gençlerin adını bilmezler. Zaten dedelerinin takması torunlara ad oluyor. Takmalardan birkaçını sayayım: Kumbulu, Alanın oğlu, İdalı, Bıldırı, Horşün, Holu, Dınkırı, Karaca...

Bazan çocukların adını ninelerinden, dedelerinden soruyorum. Düşünmeden anımsayamıyorlar. Öğrendiklerim de bir işe yaramıyor. Çocuğa bir şey söylemek için zorunlu kalıyorsun takma adıyla konuşmaya.

Bu işin asıl güçlüğü çocukları okula yazarken ortaya çıkıyor. Hele ilk yıl, yeni geldiğimde afallayıp kalmıştım. Takmadan başka, bazılarının adları da kısaltılmış olarak ya da değişik biçimde söyleniyor:

«Adın ne?» diye soruyorum çocuğa.

«Hassik!» diyor.

Ailesine soruyorum. Onlar da aynı karşılığı veriyorlar.

«Hassik mi yazalım şimdi?»

«Dedesinin adını koydular, efendim. Hassik ağanın torunu.»

Sonradan araştırınca öğrendim ki, köyde ne kadar Hassik varsa, Hasan Hüseyin'in bozulmuş biçimiymiş. Hasan Hüseyin diye yalnız defterde yazılı, köylü, Hassik'i adının doğrusu sanıyor.

Çimli köye gittim. Gece hayli yağmur yağdığından, okulun önündeki çukurlarda su gölekleri var. Ben orada gezinirken, çocuğun birisi yere uzandı ve yarı çamurlu suyu içmeğe başladı. Öğretmen böyle pis suları içmeyi yasak etmiş olacak ki:

«Horruk su içiyor, varıp eretmene diyirim!»

Diye içeri koştu çocuğun biri.

Öğretmen arkadaşa, defterde de böyle mi yazılı olduğunu sordum.

«Bu köyün nüfus defteri falan yoktur,» dedi. «Çocukların adları da bu, babalarının da: Horruk, Şaplak, Köşköş, Çullu, Moroğlan. Babaları da öyle. Ayran, Tönbe, Bıyık, İbalı, Fosur, Gamuk...»

Muhtar

Köyde muhtar olabilmek için ilk koşul varlıklı olmaktır; ondan sonra da hısım akraban çokça olacak, sana muhtaç olup boynu kıldan ince fıkaralar yolunu gözleyip el açacaklar. Bu yolla oy kazanıp muhtar seçileceksin. Muhtarlık etmek elinden gelir mi, gelmez mi, orasını düşünen ol-

maz. Mühür kimdeyse keramet ondadır. Çok köylerde, askerlikte çatpat okuyup yazma öğrenmiş, geniş görüşlü kimseler bulunduğu halde, çok kere muhtarlar cahiller arasından seçilir. Muhtar oldun mu, ağalık biraz daha büyür, fakir fıkaranın boynu, biraz daha incelir. «Dört gün bizim ekini biç de, gelecek yıl seni kır bekçisi tutayım,» falan diyerek her işini masrafsızca yaptırmanın yolunu bulur.

«Köyde okumuş, aklı başında adamlar var, niçin ehlini seçmezsiniz?» derseniz, «Ne yaparsın efendi. Köye gelen giden olur. Muhtar fıkaradan olursa onları nasıl ağırlar, nasıl ikram eder?» derler.

Geçenlerde yurdumuzu gezen İngiliz tarihçisi Toynbee'nin, köylerimizle kentlerimiz arasında uçurum bulunduğunu söylemesi üzerine, açılan anketi yanıtlayan bir öğretmen: «Köyleri kalkındırmak için köy muhtarlarının en aşağı ortaokul çıkışlı olması gerek. Yoksa muhtar dana çobanı oldukça bütün yapılanlar boştur,» demiş. Bunu bizim muhtara okudum.

«Doğru söylemiş herifcinin oğlu,» dedi. «Bizim neden habarımız var ki: Mıkdar mısın, mıkdarım, oldu bitti! Kâtip bazı ganunu okur da bana annadır. Başımı sallarım, bir şey annadım sanır beni.»

Anketi yanıtlayan öğretmen haklı olmalı:

«Baş kalkmayınca kıç kalkmaz,» diye bir söz var bizde. Köyün başı muhtar değil mi?

Kavga döğüş

Çok kere kanlı cinayetlerle sonuçlanan çe-

kişme ve döğüşmelerin nedenini ararsanız, bir fındık kabuğunu doldurmadığını görürsünüz. Oysa en küçük bir ağız kavgasının bile sonunda bıçak, tabanca, çekilmesi, kafa göz patlatılması olağan hallerdendir. Arkasından da kim bilir kaç kuşak sürecek olan bir kan dâvası. «Filânca zaman senin emmin benim dayıma şöyle etmiş, böyle etmiş, gor muyum onun öcünü sende...» Bir şeye aklı ermeyen çocuklar bile en küçük yaşından bu türlü telkinler taltında büyürler. Yan tutmalar, hasımlar arasında sık sık cinayetler çıkması sürüp gitmektedir.

Efendim, «Deli Mehmet»i nişanlıyorlar. Arkadaşları, «İllâ kuyruğunu doğrult,» diye tuttturup helva şöleni istiyorlar, peşini bırakmıyorlar. «Şimdi olmaz, hele bir sırası gelsin de...» falan diye atlatmaya çalışıyorsa da, olmuyor. Arkası kesilmeyen alaylara, takılmalara katlanamayan Mehmet, usturayı kaptığı gibi Molla Hasan'ın oğlu Ahmet'in boynuna daldırıyor. Bir gürültü, bir kıyamet... Sonra dâvadan vazgeçilmesi için bir yandakiler para ödüyor, öbür yandakiler de bir kulp takıp kaza süsü vererek hastanenin yolunu tutuyor.

Bir başkası: Kundalı'nın köpeğiyle Ak Recep'in köpeği boğuşmaya başlıyor. Baktım, kaşla göz arasında kızılca kıyamet koptu. Ağıza alınmayacak küfürlerin bini bir para... Zaten döğüşün tadı da buradadır: Kim daha fazla, daha sunturlu küfür ederse mertlik onda kalır. Sövdükçe çileden çıkarıyorlar birbirlerini. Bağırmaktan iki yandakilerin de sesleri kısıldı. Bütün köylü birikmiş, kavgayı kızıştırıyorlar. Derken bıçaklar, tabancalar görünmekte gecikmedi. Karıların, çocukla-

rın taşları vızır vızır işliyor. Kavgacıları ayırmak bahanesiyle ortaya atılanlar da arada punduna getirip sağa sola yapıştırıyorlar.

Ak Recep'in Hasan tabancaya davranıyor. Kundalı da çekiyor kamayı, ver yansın ediyorlar ortalığa... Yaralananların sayısı belirsiz...

Ertesi gün, varını yoğunu satıp rüşvet mi verirsin, yoksa mahkeme kapılarında mı sürünürsün, işin yoksa uğraş dur. Hem maldan ol, hem candan... Neymiş? «Kundalı, köpekleri ayırırken neden ilkin kendi köpeğine vurmuyor?»

Komşu Alayhan köyüne gittik. Sanki yolumuzu gözlermiş: İlk karşımıza çıkan bir döğüş oldu.

Kel Hasan'la Küçük Hoca'nın Durmuş, aynı ustaya birer sandık yaptırmışlar. Sandıklar da aynı boyda, ama örümcekli ve nemli dükkânda domina oynarken boş durmayıp iddiaya girişiyorlar, «Benim sandık seninkinden fazla alır.» «Yok, benimki fazla alır...» derken ölçmeye karar veriyorlar. Kiminki az alırsa, ötekine bir kilo şeker alacakmış. O sırada biri de: «Boşuna yorulmayın,» diyor, «alın size bir kilo şeker parası, kesin bu lâfı.» Bu söz fena halde onurlarına dokunmuş. «Ulan benimki fazla almazsa avradımı...» «Anamı Kâbe yolunda zina edeyim ki, azalır da o sandığı kırmazsam...» derken iş büyüdü, gelsin kama, tabanca... Başta iki kişi olmak üzere, yandaşları da ayaklandı ve birbirine girdi. Bütün köylü dükkânın önüne yığıldı. Küçük Hoca'nın kardeşi, Kel Hasan'ın oğlunu vurdu kurşunla. Bir sürü de yaralı... Tam o sırada okuldan öğle yemeğine dağılan çocuklar da duydular ola-

yı, onlar da yan tutup taşlarla girişmesinler mi birbirlerine?

Sonuç? Kel Hasan'ın oğlu ümitsiz durumda hastaneyi, vuran da hapishaneyi boyladı. İş bu kadarla kapansa yine iyi. Artık iki yandakilerden, ne zaman, nerede kim kimi denk getirebilirse elinden geleni komaz ardına.

Vurulan çocuğun babasına:

«Hasan ağa, neden oldu bu iş?» diye sordum.

«Efendi yavrum,» dedi. «Esasını sorarsan sandık mandık bahane. Herkes garnındaki üzüm eşkisini çıkarmak için öküzün altında dana arıyor?...»

Ah kültür!

Sigara

Kent ve kasabalardaki cahil gençler gibi, nedendir bilinmez, köyde de çoğu daha yedi yaşından başlayarak sigaraya alışıyor. Sıtma tutsa bir hap almaya gücü yetmeyen kıçı yamalı çocukların bile üstünü arasan bir paket sigara bulursun. Tekel kurbanları!

Bırakılması zor, hatta olanaksız denilen şu sigara tiryakiliği üzerinde fazla durdum ben. Köylünün matbaa mürekkebiyle yazılı şeylere hep gökten inme âyet, yani değişmez gerçek gözüyle baktığını bildiğimden, Yeşilay dergisindeki bazı yazıları okuyup açıklayarak, özellikle şu aclıktan soluğu kokanları vazgeçirmeye çalıştım. Beş, on kişiye bıraktırmayı başardık. Bir yıldır ağızlarına almıyorlar.

«Vücutça da çok iyiliğini gördük,» diyorlar. «Önsürek falan tutmayor gayri. Göğsümüz saray gibi.»

Bunlar arasında sığırtmaç Koca Mustafa var ki, evinde ne bir eşya, ne de bir lokma yiyecek bulabilirsin. Güttüğü ineklerin sahiplerinden her sabah birer ekmek toplar. Sekiz tane de oğlu var. Büyük oğullarından ikisi Haymana ovasında çobanlık yapıyorlar. Sığırtmaç onların kazancını sigarasının dumanında savururdu. Gençliğinden beri her gün iki paket! Dudakları, parmakları, yüzü sapsarı. Oysa ki, pehlivanı oymuş bu çevrenin bir vakitler... Öyle iri kemikli ki...

İki oğlunu da okula aldık zorla. Hafta geçer, ay geçer, çocukların eli defter, kalem görmez. «Gitsin, gelsin... Vali olacak değil okuyup da...» deyip geçiyor.

Sigarayı bıraktırmak için en çok onunla uğraştım. Sonunda bir gün iyice etkilenmiş olacak ki, boya kutusu tabakayı içi dolu tütünle önüme fırlattı ve kalkarak andiçti. Hemen ocağa atıp yaktık tabakayı. Dört aydır deftersiz olan çocuklar deftere, onun göğsü de rahata kavuştu. Hatta evde yedek duran dört paket tütünü getirdi de, dükkâna birlikte gidip çocuklara defter kalem gibi şeylerle değiştirdik.

Koca Mustafa:

«Eskiden ölü gibiydim, şinci çivi gibiyim; nere çaksan ora geçerim.»

Diye öğünüyor. Ne zaman, nerede görürsek, «Anana ırahmet,» diye hayır duasını alıyorum.

Bin türlü çile arasında yapabildiğim bu ufak tefek iyilikler beni bir çocuk gibi sevindiriyor.

Yarın için daha çok şeyler yapabileceğim ümidini uyandırıyor bende.

Gördükçe, düşündükçe yüreğim parçalanıyor: Günlük yaşamımızda en gerekli şeylerden, iğneden, iplikten, kibritten falan bile yoksun bir halde türlü sıkıntılara göğüs geriyoruz. Köyün üç taş oturakla iki şeker sandığı kırığından başka bir şey bulunmayan dükkânında dizi dizi rakı şişeleri, paket paket sigaralar sıralanmıştır. Millet bin gereksiniminden artırdığı parasını ne yazık ki, bu zehirlerden esirgemiyor.

Eller gider Mersin'e...

Kadının önemi

Küçükler büyüklere karşı ne kadar saygılı ise, kadının erkeğine karşı saygı ve korkusu da kat kat fazladır. Uygar yaşamda kadına verilen önemin tam karşıtı, köy erkeğinin gözünde kadının hiç bir değeri yok gibidir. Yalnız yeni evlendiği zamanlar belki dişilik yanı onu biraz ilgilendirir.

Buna karşılık, kadın, erkeğine kul köle olur. Bir dediğinden dışarı çıkmaz. Erkek uzanır yatağa: «Avrat şöyle et, böyle et...» diye buyruklar yağdırır. Kadının haddi mi, «Herif şu da şöyle olsun,» demek... Kadının ahlâkı ve ciddiyeti erkeğe saygısının derecesiyle ölçülür. Erkek döver, söver, kol kanat demez kırar, ağlatır, sızlatır, beriki «gık» demez. Diyemez ki... Erkeğinin yasakladığı şeyleri yapmamaya çalışır. Ama çok kere erkek ortada hiç bir şey yokken, en olmayacak nedenle dövdüğünden kadın ne yapmak gerektiğini bir türlü kestiremez. «Hayat arkadaşı» kav-

ramını köy erkeği benimsemez. Yaş ilerledikçe dişi de gözden düştü mü, tamam...

Kadının gizli yeri ağzıdır. Kadının ağzı başına örttüğü yemeninin ucuyla sarılıyor. Açsa açsa yemek yerken açabilir. Onu da erkekle yemez. Bir ailenin erkekleri ayrı, kadınları ayrı yerler yemeği. Bundan başka sesi de gizlidir kadının. Rasgele herkesle konuşamaz kadın. Hele genç bir kız ya da gelin, kendinden büyük erkeğe, kadına, özellikle akrabaya el ve baş işaretiyle bile meram anlatamaz. Yüzüne bakamaz. Eğer, dünyada harcadığımız soluğun hesabını öbür dünyada vereceğimiz» doğru ise, köy kadını mutludur, kazançlıdır.

Kara Niyazi, düğün evinin önündeki kalabalığın içinde karısını ağzı açık görünce hemen eve koşup bir balta sapı getiriyor. Kadın, farkında olmadan açılan ağzını o gelinceye kadar kapattığı halde, kadını kötürüm etti çıktı elâlemin içinde. İşin yoksa dert et kendine bu zulümleri!

«Ayıp değil mi?» dedim.

«Ne ayıbı, yavu, bana mı ayıp, ona mı? Eksiğise eksikliğini bilsin,» dedi.

Bazan çocuğuna izin almak, hastalığını haber vermek için yanıma gelenler olur. Bütün meramlarını el ve baş işaretleriyle anlatırlar. Bu geleneklerden habersiz biri görse, zavallıyı anadan doğma dilsiz sanır.

Bir de sakal gözetmek geleneği var. Kadın hangi yaşta olursa olsun, yedi yaşından yukarı bütün erkeklerin sakalını gözetir. Yolda giderken iki yüz adım geride de olsan sen geçinceye kadar bekler, yüklü olsun, boş olsun... Çünkü, herkesin dilinin ucunda hazır duran bir söz var.

Hele yanılıp da erkeği geçmeye görsün; beriki hemen yapıştırır: «Makası amma da keskinmiş be!» Kadının gözü öylesine yılmıştır ki, bu sözü işitmekten. «Biz ağır yürüyeceğiz, sen bekleme, geç,» desen bile geçmez. Ağır ağır arkadan yürür. Tıpkı Hindistan'daki Paryalar gibi.

Hüseyin dayımla karısı Uzun Anşa doktora gidiyorlar ilçeye. Doktor soruyor: «Nen var, neren ağrıyor?» Baş işaretlerinden başka bir karşılık alamıyor. Kocası anlatıyor sonra. Oradan çıkınca, «Kırk yılda bi şeere geldik. Avrada bi halva yedireyim,» diye öne düşüyor helvacı dükkânına doğru yürüyecekler. Bir de dönüp ne baksın, kadın yüzünü duvara dönmüş, ağız yüz sarılı, korkusundan ve utancından titreyerek bekliyor. «Gız, neye gelmen?» demiş dayım. «He anam herif, o kadar erkeğin sakalını nasıl keseyim de geliyim?»

Çocuklar

Topluluktan uzak yaşamak insanı yabanlaştırıyor galiba. Bizim okulun orada üç komşumuz var. Herbirinde üçer beşer çocuk. Köyden biraz aşağı ve ayrı düşen bu evlerin insanları ötekilere göre yaşayış ve görgü bakımından daha geri durumdadırlar. Kışın ancak tek bir gereksinim sırasında evden çıkarlar; helâları olmadığı için, aptest bozmaya. İki yıldır bu evlerin çocukları zihnimi kurcalayıp durur. Ne zaman o yana baksam kapılarının hemen önünde çocuklar çömelmiş, pislemektedirler. Bir işlikle gömlekten başka bir şey yoktur üzerlerinde. Don hiç görmedim.

Belki de hiç giymemişlerdir. Ayaz günlerde işlerini bitirir bitirmez kaçarlar içeriye. Güneşli günlerde biraz güneşlerler duvar dibinde.

Evin büyükleri de tıpkı çocuklar gibi duvar dibine çömelirler «gereksinim» durumunda. Sonra kadınlar ocağın külünü getirip bu tümseklerin üstüne dökerler. Kapı ile pisliklerin arası iki adım ya var ya yok. Kümesin kapısını da açtılar mı, hemen üşüşüyor tavuklar ganimetin başına... Orasını deşip dağıtıp kursaklarını doldurmuyorlar. Pisliğin bir kısmı da bu sırada evin içine yayılıyor. Süpürgeyle, kürekle bunları topladıklarını hiç görmedim. Tınaz gibi yığılıyor kapının önüne bahara kadar. Baharın sebze için kullanıyorlar. Bunların üç çocuğu var. İyice yabanlaşmışlar. Uğraşa uğraşa yanıma sokulmaya alıştırdım bunları. Ama dillerini çözemedim bir türlü. Sonra sonra işaretle konuşurken bazı sözcükleri söyler oldular.

Şeker vereceğimi işaretle bildirdim mi, hemen yanıma koşarlar. Her yanları kir ve yağ içinde. Birer santime yaklaşan tırnaklarını kestim, ellerini, yüzlerini, ayaklarını sabunla yıkadım birkaç kere.

Bir gün babaları çekine çekine yanıma geldi:

«Sana bi ırcam var, efendi,» dedi. «Bu çocukları bura alıştırma. Govala öte gitsinler. Şeker meker verüp şımartma. Ahlâkları bozulur; gözleri açılır, kötü olur.»

Pislik işini söyledim:

«Ben beni bileli bu böyle,» dedi. «Didiğin doğru, biraz daha evden uzak olsa iyi emme, gelgelelim efendi, emme'si var işte: hani hal halın

ölçüsü derler. Malum ya, ayakları tüm yalın ev-dekilerin, ayazda öte gidemiyorlar.»

Ölenler kalanlar

Komşunun biri de dokuz çocuklu. Biraz sokulgandı, sık sık uğrardı, konuşurduk. Bir gün ikindi üzeri geldi yanıma. Tarım Kredi Kooperatifi'nden üç yüz elli lira para almış. İki yüz ellisini başka borçlara vermiş, onları da kapatamamış ama, yüz lirasını, öküz taksiti için celepçiye alıkoymuş. «Şincilik o da bunu alsın, gerisi de çala çala bi havaya döner bakalım...» dedi. Celepçiye bir mektup yazdım. O gece ilçeye gidip mektupla birlikte parayı postaya verecek, Nevşehir'e. Mektubu yazdıktan sonra gidecekti, gidemedi. Mektup yazmama karşılık ne iyilik edeceğini şaşırdı. En sonra su testisini aldı: «Bunun içindekini döküp taze su dolduracağım,» dedi, gitti.

Az sonra çocuk testiyi getirdi. Ama bir yandan da ağlıyor.

«Babam seni çağırıyor,» dedi.

Şaşırdım. Şimdiye kadar hiç kimsenin evine gitmedim. İşim düşmedi. Kimin bir işi olsa burada görüyoruz. Çocuk da bir türlü susmuyor. Hayır mı, şer mi diye koştum eve. Bir de ne göreyim: Adamcağız ocağın başında bir çulun üstüne oturmuş gözleri ağarmış kalmış. Karısı, düşmemesi için o durumda tutmuş, iki gözü iki çeşme, çocuklar yere kapanmış tepinirler. Anababa günü. Nabzını yokladım. Beş dakika içinde göçmüş gitmiş adamcağız.

Önünde sofrabezi açık duruyor. Yanımdan gidince ekmek koydurmuş yemek için. Bir de soğan kırmış. «Üç lokma mı ne alabildi, gardaşım,» diyor kadın. «Nasibi bu gadarmış napalım...»

Bu arada bana gelen çocuk, haberi bütün köye duyurmaya gitmiş. Konu - komşu biriktiler. Adamcağızın geçmişini geleceğini sayıp döktüler ağıtlarıyla. Kimin ne dediği pek anlaşılmıyor ama, karısı durup durup, «Bi kalbur dolusu çocuğu kimlere emanet idip gidiyon?» diye basıyor çığlığı.

O geceyi ağlayarak geçirdiler. Sabahleyin uğurladık yolcuyu. Gelelim kalanlara: On beş nüfus. Celepçinin parası kaldı. O yüz lirayı da beriki borçlara dağıttılar. Üç yüz elli kooperatife, dört yüz de sürekçiye, yedi yüz elli lira borç bırakıp gitti.

Aile başkanları borç harç edip gününü gün ediyorlar, ama bir de ölüm gelip çatınca ardında kalanlar işte böyle perişan oluyor. Başka bir komşu ile bu sorunu konuşurken gözlerim yaşarıyordu.

«Boş ver, be herif,» dedi. «İşin mi yok! Ölmezlerse bir şey olmaz onlara.»

Evet, Nasrettin Hoca'nın eşeği gibi, ölmezlerse bir şey olmaz. Bu sözü söyleyen de dindarlıkta kimseden geri kalmamak yarışındadır...

Nüfus ve sağlık durumu

Evlenen kızın yaşı çok kere on beşten aşağıdır. Kızcağız daha Hanyayı Konyayı anlamaya vakit bulamadan everirler fıkarayı. İki yıl içinde

çöküp gider. Gelin olur olmaz yakayı hastalığın pençesine kaptırır. Bir iki yıl yatalak olduktan sonra ölenlere çok rastlanır. Böyleleri için: «Zaten hastaydı, kocaya varınca hastalığı açığa vurdu,» deyip geçerler.

Evlenmek, oğlan evi için bir yıkımdır. Hayvan satar gibi kızlar için bin liradan kapı açılır, beş aşağı beş yukarı pazarlık kesilir. Bu parayı veremeyenlere «kokmuş» derler ve hiç bir kız babası böylelerinin yüzüne bakmaz. Bu sıfata yaraşır olmamak için de everecek oğlu olan aile boğaza kadar borca batmayı da göze alarak hovardalık edip istenen parayı vermekten sakınmaz. Bunu yapamayanların erkekleri de bekâr kalırlar. Bir tanıdık aile var: Çınarlar. Dört kardeş bir evde. Babaları öldü. Çift çubuk hak getire. Onun bunun kapısında çalışırlar. Bunların en yaşlı ikisi evlidir. Küçükleri, biri otuz iki, öteki yirmi sekiz yaşlarında ve bekârlar. Kuruş üstüne kuruş koyamadıkları için, evlenemiyorlar. En büyüklerinin üç oğlu var. on dokuz, yirmi üç, yirmi altı yaşlarında. Her kapıya başvurdularsa da, bu ailenin evlenecek çağa gelmiş, vakti çoktan geçmiş altı bekârı bir türlü kendilerine bir eş bulamadılar. Duruma bakılırsa evlenecekleri de yok.

Hatta bunların yoksulluk yüzünden evlenemeyişleri o kadar dile düşmüştür ki, köyde bir kirpi oyunu vardır. Bir kişi çula bürünerek kirpi olur, söylenen türkü hoşuna giderse ellerini kaldırır oynar. Hoşuna gitmezse pusar ve oynamaz. Türkücü: «Çınarlar'dan dünür gelmiş - Alın mı, kirpim, saran mı, kirpim?» deyince kirpi yerinden kıpırdamaz.

Böyle evlenemeyenleri bir yana bırakalım

da, bir yolunu bulup başını bağlayanlara dönelim: Oğlanı, ivmekten etekleri tutuşarak, daha çocuk yaşta evermiştir anası babası. O da bilmez kadının ve evlenmenin anlamını. Zayıflar, sararıp solar. Böylece âdet yerini bulmuş olur. Aradan yıllar geçince oğlan, sevdiği bir kızı ya da kadını «kuma» getirir eve. Hoşuna gitmeyen eski karısına da yol verir, olmazsa fazla mal göz çıkarmaz diye onu da yanında alıkor. Zaten resmi nikâh diye bir şey bilmezler. Hepsi de imam nikâhı ile evlenmişlerdir. Ama ikinci bir karı getirebilenler ancak eli biraz para tutanlardır. Çokluk, boğaz derdini düşünmekten daha başka isteklerini gerçekleştirmeye olanak bulamaz ve «kısmetim buymuş» diye ilk karısının yanında kocar.

Karısı ölen bir erkek için bile, yoksulsa, yeniden evlenmek gerçekleşmeyecek bir düştür. Oysa, ölen erkek olursa ve kadın da henüz gençse, boğazına kadar borca gömülmüş olan kız babası, buna neredeyse sevinir ve hemen dul kızını yedeğine alarak —söz gelimi— pazara çıkar.

Evlenme yöntemlerindeki bu düzensizliğin doğum azlığına neden olduğu kadar, ölümlerin çoğalmasına da yol açtığı bir gerçektir.

Bugün Demirci köyünde evli erkekler sayısınca dul erkek vardır. Bunların çoğu 10-20 yıldan beri bekârdırlar. Buna karşılık, babası evinde değerine satılmayı bekleyen kız ve kadınların sayısı da az kabarık değildir.

Ölümler, doğumlar

Kapı kapı dolaşarak, muhtardan ve bilenler-

den araştırarak öğretmenlik ettiğim Nurgöz köyü ile doğduğum Demirci köyünün ölüm, doğum istatistiğini geçen dört yıllık bir süre için oluşturdum. Aile başkanlarının adlarıyla birlikte bir bir saptanmış durum, cetveller halinde elimizdedir. Bunları uzun boylu buraya geçirmektense, sonuçları bildirmeyi daha uygun buluyorum:

Demirci köyünün 350 ailesinde dört yıl içinde 226 doğum olmuş, bu yıllar içinde doğan çocukların 81'i ölmüştür. 145'i yaşamaktadır. Aynı süre içinde daha önceki doğumlulardan 53 kişi de ölmüş, böylece 226 doğuma karşılık, 134 ölüm olmuş, yani köy nüfusu dört yılda 92 kişi artmıştır.

Ölen çocukların büyük çoğunluğu doğdukları yıl içinde ölmüşlerdir. Bunların bir kısmı doğum sırasında, bir kısmı da bakımsızlık yüzünden doğumun ilk aylarında yitirilmektedir.

135 evli, 708 nüfuslu Nurgöz köyünün ise 97 evinde dört yılda doğan 163 çocuktan 67'si ölmüş, 96'sı sağ kalmıştır. Yine bu süre içinde ölen yaşlılar da 40'ı bulduğundan, 163 doğuma karşılık, köyde 107 ölüm olmuş, dolayısıyla köy nüfusu dört yılda 56 kişi artmıştır.

Dört yıllık bu devre içinde doğan çocuklarda ölüm oranı, Demirci köyünde % 36, Nurgöz köyünde % 41'dir.

Görüldüğü gibi, oranlar hayli yüksektir. Türk köylüsü doğurgandır. Bulaşık hastalıkları olmayan (bizim köyler öyledir) yerlerde en kötü yaşam koşulları içinde bile yine de artmak olanağını bulurlar. Ama bu artış çok daha hızlı olabilir. Bunun için de çocuk ölümlerini önlemenin çaresi bulunmak gerektir.

Köyde çocuk bakımı bilgisi hemen hemen yok gibidir. Zaten olsa bile yaşam koşulları, geçim zorluğu bu bilgiyi uygulama olanağından köylüyü yoksun kılıyor. Doğumun daha ilk günlerinde çocuk, mikrop alıp ölmemişse, besinsizlikten zayıf düşüyor. Kışın soğukta iyi ısıtılamadığından ya da duman ve havasızlıktan ölüyor. Yazınsa, anasının çocuğuyla uğraşacak vakti yoktur. Herkes gibi o da, sebze bakma, arpa yolma, ekin biçme, harman gibi bahardan başlayıp güz sonunadek süren türlü çalışmalara katılarak sabahtan akşama kadar didinmek zorundadır. Ana, çocuğunu seleye koyarak sırtına vuruyor. İş yerinde akşama kadar uğraşırken çocuk da Allahın kırında bir köşede ağlayıp duruyor. Kadın, ancak bir kere ayakta şöyle bir emzirir. O da sütü varsa. Çoğu anaların iyi beslenememeleri yüzünden sütleri de gelmez. Ne yiyorlar ki süt yapsın: Soğan ekmek, hıyar ekmek.

Yaz aylarında ölen çocukların onda dokuzunun ishalden gittiği sonucuna vardım. Bir çocuk ishale tutuldu mu, ümidi kesiyorlar ve de gidiyor.

Şu halde ölümlerin asıl nedeni yoksulluktur. Çocuğunu saracak iki metre bez bile bulamayan, ana sütü yerini alacak sağlığa uygun süt ve mamaları edinmeyi aklına bile getiremeyecek olan ana - babalar ne yapsınlar? Nasıl korusunlar çocuğu?

Biraz büyüse çocuk aç, çıplak da olsa doğanın güçlüklerine göğüs gerecek kadar kuvvetlenebiliyor. İlk yıllardaki büyük tehlikeyi atlatabilenler kocamadan ölmeyeceklerine bir dereceye kadar güvenebilirler.

Kel başa şimşir tarak ya... Okula bir saat alalım diye tutturduk, kime anlatırsın? Karatahta, sıra gibi şeylerin gerekliliğine bile güç inanan insanların böyle bir lükse karşı gelmelerinden olağan ne olabilir? Köy İhtiyar Kurulu: «Bu, düpedüz eziyet gayrı,» diye kestirip attı. «Saat da ne olacakmış!.. Bu köy Nuh Nebi'den beri Allahın bozulmaz saati ile geçinmiş de, bu gâvur okumasının ağzına eğri mi geliyor?»

Muhtar ilçeye gidince bizim Gezici Öğretmene sızlanmış: «Boyuna benden saat maat isteyip duruyor, aklına bunu koydu bu kez de. Sütünü mü sağacak, nidecekse...» Ve rica etmiş: «Gözünü seveyim, efendi, ona bir kâğıt yazın da vazgeçsin bu saatten, ben her gün eşşikteki bele gün gelince, bekçiynen haber iledeyim. Maksat vakıdı bilmek değil mi? Bir de oradan masraf açılmasın...»

Gezici, **Varlık'ta** çıkan bizim notlar arasında «Köyün Saati» konusunu okumuş olacak. «Gerçekten sizin köyün vakti zamanı belliymiş yahu!» diyor. Geziciden duyar da durur mu muhtar? Yazı işini köyde de yaymış hemen

«Keleş Hoca'nın saatini yazmış.»

«Nasıl yazmış?»

«Eski, demiş. Camı yok, demiş. Tepenin gölgesine bakar gıldırır namazı, demiş...»

Keleş Hoca'yı deli edecekler... Her ağızda bir hikâye. «Ne bilmiş köyün vakit yerlerini, be öğretmen!» Buna gülüp geçildi.

Ama öteki yazılardan da haberleri oldu. «Toprak sorunu»nu muhtarın odasında okuduk.

«Tamam böyle olmadı mı ya gonşular?» diye bastı kahkahayı Ali Çavuş. Eve gidince karısına: «Sen, beni gayri hor görme,» diye öğünmüş. «Benim adım ceridiyelere geçti, sen ne diyon...»

Çimli köyünde de okumuşlar bu yazıyı. Bizim köylülerin onlara «hıyanet maksadıyla» ettikleri gizli yemini acıklayan bu yazıyı öğretmen arkadaşımdan alıp onu tanık tutarak donatıyorlar bir dilekçe «Sonunda şayet böyle bir olay daha olursa suçun kimde olduğu bilinsin.»

«Bizimkilerin etekleri tutuşmuş. Beni çağırdılar. «Nidecaak şimdi, köyün sırrını ele vermenin sonu budur işte, efendi!»

Baktım işin sonu kötüye varacak... Siz merak etmeyin, şöyle olur, böyle yaparız, diye bir söylev çektim. Ama havayı yatıştırıncaya kadar göbeğim çatladı.

Efendim, bizim arkadaşlar Hacı Ahmet'in Memiş'ine de duyurmuşlar: «Senin güdük eşeği yazmış. Eşek koşar çifte demiş.»

Yakalamış Memiş, babamı:

«Söyle oğluna, edebiyle otursun oturduğu yerde. Bak bi, millet onu ne kadar sayıyor. Söylediğini bilmeli bi adam. Nesine gerek benim eşek? Eşek koşarım, kedi koşarım o benim bileceğim iş. Gapısına varıp ekmek istersem virmesin.»

Babamı doldurmaya yetmiş bu söz:

«Sen adam olman, oğlum. Töbeler ki, olman. Ben açık söyleyim. Ulan, el kendisini büyütmeye çalışır, sen de gider milletin aleyhinde uğraşın.»

Memiş gezdiği, yürüdüğü yerde atıyor artık yüksek perdeden:

«Benim ölüzgârımınan harman savrulmaz.

Biliyon mu beni. Bana Hacı Ahmet'in oğlu dirler, daha olmazsa çatını ayırıveririm ben adamın.»

Memiş'i de yatıştırmak için az dil dökmedim.

Gelelim Badı Mıstak'a. Bu yıl harman kalkar kalkmaz unu tükendi yine. Evde ekmek yok. İki posta topladılar. Ama sekiz baş nüfusa ne dayanır? sonunda, «dört yıl sonra düğün yapmak koşuluyla» on yaşındaki kızı Ayşe'yi yüz liraya sattı. Belki bahara kadar yeter bu para.

Ona da duyurmuşlar. «Ulan Ismayıl, demiş babama. Bre gardaşım, ben ilin içine çıkamayom, o gitmiş bilmem nerelere ilâniyet vermiş ki, benim ekmeğim olmadığını. Bunnar eyilik getirmez. Allah da, gayıl olmaz buna, gul da. Ne der bunu okuyanlar yavu? Mamıdefendi heç sonunu düşünmeyor herhalde!»

Sonra eklemiş: «Geçen gün duyunca beynimin kapağı attı valla. Doğru evinize varıp çatacakdım. Ulan eşşoğlu eşşek diyecâdım Mamıdefendi'ye. Tükendiyse benim un ekmek tükendi. Sana bok yemek düşer. Gine inneallahıma sabrettim. Sahabının hatırı üçün köpeğine taş atma demiş atalar. Sen olmasaydın Ismayıl, gomazdım ahdımı!..»

Babam yine köpürmüş geldi:

«Gövdeyin hayrını görme, başka bişiycaaz demem e mi! Baba bulundurmuş Allah... Oğlun deli neynesin malı, oğlun akıllı gine neynesin malı... Deli evlât gahrı çekmekden zor bi şey yokmuş gonşular: illâllah dedim gayri.. Beri bak oğlum: İnsan gapı gonşusunun sırrını açığa vurur mu?»

Bir hayli de Mıstık'a dil döktüm. Biraz yatıştı:

«Seni çok severim, gine hoşlanırım; sen en dar zamanda bana iki paket tütün almış adamsın. Ama ıcık kendini gollasan ya!»

Hangi birisini sayayım? Notlarda ele aldığım her konu için bir kez öldürseler, şimdiye kadar elli kez ölürdüm. İlçede birisi «bit konusu»nu muhtara açıklayarak okumuş, sonra da dergiyi eline verip bana göndermiş.

Köy odasında çat-pat okutmuşlar birisine. Hepsinin tepesi atmış:

«Bizim öğretmen delirdi mi ne etti yavu?» demişler. «Çocuk yapmaz yaptıklarını.»

Molla Mehmet: «Benim odamın bitlendiğinden ona ne,» diye söylenmiş. Hüseyin ağa da: «Benim paçamdaki bitten ne istiyor,» diye öfkelenmiş. «Biz şunun şurasında zor kıt geçinelim diyok; o da gidip bizi ilezir ediyor ilâlemin içinde.»

Gani Çavuş'u göndermişler, geldi. Şu sözleri söylemeye memur etmişler:

«İyi, hoş... Allah irazı olsun, her huyunu çok beğeniyok. Pınara giden garıya gıza da yan baktığı yok. Guru mektebin içinde evliya gibi geçinip gidiyor; biz olsak çatlardık. Bi de bu huydan vazgeçse...»

Bizim evde hele hiç dirlik yok bu yüzden. Anamla, babamla pençeleşmediğimiz dakika olmuyor. Gülüp geçeyim diyorum. «Bize gülüyor, bizi hor görüyor,» diye kızıyorlar bu kez. Bizim köyde birkaç tane öğretmen arkadaş var. Onlar da fit sokmadan geri durmuyorlar hiç. Bir tanesi gelmiş anamı kışkırtmış: «Atike nine, tandırınızı yazmış Mahmut, ocağınızı yazmış. Pencerenizi, evinizi, hep yazmış.»

Anam başlıyor ilenmeye bu kez de:

«Allah illere evlât vermiş, bana da gara gara daş vermiş. Seni bana vereceğine kenefe bi fazla gideydim keşke. Köylü de ilezir oldu senin yüzünden, biz de.»

Derdini anlatamazsın. Gülüp geçsen olmuyor. Bu yoksulluklarından utanmanın onlara düşmediğini ne bilsinler... Bir fasıldır gidiyor.

Sonra okul işi..:

«Yazmış, onu da yazmış. Hökümetin duymadığı ne galdı da, o galsın! Üstünü gamışla örttüğümüzü, paramız olmadığından yaptıramadığımızı, hep hep yazmış!»

İlçede öğretmen arkadaşlar da bizim yazıları görünce alaylı bir türkü tutturmuşlar: «Amma da boktan konulara kafa yormuş ha!» diye şaşıyorlarmış. Bir öğretmen arkadaş getirdi bu muştuyu: «Canım bunlar nasıl yazı!» diyor. «Valla arkadaş, orda ortada okunurken biz bile utandık. Neymiş, parayı dana yemiş. Hay yiyemez olaydı o dana...»

O para ve dana öyküsü de ayrı bir güldürü. Hani parasını danaya yediren kadıncağızı anlatmıştım ya. Ona da duyurmuşlar bunu. Eve baskın verdi: «Benim para, benim dana...» diye öfkeyle çıkışmasının fayda vermeyeceğini anlayınca başladı yalvarmaya:

«Kurban olam Mamıdım. Acep hökümetton bir ziyanlık olur mu ki? Parayı yidirdi diye mapus ne yatırmazlar mı ki bizi? Gırcanın oğlu Mırtaza: «Mapus olun,» diyor bana... Ee? Ne olur söyle guzucâzım: Sana yımırta pişiririm, gızımı veririm valla? Senden iyisine mi verecem. Sen beni gurtar!»

Hâsılı, bir tek Gani Çavuş çıktı içlerinde halden anlayan. Yanlış anladıklarını, bu yazılarda ereğin, kendilerinin yani köylülerin çıkarını kollamak olduğunu her zaman ve her yerde dilinin döndüğü kadar köylüye anlatmaya çalıştığı gibi, bana da: «Boş vir, efendi, bildiğinden şaşma. Sen de bizim için uğraşıyon,» diye teselli veriyor.

İNANIŞLAR

Din konusunda bir manzumeyi ince karton üstüne basmışlar, pazarda on kuruşa satıyorlar. İlçeye kaç kere indimse her keresinde o ince suratlı adama rastladım. Kucağı o kartonlarla dolu olduğu halde, yüksek sesle ezberden okuyor. Öyle yanık, uyumlu bir sesle söylüyor ki, gelen geçen birer tane almadan edemiyor. «Ölüm yeter... nâr-i cehennem yeter - Akibet gözünü doyurur bir avuç toprak...» diye avaz avaz bağırdıkça halk çevresine birikiyor.

O böyle satadursun, gittiğim her yerde bu kartonlardan bir tanesini asılmış gördüm. Otelde, handa, dükkânda, evde... durmadan, üstüste okuyorlar.

Köylüler öğrenmişler... Tam bir yıldır pazarda hiç durmadan bağıran bu adamın sesini duymayan köylü kalmadığı için, hepsi edinmişler birer tane.

Son zamanlarda kaç köye yolum düştüyse ve kaç yere girdimse hepsinde birer tane asılı gördüm. Oturdukları yerden heceleyip sökmeye çalışıyorlar. Dinleyenler de başlarını sallayıp mest oluyorlar. «Bi oku açıktan da dinleyelim,» diyorlar. Yüz kere dinleseler usanmıyorlar.

O satıcı adamın uyumunu tutturup okudum mu, alıyorum hayır dualarını. Alanların çoğu, okuması olmayan takımından. Yine de asmışlar bir köşeye. «İçinde Allahın, Peygamberin adı var. Evin bereketi kaçmaz,» diyorlar.

Bizim Demirci köyünde muhtarın odasına girdim. Bir karışıklık, bir patırtı gürültüdür gidiyor. Yıkacaklar odayı neredeyse. Hepsinin bir şikâyeti var, ne söven belli, ne sayan. Ben içeri girince muhtar:

«Durun,» diye bağırdı. «Mamıdefendi, şu karşıdakini oku da bi, dinnesin ağalar.»

Gürültü kesildi. Ben de makamla okudum. Bir de baktım ki, deminki öfke ve hırstan hiç eser kalmamıştı. Lokma - hırka dâvaları unutulmuş, cenneti âlâ hülyası sarmıştı hepsini. Muhtar:

«Hadi, kavgayı bırakın da uyuşun, bakın ne diyor duvardaki,» deyince dua ettiler:

«Babana irahmet, bizi kurtardın, efendi, sabahtan beri birbirimize girdik,» diye birer birer dağılıp gittiler.

Muhtar:

«Şu duvardaki yok mu, okuduğun,» dedi, «İyi bil ki, candarmadan değil, ordudan daha kuvvetlidir.»

Benim cinler

Tatildeyiz, ama gündüzleri işe güce koşmaktan, okuyup yazmaya vakit bulamadığım gibi, bulsam bile gürültü patırtı arasında olmuyor. Bir göz ev... Her şey onun içinde ve karmakarı-

şık bir halde. Kaç kere şöyle bir düzene koyayım evi dedimse, anamla bozuştuk. Baktım ertesi gün yine her şey eski haline dönmüş.

Evde yalnız kalsan bile yine okuma yazmayla uğraşamazsın. Ortalığın karışıklığından geçtim, kapıyı açmasam karanlık, açsan tavuklar hemen içeri doluyor. Tavuk kovalamaktan başka bir işe bakabilirsen bak.

Onun için okuyup yazmaya en elverişli vakit, geceleri. Yazın bu serin gecelerinde babamgil damın üstünde yatıyorlar. İçerde ben tek başıma kalıp da gecenin sessizliğine bürününce kendimde bir rahatlık duyuyorum. Artık okumaya yazmaya sıra geliyor. Okumak neyse, yatakta da olur, otururken de... Ama yazmak bir sorun! Yazmadan da olmuyor. Bir el dürtüklüyor içimden. Her gördüğüm insan, hayvan, eşya sanki, «Beni dile getir,» diye sesleniyor bana. Anadolu'nun bilinmeyen köyünü anlatmak istiyorum. Yoksa bu sıkıntılı durumda insan bildiğini de unutuyor, iki sözcüğü bir araya getiremiyor.

Şöyle bir yerleşemedim gitti. Kitapları, kâğıtları falan bavuldan çıkarıp bir köşeye garip kuş örneği yuva kuracak olsan ertesi gün herbiri bir yana savruluyor. Çocuklar kaptıkları gibi uçuruyorlar dışarıya. Başka çare olmadığı için her keresinde bavuldan çıkarıp yerlere yaymak, işim bitince yine toplayıp bavula yerleştirmek gerekiyor.

Yumurtlayacak tavuk gibi, yazacağım konular kafamda sıralanırken akşamı dört gözle beklerim. Akşam da anlattığım gibi, yazabilirsen yaz. Dağınıklığa da katlanır oldum. Ama üstün-

de yazacak bir şey olsa. Masa, sandalye gibi şeyler ne gezer buralarda!

Bir aralık iki taş getirdim dışardan. Karşılıklı diktim; bir tahta bularak ikisinin üstüne oturttum. Oldu sana bir masa. Daha iyisini aramayacağım, ama iki gün içinde babam kaldırıp atmış dışarı, «Ne edeceğini şaşırdı gayrı bizim oğlan!» diyerek.

İki kötü bavul var. Onları üstüste koyarak masa yerine kullanmak istedim. Altıma da bir yastık aldım oturmak için. Birkaç gün de böyle geçti; bu da sökmedi. Hem çok sıkıntılı oldu.

Son çare olarak —şu satırları öyle yazıyorum— çulun üstüne bağdaş kurup oturuyorum. Büktüğüm dizlerimin üstüne bir kitap alıp onun üstünde yazıyorum.

Bunlar da kabulüm, yeter ki...

Babam, bir gece damdaki delikten bakıp da geç vakit hâlâ ışık altında oturduğumu görünce huylanmış. «Cinler yatırmıyor,» diye hemen koşmuş Kalemci Hoca'ya muska yazdırmaya, benim için. Hoca ne düşündüyse düşünmüş, vermemiş muskayı. Öğretmen olduğumdan çekinmiş olacak. Bu kez de babam ona içerlemiş:

«Âleme yazar, bize yazmağa geldi mi zimin ağrısı dutar deyyusun! Sanki bizimki para değil!..»

Asıl bunu duyunca cinlerim başıma toplandı.

Keramet

Bizim köye pek yakın olan Boyalı köyünde

bir Şeyh Murat Hoca var. Bir de baktık Murat Hoca'nın şanı göklere çıkarılıyor: Efendim, ermişmiş, meleklerle görüşürmüş falan... İşin aslını araştırdık. Meğerse cerre çıkan bir hoca, bunun evine konuk olmuş. Murat Hoca, sobayı doldurduktan sonra yolcuya dönmüş: «Hoca, çıkar bakalım kibriti,» buyurınuş. Raslantı olacak, onda da kibrit varmış; çıkarıp vermiş. Odada başkaları da bulunduğundan, şaşıp sormuşlar Murat Hoca'ya:

«Ne bildin kibrit olduğunu misafirde!»

«Yatıp kalkıp Allah diyoruz be, onu da mı bilmeyeceğiz?» demiş.

İşte kerameti ortaya çıkaran olay bu...

İçten - dıştan

Bizim köyden yararsız bir çay geçer. Çaya yakın yerlerde ekin biçenlerin oruçlu olanları günde iki üç kere çaya dalarlar hiç soyunmadan. İçleri zaten yanıyor. Üstleri kurudu mu, dışları da cayır cayır yanmaya başlamıyor mu, haydi bakalım, «cop» suya... Kadın, erkek herkes girer. Anam kaç kere çıkamamıştır da, kolundan tutup çıkarmışımdır.

Testileri doldurup doldurup başlarından aşağı boca edince biraz can bulurlar. Orucu bozdun mu, yan yan bakarlar adama. Gelen atar lafı, giden atar. Bizim Cinavların Honnuk Dede durur mu hiç:

«Böyleleri saçın üstünde yanıp kavrulurken şu suya tumanlar yok mu, cennetteki çayırın çi-

menin arasından onları seyredecekler. Allahın verdiği canı Allahtan esirgeyenleri...» der.

Kör talas

Üç gün yaman poyraz esti. Kimini ağlattı, kimini güldürdü. Deli Ahmet'in «Hüso» satlıcan (Zatülcenp) oldu. Koş ilçeye, git il'e, zor kurtardılar. Ama bir yandan da dayanılmaz sıcaklar azaldığından, oruçluların yüzü güldü. Kör Talas (hortum) göğe yükselirken kıvradıverdi mi, «Vuuu» diye demetler de darmadağın oluyor. Elinde olmadan bakıyor insan. Meğerse babam çileden çıkarmış ben Kör Talas'a baktıkça:

«Kör domuz baktıkça keyfe gelir. Bu desteler hep senin yüzünden dağılıyor, sen de bizim gibi bakmasan bir şeycik olmazdı.»

Sonra demetler dağılırken öte yana çevirmeye başladım başımı.

Öyle ya

Akbayır'da çavdar biçiyoruz. Bunaltıcı sıcak var. Bir gün önce Göbekli Tepe'de arpa yolarken poyraz biraz okşuyordu. Babam dünkü serinliği özlüyor: «Bugün hava ne kadar sıcak be!» diyor.

Oysa, bulunduğumuz yer tepeler arası, bir çöküntü. Dünkü arpa tarlası ise tepenin üstünde.

«Baba, o tepenin başı şimdi yine serindir. Burası yüksek değil de ondan!»

«Lân oğlum, Allahın işine akıl erdirmeye

başlama, anladın mı? Bura sıcak olur da, ora serin mi olur? Ulan oranın Allahı ayrı mı?»

Ocaklar

Havagazı ya da elektrik ocağı sanmayın, ne gezer burada öyle şeyler! «Ocaklar», yani derde derman ocakları, çevremizde gıvıl gıvıl.

Adamın dizine sızı, gözüne boz iner, karnı ağrır, bilmem daha nesi olur; haydi ocağa...

Tanınmış ocaklardan yılancık ocağı bizim köyde. İnsan uğramadığı gün olmaz. Para vermezlerse dertleri geçmez. Az verirlerse de geçmez. Şimdi, bir kişiden en aşağı bir lira alıyorlar.

Sızıdan kan alma ocağı Kızılkaya köyünde. Bu köy bizim köye yakındır. Öte köylerden gelenler bir yana, bizim köyden de her gün gidenler olur.

Gelincik ocağı Yuva köyünde. En çok da oraya giderler. Bütün bu ocaklarda her derde bakılır ya, bazılarının uzman doktorlar gibi ayrı şubeleri var.

Ocaklara, gelişigüzel çıkıp gidilmez. Remil atılır. Bir kaba biraz su konur. İçine iğneler konulur ve uçları ocak bulunan köylere çevrilir. O dert hangi ocaktan geçecekse, iğnenin o yanı paslanır ve hasta o ocağa gider...

Geçende anamın, «İlle sende gelincik var, bir ovalat,» diye tutturmasına dayanamayarak bir de ben ovalattım karnımı. Biz de verdik cereme-yi.

Bu işde tek keramet elde imiş. Ölenler kalanlara elini veriyor, böylece ocak tükenmiyor ve

dolayısıyla hasta da tükenmiyor... Öyle öyle geçip ve geçinip gidiyorlar.

Şeyh salgını

Bizim çevrede tam anlamıyla bir şeyh salgını var. Ama bu şeyhler de bilmiyorlar hangi tarikattan olduklarını. 1947 yılının Eylül ayında gezdiğim on bir köyde, gezmeden bildiğim yine yirmiye yakın köy içerisinde, en az şeyh, Hıcıp köyündedir. Elliden fazladır. Köy yüz elli evlik. Çoluk çocuk tarikata heves etmekte ve girmekte. Tarikat ilişkinlerine bizde şık, yani şeyh derler.

Bir karış sakal uzatıyorlar. Görünüşte dünyada gözleri yoktur. İşi ermişliğe vurmaktalar.

Bütün bu köylerde, bunların işleri sabaha kadar kudüm çalıp ilâhi çağırmak ve sesleri kısılıncayadek zikretmek.

Bu şeyhlerin asıl başları Çekiçler köyünden Mehmet Efendi. Çok saygın bir kişiymiş. Tarikata girmek isteyenler, bir anmalık ile gider, elini öper, öğüt alırlarmış. Anlattıklarına göre, bu zat, cuma namazlarını Kâbe'de kılarmış...

Sağdan soldan, akın akın Mehmet Efendi'yi yoklamaya geliyorlar. Öyle çok dolaşmazmış. Şereflendirmesi pek az köye nasip olmuş. Akla gelmedik anmalıklar bulup getirirlermiş ziyaretçiler.

Kışın köy odasında otururken, bu baş şeyhi yoklamaya giden bir küme uğradı. Sabahtan beri yağan yağmur perişan etmiş bunları. Bizde konukladılar.

Bu yağmura, fırtınaya çok seviniyorlar: Al-

lah onları sınamaktaymış. «Bakalım, bu hayırlı yola çıktınız; korkacak mısınız, yılacak mısınız, yılmayacak mısınız?.» diyormuş sanılarınca...

On üç kişiydiler. Hepsi tarikatta. Bizim deyişle hepsi «şık». En küçüğü on dokuz yaşında; tam hafız...

Geldikleri yer, Amarat ve Yeşilova köyleri... Bizim köye beş saat çekermiş yaya.

O gece on dört kişi bir odada yattık. Biz zaten kalenderin kalenderi olduk. Gel de olma istersen! Odaya altı yatak sığdırdık. Ben de alt tarafta, tahtalının üzerine çektim yatağımı.

Az dinlendiler, kalktılar. Birisi iki demir aldı eline, birbirine vurup ses çıkarıyor. Adına çapana mı, ne diyorlar. Birisi de kudüm aldı. Hafız da veryansın etti:

Gökyüzünde İsa ile
Tur Dağı'nda Musa ile
Muhammet Mustafa ile
Zikredeyim Mevlâm seni

Tarikat konusu

Bu yıl, kışın uzun sürmesi ve ekinlerin bataktan kurtulamaması yüzünden tarikata girmeyen hemen hemen kalmadı gibi bir şey. Öyle ya! Bu kışı Allah niçin gönderiyor? Kulları kendisine yüz çevirdiği için.

Tarikat ehli çoğalınca, Mehmet Efendi, bu insan sürüsünü sağmaya tek başına yetişemeyeceği için, yardımcı çobanlar aldı yanına. Her bölgeye bir baş atadı. Tarikata girecek olanlara

öğüt vermek hakkını bunlara verdi. Bizim köye «Şıh Çavuşu» adıyla Veli Hoca'nın Hacı Hüseyin verildi. Hacı Efendi, Boyalı köyünde Şık Murtaza Hoca'yla değeyde bulunuyor. O da doğrudan doğruya Mehmet Efendi ile. Yani Murtaza Hoca'yı bölge başkanı yapmış. O da her köye ya da birkaç köye bir çavuş atamış.

Hacı Efendi herkesten önce camiyi boylar. Daha güneş eşikteki bel'e gelmeden girer içeri. Halk birikinceye kadar orada üğrünür, sallanır, kendini titretir. Namaz vakitleri dışında bütün işi de ötekinin berikinin peşinden koşmaktır. Allem eder kallem eder, herkesi tarikata girmeye kandırır. Ondan sonra bu razı ettiği adam bir hazırlık yapar. Murtaza Hoca'nın yanında neler söylenecek, nasıl davranılacaksa onları öğrenir, sorup soruşturarak. Neler götürecekse onları bulup buluşturur bin güçlükle, sonra gider öğüt almaya. Artık listeye geçmiştir, adı önce baş şeyhe sonra da bütün köy halkına, hatta çevreye duyurulmuştur. Onun için öğüdü alıp geldi mi, başlar sakalı uzatmaya. Ondan sonra efendim, gider üç dört gün gezer köy köy. Öyle ya, öteki tarikat ehliyle tanışmak gerek. Bu gezide doksan dokuzluk bir tesbih elde etmek baş düşüncesidir. Sonra da aptest, namaz derken, tam istenilen bir «şık» olur.

Hacı Efendi'nin kandırıp avucunun içine alamadığı ancak birkaç kişidir. Örneğin, Gani Çavuş'la kardeşleri.

Gani Çavuş, şıkların suyunca davranmasını bilir, onlardan saygı görür. Der ki:

«Allah hu,
Pilâv su,
Allah hay!
Kahve çay!

deyip zikretmekle iş bitmez. Kalbinizi düzeltin önce. Köy köy kıç sallayıp gezeceğinize çiftinizi çubuğunuzu düzeltin. Bak bakalım Allah kimi severmiş.»

Öteki telkinlerin yanında bu sözlerin fazla bir etkisi olmuyor, gülüp geçiyorlar. Bu tarikata girenlerden sormuştum. Hacı Efendi neler söyleyip kandırıyor diye. Aşağı yukarı hep şu yanıtı aldım:

«Şık efendinin dediğini tutanın, gittiği yoldan gidenin bi milyon günahı olsa yine cennete gider. Eski günahları silinir, sonrakiler de gayıta geçmez.»

Ama bunlar temizliğe filân özenmedikleri gibi, işlerinde de hileden, hırsızlıktan sakınmazlar. Biraz temiz ve çekingen olanlar tarikata girdikten sonra bu erdemlerini de yitiriyorlar... Hele pislikten hiç sorma. On beş yaşında bir oğlan sakal uzatırsa neye benzer? Şempanzeye dönüp çıkıyorlar. Baş şeyh söylemiş ya: «Sakalı uzattıktan sonra, ne yapsan olağandır, doğru cennete gidersin.» Ne de kolaymış ya şu cennete girmek...

Hacı Efendi'yi denk getirip bir gün:

«Yahu, şıklık demek kısaca temizlik ve doğruluk demektir. Sizinkiler hep tersine gidiyor.» dedim.

«Aman gâvur olun Mamıdefendi,» dedi.

Köy odasına gidince hemen basmış yaygarayı, benden için:

«Kur'an'ı da, âyeti de, Allahı da; her şeyi inkâr ediyor.»

Kabak tadı

Tarikata girenler, işten güçten ellerini çekiyorlar artık. Aralarında birlik kuruyorlar. Ellerine bir de kudüm aldılar mı, «Haydi bugün falanca köye!» Üç beş gün o köyü çalkaladıktan sonra, oradakileri de alıp haydi başka köye. Birkaç köy dolaşınca yüz, yüz elli kişilik bir topluluk oluşuyor. Oradan da toptan haydi bakalım Çekiçler köyüne, baş şeyhin karşısına çıkıyorlar. Bunca insan nerede konuklar, ne yiyip içerler, diye düşünmeyin. Keramet inanışı belli ya. Gereğinde aç dururlar, duvar dibinde yatarlar. Kendilerini cennette saydılar mı, olur biter.

Bu geziler sırasında Mehmet Efendi'ye çeşitli anmalıklar toplanmıştır. Herkesin sırtında bir torba: Yemen çölünde askerlik yapmaya gidiyor sanırsın. Gezdikleri köylerde dilenip devşiriyor, baş şeyhe götürüyorlar. Ahmet, Mehmet de veriyor. «Havaya gitmiyor ya verdiğim,» diyorlar.

«Şık efendi ermiş kişi. Bugün bir dova etse gökten nimet yağar.»

Öyle olduğu halde, neden yokluktan bir türlü kurtulmadıklarını hiç düşünmüyorlar.

Geçen yıl Şık Mehmet Efendi'nin özel izniyle birkaç kişi para topladı köylerden. Başvurdukları yol şu:

Goygoycular muhtarın odasına gelirler. Bir el sıkışma, bir kucaklaşmadan sonra baş köşeye otururlar. Sonra şeyhin imzasını taşıyan kâğıdı

çıkarıp gösterirler. Muhtar bir konuşma yapar komşularla. Ya komşular kendileri getirir zahireyi, ya da o köyün şıklarından birkaç kişi eşeklere heybe atarak köyü dolaşıp toplarlar fakir fıkaradan. Vermeyen de bulunmaz hani. Mehmet Efendi'nin adını duyan, bir şeyi olmasa, ağzındaki lokmayı çıkarıp vermeye hazırdır. Köy odasında bekleyen toplayıcıların önüne yığılan sadaka köyde zengince birisine satılarak paraya çevrilir, bu parayı keselerine dolduran goygoycular başka bir köye yolcu olurlar.

Bir önceki toplayıcılar, «Mehmet Efendi'nin bin lira kadar borcu var,» diye davranışlarına gerekçe göstermeye, halkın ilgisini çekmeye çalışmışlardı. Üç gün içinde bin liradan fazla para toplandı. Gözüne girdin mi, millet dağları düz eder vallah... Bu cömertlikten köyün, köylünün kalkınması için yararlanmayı bir bilsek. Sadece birtakım vurguncuların ceplerini doldurmaya yarıyor, bu cömertlik.

«Mehmet Efendi mademki ermişmiş, neden dua edip borcundan kurtulmuyor?» diye sormaya kalksan, karşılık hazır:

«Aman gı, nasıl dilin varıp da söyleyon. Gâvur olun. Allahtan kork. Daş ider Allah seni. Hemen malûm olmuştur şık efendiye dediklerin.»

Nerede ne sõylense ona ulaşıyor. Bir kez böyle omuzları yüklü bir şık kümesi Çekiçler köyüne giderken yorulmuşlar. Armağan olarak koca koca kabaklar götüren iki tanesi düşünmüşler: «Kabağın turfanda zamanı amma, şık efendi şinciyedek kaç tanesini yimiştir. Ayıp hem. Kabaktan da hediye mi olur?» Ve kabakları atıp yürümüşler.

Şeyh efendi onları görünce ilk sözü: «Hani kabaklar, niye attınız yolda?» olmuş. Haber uçurulmuş daha önce kendisine...

Neyse, dönüp dolaşıp geldiler. Yine ekmek falan yiyememişler utançlarından: «Amanın, sakın ha, çıt dese duyuyor.»

Bir korku sardı mı artık milleti! Sanki her konuşulanı duvarın deliğinden dinliyor şeyh efendi.

Köy odası tıklım tıklım doluydu şeyhlerle. Gani Çavuş'a:

«Ne dersin bu kabak işine?» dedim.

«Ne deyim, oturup ağlayım... Bu lâfların da, bu milleti soyup soğana çevirenlerin de köküne kibrit suyu. Ben canımdan bezdikçe bunlar iyice kabak tadı virdiler gayrı. Ne devri bu yahu? Erdiysen çekil, göğe çık hâşâhuzurdan!» dedi.

Saman

Şeyh efendi istemeye kalmadan ayağına getirilen türlü şeyler dışında bir isteği oldu mu, hemen bölge çavuşlarına haber salar. Çavuş, o köyün şıklarını bir toplantıya çağırır, uygun bir evde, çoğu zaman çavuşun kendi evinde toplanırlar. Sonra gerekli şeyi toplamak için üçer beşer dağılırlar köylere.

Şeyh efendinin dört çift koşumluk hayvanı, bir hayli de sağımlık ineği, koyunu var. Çalışacak adama gelince, ondan bol ne var? Elini sallasa ellisi...

Bu yıl şeyhin de samanı tükenmiş. Şıklar uğradığında hal-hatır sorulurken saman sorununa

geliyor söz. «Ula, efendi babanın samanı tükenmiş de biz ölü müyük?» diyen dağılıyor çil yavrusu gibi. Bari kendi samanları pek mi bol diyeceksiniz? Ne gezer? Kış altı ay saman ağıdı ağladı bütün köylü. Efendi babanın hayvanları sanırım fıstık gibidirler. Bunlarınkiler ise birer iskelet!

15 Nisan... Öyle bir gün ki, yağmur hiç eksilmedi iki gündür. Bizim okulun içi göl oldu. Ben gölün bir yanına oturdum. Eşyalar su içinde. Şıklardan birisi geldi:

«Varsa bi kilo şeker vir ödünç; belki sende bulunur. Şık babanın oraya gidiyok, elimizde bulunsun.»

«Böyle günde işiniz mi kalmadı?» diye soracak oldum.

«Dışarda yüklü hayvanlar bekliyorlar, arkadaşlar var,» diyerek çıktı.

Arkasından çıktım. Bir de ne göreyim. On sekiz tane eşeğe otuz altı tane çuval çatmışlar.

«Nedir bu yüktekiler?»

«Saman. Efendi, bizim şık babanın samanı tükenmiş. Süpürdük, samanlıkların dibini götürüyok...»

«İyi ama, her gün samanımız tükendi, diye sızlanıp duruyordunuz. Şimdi ne yapacaksınız?»

«Bize de Allah kerimdir. Şık babayı gurtaralım da, biz nasıl olsa oluruk. Şurda yaz geliyor.»

Gittiler. Ertesi gün de başkaları götürdü. Çevre köylüler de geçiyor bizim köyden. Saman yüklemişler. Hep oraya gidiyorlar.

Yani bütün bu bölge köylerinde saman adına bir şey kalmadı. Sonradan götürenlere:

«Yeter artık» diyorum. «Giden saman üç köyün hayvanını geçindirir. Kalanını saklayın.»

«Elin götürdüğünden bize ne?» diyorlar. «Onun sevabı onların.»

«Eh, artık, siz de mum yakıp derdinize yanın samansız ne edeceğiz diye! Şeyhin köyünde saman bolluğu var.»

«Efendi,» diyorlar, «Dünya o nur yüzlünün yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Onun sayesinde Çekiçler köyünü bolluğa garkediyor Allah. Bizim elimizde ne var? Kısmetleri ayaklarına varıyor Allahın emriyle...»

Çile

Allaha daha fazla yaklaşmak için bir de «Çileye çekilmek» var. Hint fakirleri gibi.

Yalnız çileye çekilmek için baş şeyhten izin almak şart. Bu kış ancak iki kişiye izin çıktı. Gödeler köyü ile Amarat köyünün hatiplerine.

Çilenin süresi kırk gündür. Çekildiler evin iç yanına. Paravana şeklinde çul çaput gererek kendilerini gizlediler. Bu çileye çekilişe bizim köylüler «Erbayın» diyorlar, zahir kırk gün sürdüğü için olacak. Çileye çekilenler, altlarına bir çul seriyor, okuyacakları dua kitaplarını bir de tesbihlerini yanlarına alıyorlar. Başlıyorlar ondan sonra çileli yaşamlarına...

Her sabah küçük bir tasla tuzsuz mercimek çorbası uzatıyorlar delikten. Verenle alan birbirini görmüyorlar. Aptest suyunu da o delikten uzatıyorlar.

Çile çekenler yalnız cuma günleri camiye gi-

diyorlar. Ama yine saklı. Halk cuma namazına başlayacağı sırada, kimseden habersiz, bir kara peçeye bürünerek bir iki kişinin eşliğinde götürülüyorlar. Arkada namazını acele bitirip halk arkasını dönmeden geri kaçırılıyorlar.

Çileden sağ salim çıkmaları için bütün köyler halkı dua ediyorlar.

Bu yıl da çilenin son günü sabırsızlıkla beklendi. Sonra gelip çattı o gün. Gödeler köyü bize yakındır. Eşeğine binen sürdü bizim köyden de. Hatip efendi çileden çıkarıldı. İki yüz kişilik bir ağırlayıcı kalabalıkla, peçeler, örtüler içinde köy odasına götürüldü. «Hatibin yüzünü gören cennetlik olacak» düşüncesi, bir sevinç dalgası halinde dolaştı yüzlerde.

Hep birden bağrışıyorlardı:

«Gurbanı olduğum Hatip! Aç yüzünü de ölmeden çabuk görelim. Ellerini öptükten sonra ölsek de aramazık.»

Hafız

Gani Çavuş'un odasında oturuyoruz. Şubatın yirmi biri. Eşini görmediğim yaman bir tipi sokakları süpürüyor. Derde, mihnete dair acıklı konuşmaların bini bir paraya.

Bu sırada kapı açıldı, efendi kılıklı bir çocuk girdi içeri. Bir elinde ufak bir bavul var. Paltosunun yakalarını kaldırıp çengelli iğneyle tutturmuş. Bir elinde de kapının eşiğinde kulağından çözdüğü mendili tutuyor. Eli yüzü epey üşümüş.

Bu çocuğun kim ve neci olduğunu daha bilmiyoruz. Sadece hayret ederek bakıyoruz. Giyi-

nişindeki özenmişliğe hayran olurken, bir yandan da kendi halimden utandım. Ben bizim köyün insanlarına tamamen uymuşum. Yüzüm bu yaşta çizik çizik, traşım kaç günlük; gözlerim kan çanağı. Pantalonumun her yanı elimle vurduğum yamalarla dolu. Yalvarıp yakarıp yirmi sekiz lira borca aldığım palto, ceketin yırtıklarını gizliyor, ama onun da iler tutar yanı kalmamış.

Odanın içinde çıt yok. Bütün gözler yeni gelene çevrildi. Elleri tutmaz olmuş. İki delikanlı kalkıp yardım ettiler. Şapkasını çırptılar. Çıkarıp paltosunu çırptılar. Ayağını çözdüler. Geçip oturdu ya, hâlâ bilmiyoruz neyin nesi olduğunu!

«Hoş geldin. Nerelisin? Nereden gelip nereye gidiyorsun ağa... Sormak ayıp olmasın,» diyerek Gani Çavuş dağıttı durgunluğu. Yolcu asık bir suratla ağır ağır söylemeye başladı:

«Bendeniz Kırşehir'liyim. Kayseri'de Hafız Mektebinde okuyordum. Şimdi bitirdim. Memleketime gidiyorum. Konya'da bir tane derin hoca varmış dediler. Ondan ders alıp biraz daha büyüyecektim. Bu kış kıyamette Kayseri'den oraya geçtim, o da sizlere ömür göçmüş. Orada harçlığım tükendi, pederle de aramız açık. Üç senedir ne bir mektubunu aldım, ne de para gönderdi. Konya'nın en işlek camisinin hocasını buldum. Vaziyeti anlattım. O da âlim bir adammış. Beni camiye götürdü. Bir Kur'an okudum; cemaat hepten dudağını yaladı. (Bu sırada bizim odanın cemaati de dudaklarını ısırdı, bakışlar keskinleşti; hafız çocuk gözlerde büyüdü de büyüdü.) Sonra bana seksen lira biriktirdiler. Altmış lirasıyla bu paltoyu yaptırdım. Kaldı yirmi lira harçlık. Sen

bununla memleketi bulamazsın. Şuradan Aksara'ya geç; seni köyden köye uçururlar, memleketi bulursun, diye salıverdiler. Oraya gidince Çekiçlerli Mehmet Efendi'yi bul, dediler. Gelince evini aradım, buldum. (Baş şeyhin ilçede de bir evi vardır.) Bir gün konuğu oldum. Ulu caminin hocası da ziyansız hocaymış. Elli altmış lira da oradan topladık. Dün Mehmet Efendi iki kişi kattı yanıma; aşağıdaki köye geldim, Çimli'ye. Efendi babanın hepinize selâmı var, işte şu kâğıdı da o yazdı. (Çıkardı) Çimli'den de iki kişi köyün altına kadar beni getirdiler, sonra döndüler. Çimli köyünün bir öğretmeni var. Çatlağın biri. «Virmeyin!» dedi. Odada bir gürültü çıkardı. Şıklarınan bozuştular. Sonra dışarıya kovaladılar gitti. Zaten bu eşşeoğlu eşşeklerden ne hayır gelir. Sizin köyde yoktur inşallah öğretmen?..»

Ben yanında oturuyordum. Yüzüme baktılar. Öğretmen olduğumuz anlaşıldı. Ne yapabilirdim, ne söyleyebilirdim? Eşşoğlu eşşekliği sineye çekmek gerekti. Karlı dağlar, kara dağlar çevirmiş dört yanımı. Cahillik sarmış yöremi. Uçar kuş olsan kurtulamazsın, bir kaşık suda boğarlar adamı.

Burada tatlı sözle, akıl ve mantık yoluyla tartışma yapıp hak kazanmak, deveye hendek atlatmaktan zordur. Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin. Hoş nasıl gidersin? Ayağın bağlı...

En iyisi boyun eğmek, ama o da kolay mı, gel bana sor. Gücüne gidiyor kişinin, betine gidiyor. Yerin dibine giriyor insan...

Kafam zonkluyordu. Şeytan her yanımdan dürtüyordu, «Kalma bu hakaretin altında„ Ata-

türk devrimlerinin öncüsüsün sen bu köyde. Öğretmen ordusuna uzatılan bu dili koparmak sana düşer.»

Ama gel gör ki, tek adam bu kadar kuvvet karşısında ne yapabilir? Zaten en büyük düşüncem buydu: Nasıl savaşmalı bu kara kuvvetle? Hangi dilden anlar bunlar? Düşünüyordum ama, bir çıkar yol bulamıyordum. Kendi kendimi yiyordum sade. O hâlâ anlatıyordu:

«Akşam Çimli'de Kur'an okudum biraz. Sabaha kadar da zikir yaptık. O köyde şık olmayan kalmamış. Sizin burası nasıl bilmem?»

«Aynı, hafız efendi, aynı!» diye karşılık verdiler.

Şeytan tüyü mü vardı bu adamda, nedir anlamadım ki, sabahtan beri yanımda tir tir titreyen, hangi derdinden söz edeceğini şaşıranlar coşup kabarıverdiler. Sürdürdü hafız konuşmasını:

«Salmayacaktı Çimli'ler ya, zor kurtuldum ellerinden. Bahara kadar burada kal, köylere çıkar, sana çok öteberi devşiririz, dediler. Kalmayınca ben, beş altı kile buğday topladılar, satıp parasını koydular koynuma. Benim asıl güvenim bura. Sizin köy. Zaten Mehmet Efendi de öyle söyledi. Haydin bakalım: Bekliyok...»

Bir patırtı, bir gürültü.... «Kolay be canım, kolay!» sesleri. El sıkışmalar,, kucaklaşıp öpüşmeler. «Gak git, Mamıdefendi, yer kalmadı sana,» diyenler mi ararsın?

«Gitme,» diyorlar ötekine, «Gitme, hafız efendi. Burada gal. Gittiğin yerlerde ne yapacaksın? Senin gısmetini biz toplar ayağına getürürük...»

Hafız, sabahleyin kesinlikle gideceğini, kıs-

metinin hemen toplanmasını ve kendisini götürecek olanların şimdiden hazır olmalarını buyurdu.

«Sen heç merak bile itme... Valla sırtımızda götürürük seni.»

Yaşının yirmi olduğunu söyleyen bu gence bazı sorular sordum. Biraz da üzerine vardım. Somurttu: Hayır, gülüp geçeceğim, ama soygunculuğuna ne demeli? Üstelik, bu topluma gerçekten hizmet edenlere de dil uzatıyor. Köylü hemen ondan yana çıktı:

«Bırak efendi, bırak Allahaşkına. Daha sen onun eline su dökemezsin. Sen oku dur, adam dediğin böyle olur.»

Daha buna benzer yenip yutulmaz ne sözler! Zaten önemsenmiyorduk, bu kez büsbütün aşağıladık. Aralarında bir kara çalı gibi durduğumu seziyordum. «Gak git diyok sana, gak git,» diye de kovdular. Akşam yakın olduğu için, camiye gitmek üzere kalkmışlardı. Birlikte dışarı çıktık. Koşarak geldi, Şık Celâl, kolundan yakaladı hafızı:

«Sen buradan gitmesen iyi olur. Senin üçün olduktan sonra her şeyin goleyini buluruk. Çocukları da teslim ederik sana. Köyümüzün şerefini yünsettiğin yeter. Çocukları sen alınca öğretmen de bildiği yere gitsin.»

Hafızın haberini evden eve, odadan odaya çoktan ulaştırdılar. «Öğretmen ona da çattı yine,» diye eklemeyi de unutmamışlar. Köyde ne kadar insan varsa yığılmıştı odanın önüne. Yine öpüşüp kucaklaşmalar. Bizim çocukları bile çabucak benden soğutup bağlamışlar hafıza. Her zaman her yerde bana selâm verip yanıma gelen çocuklar hafızın elini öptükleri gibi camiye kaçıyorlar,

şu tipide yüzüme bakarak bir de dudak büküyorlar yani. İçim sızladı. Tek başıma oracıkta öyle kalakaldım.

Tipi yamandı, ama kim bakar tipiye. Benim içim yanıyordu alev alev. Talip Apaydın'ın:

«Ne yapsın insan böyle olunca»

dizesini yineleyerek içimden ağlıyordum. Bu kadar büyük bir acı duymamıştım yaşamım boyunca. Kendimi tutamıyordum, neredeyse hıçkıra hıçkıra ağlayacaktım. Onlar camiye, ben okula doğru yürürken arkamdan söylendiklerini işitiyordum:

«Öğretmen mi, eğitmen mi ne karın ağrısı ise, atın şunları gitsinler be, karışmasınlar hacının hocanın işine bi daha. Ula gariptir didik a depemize çıkacak. Gelen misafiri âhizar-behizar goyuyor. Şunu temizlen gitsin diyor kör şeytan!»

O akşam Gani Çavuş'la konuşacak ve odada yatacaktım. Çünkü, soğuk canıma tak demişti. Oturduğum yer dışarıdan besbeterdi. Yakacak da yoktu hiç. Tipi sobanın içinden esiyordu. Hem böyle bozuk havalarda çok garipserdim —garipsedim de odaya çıkınca sanki teselli buldum— Gani Çavuş da içerlemişti onlara. Durumumu çok iyi anlıyordu.

«Burada olmayacak, hangi birine söz anlatacaksın bu zibidilerin, eve gidelim,» dedi.

Çoluk çocuk arasına da gidemezdim. Okula dönmekten başka çare kalmamıştı.

Lâmbada gaz yoktu. Çömlekte yağ yoktu. Cebimde metelik yoktu. Birkaç tane kuru ekmek vardı, onu da yemeğe adam yoktu.

Dışarda tipi, içerde tipi vardı. Karnım zil ça-

lıyordu. Burnum akıyor, gözlerim akıyordu. İçim öylesine dolmuştu ki, yıllarca aksa bitmeyecek gözyaşım sanıyordum. Yatağa uzanmış, çırpına çırpına ağlıyordum:

«Gidiyorduın karanlık kaderler içinde...»

Şimdi hafız artık mindere kurulmuş, anlatıyordu. Ben olmadığım için daha rahatça atıp tutabilirdi. Belki küfürleri savuruyordu yine bizlere? Şimdi hafızın elleri, ayakları öpülüyordu kesinkes. Herkes memnundu... İyi ama ben neciydim burada.?

Şimdi büyük kentlerde radyolar çalıyordu. Lokantalar, kahveler doluydu. Karınlar toktu, keyifler yerindeydi. Şimdi «Vatan... Millet... Sakarya» diye söylevler çekiliyordu. Kim bilir nerelerde, köy dâvasının hızlı adımlarla ilerlediğini anlatıyordu belki bir konuşmacı... Ve kara kuvvet koşar adımlarla yolunda yürüyordu. Kimsenin haberi yoktu bundan, kimsenin umurunda değildi.

Kâbuslar içinde sabahladım, yarı uyur, yarı uyanık... Kaskatı kesilmişti vücudum soğuktan.

Gani Çavuş'un oğlu birkaç taze ekmekle bir tezek getirdi öğleye doğru... Gani Çavuş, yaşadıkça unutmayacağım seni.

Çocuk anlatıyordu:

«Sabaha kadar höykürerek zikrettiler, öğretmenim. Sabahnan camiden çıkınca buğda topladılar. Köyün dışına kadar cumbur cemaat uğurladık hafızı.»

OKUL VE OKUMA

Okulumuz

Burası yedi yüze yakın nüfuslu bir köy. İlk olarak bu yıl okula kavuşmuş. Okul için yükseltilen dört duvarı, Köy İhtiyar Kurulu, hükümet duyarsa böyle örttürmez diyerek, kamış, hasır, ne bulduysa çabucak derme çatma kapatıverdi. Caminin bir bölümünün derslik olarak kullanılması onları gayrete getirmişti.

Bu duvarlar 1945'te yapılmış, bu yıl da örtülmeseydi, yağmurlardan çökecekti. Nitekim, daha 1936'da da bir okul için böyle dört duvar çatılmış, ama üstü bir türlü örtülemediğinden yıkılmaya yüz tutmuş, köylü taşlarını bölüşmüş.

Zaten kendileri de demiyorlar mı: «Efendi, bu yıl seni göndermeselerdi, bunu da yıkardık. Beş on yıl daha rahat iderdik. Ama olmadı işte...»

Okul yapısının üstü örtülünceye kadar camiye yerleşmemiz de bir sorun oldu ya... Hatip ayak diredi, ben camiyi gâvur okuluna açmam diye. İmam ne okursa, cemaat da onu söylermiş. Az kalsın köy halkı kazan kaldırıyordu. Bereket versin öğretmen, tatlı dili, iyi huyu ile kendini sevdirmişti. «Kızda, gelinde, akta, karada gözü yok, temiz adam» dendi mi, bitti.

İki ay camide ders yaptıktan sonra, okulun

örtülmüş bir yerine geçtik. Bari ders araçları tamam mı? diyeceksiniz. Ne gezer. Pösteki üstünde çömelip oturuyoruz. Oturma sıraları, kara tahta ne söz?..

Ama okulun açılmasıyla her iş bitti mi? Bir de çocuk babalarını çocuklarını okula göndermeye kandırmak gerek. Gönülleri olmadı mı, 4274 sayılı yasa onlara vız geliyor.

«Efendi, sen de köylü imişsin, bizdenmişsin, hani lâfın içime işledi de ondan. Yoksa çocuğu okutacan da ne olacak ki. Allah deldiği boğazı aç komaz. Babası nasıl ettiyse o da ider. Düşsün iki öküzün ardına da sürsün çifti, işine baksın.»

«Askerlikte kendini kurtaracak kadar, ıcık da mektubunu yazacak kadar öğrendi mi, gayrisi haram bize.»

Allahtan, askerlikte yazı bilmemek gözlerini korkutmuş, o da olmasa... Ama köyde, askerlikte biraz harfleri söküp de çat-pat okuyanların sayısı on'a çıkmaz.

Biz, içimizdeki aşkla, daha ilk sınıftaki çocukları gazete okur ettik. Bu derdin devası, yine bu dertli köyün koynundan çıkacak. Buna imanımız var.

Ya mahalle mektebi

Eskiden mahalle mektebi şöyleydi, böyleydi diye makaleler döşenir, piyesler oynarız. Sanki şimdi yok mu?

Pazartesiydi. Saat on'u buldu. Okula gelen çocukların sayısı hâlâ on'u doldurmamıştı.

«Öğretmenim, İsa Çavuş'un mektebine, «sa-

bah» almaya gittiler; biz aldık geldik, onlar da neredeyse gelirler,» diyordu gelenler.

Tepem attı. Nasıl atmasın. Bu İsa Çavuş da nereden çıktı? İsa Çavuş **mektep** açmış demek?

Günlerden beri dedikodusu kulağıma çalınıyordu ya! Her yıl Necati Hoca ya da oğlu Keleş Hoca okuturmuş. Bu yıl Necati Hoca yatağa düşünce ondan sonra tahtına çıkmaya en yaraşan İsa Çavuş işe el koymuş. Molla Mehmet de hemen odasını ona teslim etmiş. Oysa, bizim okul için kendisine rica etmişlerdi, vermem demiş, bir daha dememişti.

Çocukları sonunda yeniden ele alabildik. Kandırmışlar hepsini. Ama ben de onlara gerekli telkinleri yaptım. Şimdi «devam» oldukça iyi. Hoş, erkenden ötekine gidip, «**Sabah**»ı aldıktan sonra gelenler de yok değil ya, yine neyse.

Sabah'larını sordum. Kimi «Elham», kimi «Sübhaneke», kimi «Allahümme Salli» ezberliyormuş.

Bir hafta sonra Molla'nın aklına ne gelmişse gelmiş. Çocuklarınıza yer bulun, diye göstermiş kapıyı. Bizim okul bu duruma düşseydi şap gibi ortada kalmıştık. Ama ötekinin değeri başka. Hemen muhtar ve ağalar toplanmış. Hüseyin ağanın eski ahırını uygun görmüşler. Sürmüşler hayvanları öteki ahıra. Dam olsun da isterse ahır olsun. İsa Çavuş şimdi de oraya devam ediyor. Sabahleyin ellerindeki pöstekilerle ahıra giden çocuklar görülüyor. Kızlar çoğunlukta.

Bir gün, bir soluk alma zamanı yanıma iki çocuk alarak İsa Çavuş'un dersini görmeye gittim. Kapıya yaklaşırken bir bağırtı, bir çığlık sesidir geldi. Hep bir ağızdan okuyorlardı. Kapıyı ittim.

Hoca kalktı, hoş-beş, keçesinin üzerine buyur etti bizi. İçeride yetmiş seksen çocuk var. Pöstekilerin üstünde gülüşüp itişiyor, bağrışıyorlar. İki kızın kucağında canlı bebekler var. Bir yandan namazlık öğreniyor, bir yandan çocukları avutuyorlar. Kızları buraya yolluyorlar da bize göndermiyorlar. Topu topu dört kız kaydedebilmiştik. Onları da yollamadılar.

Hocayı kıramayıp oturduk. Hoş oturmamak da olası değildi. Çünkü, kamışlar, örümcek ağları sarkan tavan, insan boyundan alçaktı. Hoca, yarım yamalak ezberlettiği süreleri bağıra bağıra okuttu. O, sözcük sözcük söylüyor, çocuklar hep bir ağızdan yineliyorlardı.

İçerde on beş dakika durdum. Durdum ya, nasıl durdum, bana sorun. Ahırın içi gelişigüzel de olsa temizlenmemişti. Duvar kovukları çeşitli böceklerle dolu, toprak taban ve pöstekiler gübre içindeydi. Havada da gübre kırıntıları yüzüyordu. Tanımlanmaz bir pislik. Herhangi bir mahpusa burada bir gün yat, bir yıl sayılacak deseler kabul etmez sanırım...

Her hafta perşembe günleri hocaya «Cumalık» yağıyor. Tütün, cigara, sahan sahan bulgur, kuru fasulye, buğday.

Hocanın altına her gün bir minder ya da keçeyle yastığı sırayla çocuklar götürüyor. Kimin kulağı çekilirse bu görev ona düşer. O gün Hoca'nın yiyeceği de o çocuğun üstündedir. Elham'a kadar çıkmış bir çocuğun kulağı çekildi mi, tütün v.s. gibi bir armağan getirmek koşulu varmış.

Bunları bizim çocuklardan öğrendim.

Okul içinde kurulan çadır

Nisan'ın 15'inden 20'sine kadar tam beş gün hiç durmadan yağmur yağdı. Okulun damı suyu elek gibi aşağı süzdü. Akan yarı çamurlu sularla içersi göl oldu. Duvarın bir yanı daha çöktü. Çocukları dağıttık artık. Eşyalarla kendimi kurtarsam yeter. Köyde nereye gidecek olsan beterin beteri.

Bir fakir canın eşyası ne olacak? Pencerelerin önlerine sığdırıp yarı yarıya kurtardım onları. Taban zaten toprak olduğundan, orta yerin çamurunu kazıyıp çukurlaştırdım. Sağa sola damlayan sular, ortadaki gölde birikiyor. Biraz kuru toprak kazıyıp kül tenekesiyle getirdim, bir köşeye döşedim. Yatağı katlayıp koydum buraya. Portatif karyolanın da ayaklarını büküp pencerenin önüne koydum. Bezini milleyerek duvara gerdim. Bu karyola bezi çadır ödevini görecek, ben altında iki büklüm oturmak pahasına da olsa akıntıdan kurtulacağım. Dediğim gibi oldu. Bez, köşeyi akıntıdan korudu; tam bir çadır yerini tuttu. Altı da, kuş yuvası gibi kuru bir sığınak olmuştu. Evin bir köşesine kurduğum bu çadırın altında iki büklüm otururken, gölün suyu fazlalaşıp da çadıra doğru kabardı mı kalkıp bir kaç teneke su döküyordum dışarı. Böylelikle su çadıra yükselmiyordu.

Ne gelen var, ne giden! Herkes kendi derdinde. Ben de kendi serüvenimi yaşıyordum. Tepeden inme göl kıyısında ve çadır altında: «cap-cup» diye gölün içine yukardan düşen kocaman damlaların duvara sıçrattığı suları ve oluşturduğu halkaları seyrediyorum. Büke büke kötürüm oluyor

bacaklarım. Bazan damlaların altına uzatıyorum.

Bereket versin elimde beş on kuruş varken akıl etmiş de şu ispirto ocağını almışım. Su dökmeye çıkışlarım dışında beş gecemi böyle geçirdim. Sobayı neyle yakacaksın? Boruyu pencereden çıkarmıştım. Onun içinden de su geliyor. İspirto ocağında tencere kaynamaz ya. Çadır altında yumurta pişirmekten başka çare yoktu. Ekmek, tuz, birkaç yumurta, dürüm yap, ye!

Çadırın altında bazan düşündüm, bazan uyudum. Çektiğim sıkıntılar anlatılacak gibi değildir. Köyden de uzakta bulunan bu viran okulun içindeki şu halime bakıyorum da, böyle bir şeyin başıma gelebileceğine —geldiği halde— inanamıyorum. Orhan Veli'nin ünlü şiirini değiştirip kendi durumuma uyguluyorum:

Göl var evimin içinde
Göl başında çadırım.
«Çadırımın üstüne yağmur yağıyordu»
«Ve ben bir roman kahramanı»
İlköğretim savaşında bir er
Dişlerimi sıkarak
«Mevzuumu yaşamaya çalışıyordum.»
İki yıl önce başlayıp
Kim bilir nerde, kim bilir nasıl
Kim bilir ne zaman bitecek mevzuumu...

Meğer bu yağmurlu günleri en ucuz atlatan ben olmuşum. Köylü dağlara düşmüş. Kıyıdaki mağaralara çekilmiş çoğu. Kerpiç duvarlardan birçoğunu göçürmüş yağmur. Bir evle iki ahır yerle bir olmuş. Dışarı çıkıp da bakınca gözüme ilk çarpan şey, Hüseyin ağanın ahırı oldu. Yığılıp

inmiş yere. Hani eskiden İsa Çavuş'un çocukları okuttuğu ahır...

Okullar okulu

Dersliğin üzerini örtemedik. Öğretmen evinin son model çatı ile örtülü odasında öğretimi yürütelim dedik; çocuklar hep hastalandı yine kuru toprağa oturmaktan. İyi havalar neredesiniz? Gözümüz yolda kaldı.

Denizde kum, bizde toz... Yut yutabildiğin kadar!

«Çocuklar, sonunda bize bir hal edecek bu toz.»

«Öğretmenim, dışardaki soğuktan iyidir ya!..»

Odanın birisi de bizim konut... Şimdilik en iyi önlemimiz süpürmemektir. Yere dökülen kâğıt parçalarını falan ayıkladık mı tamam. Böyle yaptığımız halde, canımıza tak dedi. Yine eşyaların üstü tozla kaplı. İstediğin kadar temizle, ardına dönünceye kadar toz yerini alıyor.

Kafanı dışarıda yıka da öyle gir içeri, hangi toz koparan fırtınası içinden geçtiğini bilemezsin!

Buna da şükür! Yine kış yaklaşıyor. Geçen yılki gibi zemheri (Ocak) de cömert davranıp bize dışarda ders yaptırmazsa vay halimize.

İyi kötü bir soba edinebilsek diyorum ama, daha yanmadan kül olan tezeğin tozu da üstüne tüy dikecek. Soğuk mu, yoksa toz mu, hangisi ehveni şer diye düşünüyorum. Sabahları fabrika bacasına dönen boğazımı, burnumu temizlemek de bir sorun oluyor. Bereket ki şu etle kemik korktuğum kadar dayanıksız çıkmadı.

Çağdaş mutfak

Bu odalardan birinin bir köşesine iki taş çatarak ocak yaptım. Yemeği orada pişiririm. Pişirmek hadi neyse, durmadan gözleri yakan is, duman yine neyse, ama, şu bulaşık yıkama yok mu, ömür törpüsü!..

Bir dergide okudum: Pek yakında her işi atom görecekmiş. İki dakikada yemekler pişip önümüze gelecekmiş! Oy anam oy! Getir de önüme koy!

Bu dergi hangi ülkede çıkıyor yahu? Nemize gerek bizim atom matom, uygarlığın bin yıllık buluşlarını yurt düzeyine yaymasını bilelim, bize yeter de artar bile.

Salma

Millî Eğitim Müdürlüğüne, müfettişe v.s.'ye durmadan yazarak, bir yandan da muhtarı sıkıştırarak okul üzerine dikkati çektik. Salma'nın ivedi toplanması ve okul gereksinimine harcanması için emir geldi. (Salma'nın köye özgü bir vergi olduğunu bilirsiniz herhalde!)

Şimdi köylünün bu salma borcunu toplayıp okula cam, soba, sıra alacağız. Muhtarın da aklı yattı artık bu işe. Güçlük çıkarmıyor.

Tellâl çağırttık; gelen olmadı. Ev ev geze geze bekçinin ayaklarına kara sular indi. Kimi kaçmış, kiminin hastalanacağı tutmuş, kimi de açıkça «yok» diye kesip atmış.

Yalnız okul için köy bütçesinde altı yüz elli lira var. Ama elde altmış para bile yok. Oturmakla iş çıkmayacağını anlayarak paçaları sıva-

dık. Köy kâtibi, köy İhtiyar Kurulu ve ben, hacze çıktık. Bütün evlerin varını, yoğunu toplayıp bir araya getirsek borçlarının tutarını ya çıkarır, ya çıkarmaz. 1944'ten bu yana borcunu ödeyen yok gibi bir şey. En az borçlu olanınki otuz lirayı geçiyor.

İlk vardığımız kapıyı, gözümüzün önünde içeri kaçarak kilitlediler. Kuruldan bazısı kırmaya yeltendiyse de, bırakıp geçtik. Bu arada bizi görüp durumu sezenler kapıları kilitleyip içeri saklanmayı ihmal etmemişler. Birkaç kişi de namusuna yediremeyip kapısını açık bırakmış. Ödemek için ertesi güne kadar zaman verilmesi için yalvardılar. O gün topu topu bir makbuz kesebildik. 1944 bakiyesinden dört liralık. Kapıları hep kapalı bulduğumuz için, hiç bir eşya da haczedemedik. (Etsek ne işe yarayacak sanki?)

Köylünün üzerindeki bu eski borçlar toplanabilse, birkaç okul yaptırır, ama köylüde borç ödeyecek yetenek mi var?

Köy İhtiyar Kurulu çok sıkıştırıldığından işi her zamanki gibi savsaklamaya cesaret edemedi. Bucağa yazarak haciz için jandarma kuvveti istedi. Jandarmalar geldi. Artık evlerde ne bulduklarsa zorla haczettiler: Çul çaput, kap kacak, yorgan kilim... Bu eşya bekçinin evine yığıldı. Şimdi sıraları bakır madeninden, döşemeyi çuldan çaputtan yapmak düşüyor gayri...

Gazete

Eşya olarak en çok gazete vardı şu oturduğum yerde. Boyuna geldiğinden, köşede yığılıp du-

rurdu. Şimdi ilâç için bir tane bulamazsın. Tozdan korumak için eşyaların üstüne örttüğüm birkaç gazeteyi zor kurtarıyorum ellerinden. Kesip saklamayı düşündüğüm bazı yazılar da gitti. Dergileri bile çeke çeke alıyorlar elimden. Hele **Varlık, Köy Postası** gibi büyük boydakilere ilgi fazla. **Köy Postası**'nın bir tekini bile kurtarmak mümkün olmadı.

Ne yaparlar bu gazeteleri diyeceksiniz? Okuyup allâme olacak değiller a. Pencerelere yapıştırırlar. Birbirinden gören damlıyor:

«Aman gazete, öğretmen efendi, çocuklar kırılacak soğuktan.»

«Yahu, her zaman ne yapardınız siz?»

«Efendi, çulunan, çaputunan dikaruk her zaman. Şinci filânca yapıştırmış da biz de heves ettik, virir deyi. Hani birez kibar oluyor da!»

Köylü kibarlıktan hoşlanmaz diye kim demiş? Hele elini yetirsin.

Bunda da Gani Çavuş önayak oldu. Odanın iki büyükçe penceresini büsbütün kâğıtladı. Tutkalı da hamur.

Şimdi gelenler boş dönüyorlar. «Kıyıdan köşeden aman,» diyorlar a, o da tükendi.

«Cam alsanız olmaz mı?» diyorum.

«İş bir cama kaldıydı, öğretmen efendi. Oğlanı bile yanına deftersiz yollayoruz.»

Bir heves ki

«Şu gazete hevesi de sana nereden geldi?» diyeceksiniz. Anlatmaya değer doğrusu. İlkokulu bitirdikten sonra ve sonradan gittiğim okulun

ikinci sınıfına geçinceye kadar ders kitabından başka türlü bir yayının (gazete, roman, dergi v.s.) bulunduğundan haberim bile yoktu. Kapalı bir kutu olan köyde dört beş sözcük ezberlemiştik. O da, anlamına akıl erdiremeden. Örneğin, tabiat bilgisinde «kerpiç evler» diye bir şey okumuştuk. Kerpiç diye bizim köyde kışın yakılmak için hazırlanan tezek kalıplarına derler. Uzun zaman kerpiç evlerin bu tezeklerden yapıldığını sanırdım.

Nasıl oldu bilmiyorum, üçüncü sınıfta gazete ve dergilere birden dadanıverdim. Ama ne dadanış. Sonradan tiryakilik o dereceye vardı ki, etüt saatlerinde bile dergi okumaktan ders kitaplarına el süremez olmuştum. Her gazete, her dergi ve kitap sahifesinde peri masallarını andıran dünyalar açılıyordu önümde. Benim o dapdaracık dünyam genişliyor, genişliyordu. Ve ben yeni şeyler öğrendikçe öğrenmeye karşı duyduğum susuzluk artıyordu. Kafam yenice düşünmeyi öğreniyordu.

Derken bir iki derginin adreslerini öğrenip abone olduk. Ay başlarını artık heyecanla gözetler olmuştum. Postayı gözlemek gitgide bir hastalık halini aldı bende. Posta işlerini yöneten mutemetle az mı bozuştuk? Adamın işi getirip götürmek. Getirdiklerini idare odasına atardı. Müdürün de, iki ya da üç posta birikince aklına gelirse nöbetçi öğretmene emir verirdi dağıtması için.

İçimi bir kurt yerdi böyle zamanlarda. Ne heyecanlar, hatta buhranlar geçirdiğimi kimse farketmezdi. Dergileri idare nöbetçisinden zorla aldığım olurdu.

Pencereden gazetelerle dergileri sicimle sarılı olarak tomar tomar gördükçe içimin yağı erirdi.

Camı kırıp almak bile geçerdi içimden.

Müdüre gidip derdimi açardım:

«Sen derslerine çalışsana... Amma adamsın. Nene gerek gazete senin?»

Arkadaşlar da az gülmezlerdi hani halime.

Sonunda, son sınıfta ders dışı herhangi bir şeyi okumak yasak edildi. Benim de az kalsın yüreğime iniyordu.

Ama artık özgürlüğümü kazanmaya çok bir şey kalmamıştı. Büyük büyük düşler kurardım. Şöyle işlek bir yere düşmüşüm... Her gün posta geliyor... Her postadan bana kitaplar, gazeteler, dergiler çıkıyor... Gel keyfim geel!

Ama gel gör ki, evdeki hesap çarşıya uymadı.

Bir ilçeye düştük, demiryolu uğramaz, yol uğramaz. Köy de ilçeye göre hayli sapa. Gayri postayı bekle dur. Birkaç dergiye, gazeteye abone oldum. Dört beş sayıda bir tanesini eline geçirebilirsen aşkolsun. Her gün sorup soruşturarak ilçeye giden bir köylü bulacaksın. Bir mektup yazacaksın, ilçede adres verdiğin yere. Şayet unutmazsa getirecek. Unuttuğu ya da söylenen adresi bulamadığı da çok olur.

Elime en düzgün gelen **Varlık**'tır. Onun da en erken aldığım sayısını ayın on altısında aldım. Çok kez ayın sonunu bulduğu olur.

Öteki dergiler yakını uzağı bir yana, üç dört ayda bir ancak elime geçer. Düzgün mü göndermezler, yolda mı yiter. Allah bilir orasını gayri.

Şimdi köyde böyle üzüntülerden habersiz, rahat rahat oturan kardeşlerimi düşünüyorum. da, acaba şu kültür dedikleri şey dertsiz başa dert midir, diyorum kendi kendime.

Tevekkeli, Tarancı demeniş: «Bilmek yanmakmış büsbütün!»

Yaşam

Bin güçlükle elde ettiğimiz dergiler, kitaplar bize yaşadığımızı arasıra anımsatır ama, çevremizde şöyle biraz neşe, biraz hareket yaratmak olanağını bir türlü bulamadık.

Canımızın çektiğini elimiz bulamıyor, kesemiz alamıyor.

Bir gramofona heves ettik. Değişik olmasa da bazan çalar, kulağımızın pasını sileriz, dedik, olmadı.

Dert yandığım bir kasabalı arkadaş, gramofondan ucuzdur diyerek kulaklıklı radyoyu salık verdi. Ankara'da bir tanıdığıma yazdım. Köyde arızasız çalışabilecek bir kulaklıklı radyonun kırk iki liraya mal olabileceğini bildirdi.

İlkin çok sevindim. Bu işi becerebileceğimi umdum, ama aradan tam yedi ay geçti, bir türlü kırk iki lirayı bir araya getiremedim. En sonunda ondan da vazgeçtim.

Gerçi, bizim durumumuzda radyo, kel başa şimşir tarak, ama neylersin, heves ediyor insan işte.

Kasabaya her inişimde bakkala borç edip üç ay sonra elime geçen parayı oraya yatırıyorum. Sigara, içki gibi şeylere kulak verdiğim yok ama, yine de iki gazete, çocuklara üç beş şeker almadan kös kös köyün yolunu tutmak düşüyor.

Anamdan doğdum doğalı cebimde şöyle para denecek kadar bir şey bulunduğunu düşümde bile

görmedim. Aldığımı, cebime girmeye vakit kalmadan elimden devrediyorum.

Bir keresinde bir fotoğrafçı arkadaştan on lira ödünç almıştım. Ay tamam olmadan bir mektup geldi. «İstanbul'a malzeme almaya gidiyorum, acele gönder,» diye. Davrandım, metelik yok. Bir kişide o kadar para çıkmadığından, dört kişiden yüz kızartıp on lirayı denkleştirerek gönderdim ama, gönderinceye kadar anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.

Radyo ve okul

İsa Çavuş bu yıl Boyalı köyüne hoca durdu, yüz elli kile zahireye. O köyün çocuklarını okutuyor. Dün sılayı ziyaret için buraya geldi. Meğersem Çavuş, radyoya inanmazmış.

«Tövbeler olsun efendi,» diyor. «Hiç bunnar akıl yatacak iş mi? Mısır'da ezan okunacak burada dinlecek, ohoooo!.. Dünyada akşama kadar bunca ses meydana geliyor. Neden hepsini çekmiyor bu radyo?»

Hocam şöyledir, hocam böyledir, dilimizin döndüğü kadar anlatıyoruz. Nuh diyor da Peygamber demiyor.

«O söylenen yerin altında birisi var, o söylüyor millete yutturuyorlar.»

Böyle düşünenler az değil...

Din konusu

Bizim köylü dine hizmet için yaratılmış.

Ama, dinin birlik, dirlik, sevgi, saygı gibi insanları yaşamalarında ve ilişkilerinde doğruluğa, olgunluğa götürücü yanlarına ilgi göstermezler. «Kalpte şükür, dilde zikir...» Örneğin, abdest temizliktir, deriz. Oysa ki, burada adam abtest alıyor, elinin ayağının kiri şöyle bir ıslanıyor, sonra yeniden kuruyor. «Yahu, abdestten maksat temizlik!» demeye gör. «Gâvur oldun işte,» diye yapıştırıverirler.

Bizim öğrenciler küçük yaştan camiye devam ederlerdi ya, din derslerinin söylentisi çıkınca dağlar yol oldu.

Köyün yaşlıları, ileri gelenleri gelip:

«Öğrendilerse öğrendiler, yiter gayri, efendi yavrum, öğleninen, ikindinneyin uşakları ıcık vakitli dağıt da namazları araya gitmesin.» diyorlar.

«Ne bilsin ufacık çocuklar ibadeti?» diyorum.

«Allah bilir, kabul eder. Bizlere asıl öte dünya ilâzım. Şu seninkiler dünyalık. At, eşşek... Zamana okuması... Hava!»

Havadis

Kasım'da kış bastırdıktan sonra eski Mart'ın dokuzu çıkıncaya kadar ilçeye giden bulunmadı değil. Ama, bunlar mahkemede işi olup üç dört gün önce yola çıkarak köylerde eğleşe eğleşe varıp gelen, bilemedin birkaç kişidir. Bunlar dönünce çevrelerine birikip havadis sorarız. Hep aynı yanıt: «Kıştan başka bir şey yok!»

Bu gidenleri, giderken görmek bir sorun. Bazan denk getirip de bir gazete sipariş etsek, «Ayazdan bakamadım, dükkânlar kapalıydı,» derler. Bir

kaç kere postaya atmaları için mektup verdim. Ezilmiş, büzülmüş, paçavra gibi geri getirdiler. «Bilemedik, yerini bulamadık,» diyorlar.

Bir keresinde siparişimiz gelebildi. Köylülere hep haftada iki kere ve gününden çok önce çıkan Köroğlu tipi gazeteleri verdikleri için, bir kâğıda, «**Cumhuriyet**» diye yazıp satıcıya göstermesi için eline vermiştim köylünün. Ama bildiğinden şaşmamış adam, o çeşit gazetelerden birini tutuşturmuş eline.

7 Şubat tarihli, bir buçuk aylık, ama bizim için yenidir. Ekmek gibi sarıldık. Bizim köy adına gelip bakkalda bir hayli bekledikten sonra ellerine geçip getirdikleri bizim ilin gazetesi var bir de. Bir kaç tane de asker mektubu. Dükkânda toz yükünü tuttuktan sonra köy yoluna çıkan bu mektuplar Ekim'de yazılmış. Kimi çorap, eldiven, kimi para istiyor. Babalarının eline verdik Mart 25'te.

«Havadis...» diye köylü benden önce sabırsızlanıyor.

«Oku, efendi,» diyorlar. «Oku da söyle...»

«Tam bize göre gazeteymiş ya,» diyorum. «Bir şeycikler yok bizim işimize yarayacak.»

Ama kanmazlar. Ne olursa olsun okuyup anlatacaksın. Öyle alıştırdık.

«Her zaman böyle dirsin ya, gine de birçok havadis bulup, ağnadırsın.»

Pekâlâ, dedik ve başladık anlatmaya:

«İstatistik Genel Müdürlüğü yurtta ne kadar köpek olduğunu anlamak için işe başlamış.»

«Hımm! Bizim köpekler belâya girdi. Vurduracaklar gine! Bunu iyi söylemedin, efendi. Neyse, hele daha bak bakalım, harp darp olmasın da. Urus kudurmuş mu gine?..»

Okuyup:

«Rusların Amerika'dan geri kalmamak için bir Doğu Avrupa Bloku kuracaklarını...» anlatıyorum.

«Töbe, canım, geri çekilir mi? Her boyaya girer ocağı batasıca! Daha efendi...»

«Daha... Kaz dağında beş yolcu donmuş...»

«Ora da buradan beter imiş hele.»

Filân yerde filân zaman, şu kadar adam donmuştu, diye, başlıyor anılarla karışık söyleşi!

«Hele bi de berikine bak...»

Beriki bizim ilin gazetesi. Bir yaprak zaten. Birinci sayfayı beş altı evlenme ilânı doldurmuş. Söylüyorum. Gülüyorlar:

«Biz neyiz ki, gazetemiz ne olacak? Başka ne işleri var, falanca evlenmiş, falanca nişanlanmış. Gözlediğimize, dinnediğimize değmiyor...»

Köylü âlim değildir ama, ariftir. Gelişigüzel aydın dediğimiz çoklarına taş çıkartırcasına yorumladıklarını bilirim dinlediklerini. Sorun, yararlı yayınların köylünün eline varabilmesinde. Köy öğrenimi kadar önemli olan bu dâvayı acaba ne zaman ele alacağız?

Derken gazetede, «Başbakan Şemsettin Günaltay...» diye bir cümle geçmez mi? Afalladım. Hasan Saka ne oldu? Ne zaman oldu bu değişiklik? Yoksa bütün kabine mi değişti?

«Hasan Saka da Başbakanlıktan çekilmiş» dedim.

«Şu, şekeri pahalılandıran mı?» dedi biri. «Şekerle alışverişimiz yok a, neyse. Bu yeni gelen nasıl ki?..»

Sonradan öğrendim ki, bu kabine değişikliği Ocak'ta olmuş. Koca bir köy halkı kabinenin de-

ğiştiğini, o da raslantıyla Mart'ın sonunda öğrenebiliyor.

Deli

Din işleriyle ilgili olmayan yazı olsun, söz olsun, kitap olsun, köylünün gözünde hiçtir. Bakmayın öyle her okunan şeyi dinlediklerine, bazılarına iyi, bazılarına kötü demelerine ve okunanlarla ilgilendiklerine. Sonunda hemen şu sözü yapıştırırlar: «Esasta bize bunlar ilâzım deyil. Fakat, devir böyle getiriyor. Kulaktan geçirmeli bunu. Asıl öteki...»

Hiç dedim ama, tam anlamıyle hiçtir din'le ilgili olmayan her şey. Elime bin güçlükle geçirdiğim üç beş kitap gözlerinde büyüyor:

«Deli be herif,» diyorlar birbirlerine. «Babalı (vebali) boynuma olsun, deli. Dine hayrı yoğumuş okuduğu kitapların, imana hayrı yoğumuş...»

«Gözlerine yazık, gözlerine. Bari bu kadar göz nuru döküyon, yeni yazıynan din kitapları varmış, onnarı okusan olma mı?»

«Güzelcene yalnızsın şurada. Şu kâğıtlara boşuboşuna gafa yoracağına abdestini alıp namazını gılsan, Allaha borcunu ödesen... İyi, güzel, doğrusun, temizsin. Bizim yanımızda olduğun gibi, Allahın yanında da öyle ol...»

Babam yanıma geldiğinde sözü açmışlar odada. Fitlemişler babamı adamakıllı. Gelip dikildi karşıma:

«Bundan sonra namaz gılmayacak olursan, şinciden itibaren evlâtlıktan iret ediyorum seni. Ne bu Allaşkına. Hem şu üst üste gayılı gâvur ki-

taplarını okumayacan bundan gilli. İlâlem Müslümanlığa heves eder, namazlığını beller, Müslüman olur, sen deli gibi inat edip gâvurluğa hizmet eden. Var da bi bak ne diyor elinoğlu sana. Bi bakmada ağnarlar adamın ne olduğunu...»

Hasılı, «Herkes inancında, ibadetinde özgürdür,» düşüncesine akılları yatmıyor bir türlü.

Bu yılın bunaltıcı, acı ve uzun kışı gözümüzü gönlümüzü iyice kapatmıştı. Baharın her fırsatta bir yere gidip ders yaparken Keleş Hoca geldi bir gün. Avarın Pınar'ın başındaydık. Gözleri çapaklanmış, dudağı çirkefe dönmüş. Dişleri sapsarı, insanın yüreğini kaldıran bir yağ da sarmış. Elinden yüzünden kir akıyor. Tillim paltosu da sırtında. Tacı tahtı doksan dokuzluk tesbihi elinde. Ben severim hocamı. Tatlı konuşuruz. Keleş Hoca, her cümlesine «hiyerif» sözüyle başlar. Gelir gelmez atıldı:

«Hiyerif Mamıdefendi, yok mu yanında bi şey, okusan da diynesek ıcık.»

Bir öğretim kitabı vardı elimde, yaramaz işine. Bir şiir kitabı çıkardım cebimden ve birkaç şiiri ağır ağır okuyarak ekledim:

«Yaramaz bunlar sana hocam...»
Kızdı:

«Hiyerif Mamıdefendi, senin nirene yarıyor bi desene? Bi Allah adı mı geçiyor, Peygamber adı mı geçiyor? Ne var dinden imandan hiyerif? Çocuk işi çocuk. Şinci sen Gur'anıkerimi as efendim boynuna. Ezberle avare avare gezdiğin yerlerde. Ol hiyerif şöyle güzel bir hafız...»

Din dersi (*)

İlkokullara din dersleri konulduğunu ve bu ders için bir kitap çıktığını benden önce duydular. Başladılar gelip geçerken sormaya: «Ne zaman okutacaksın, ne zaman başlıyorsun din dersine?»

Kitap geldi. Dört ve beşinci sınıflar için. Bizim var birinci, ikinci sınıfımız.

«Hökümatın emir verdiği şeyi niye okutmuyormuşum, sebep neymiş?» Başımın etini yediler. Gidip dilekçe verecek oldular. Belki de verdiler.

Zaten daha ilk yıldan beri patlatmışlardı kafamı.

«Gelen yok, giden yok bre efendi. Kimin haberı olacak? Sen sütü temiz birine benzeyon. Anan baban hayırı için şu at-eşek okumasını boşlasan da, çocuklara namazlık belletsen. Ya burayı kapatalım, Keleş Hoca'yla ikiniz birlikte okutun. Sizin miveddiş mi ne olurmuş, o gelince bi gün seçersiniz uşakları İsa Çavuşunan, ona gösterirsin, olur biter...»

Geçen yıl neyse. Ama şimdi hükûmet emir verdiği halde, nasıl oluyor da okutmuyormuşum? Şüpheye düştüler. Anlatıyorum: «Din dersleri dördüncü ve beşinci sınıflar için. İnşallah önümüzdeki yıllarda okutacağız. Ben her gün veriyorum o kitabın yazdıklarını zaten: Anasını, babasını sayacak. Doğruluktan ayrılmayacak, temiz olacak, hırsızlık etmeyecek...»

Bir gün köy odasında bu kitabı baştan sona kadar okuyup açıkladım.

---

* Okullara din dersi 1948'de konmuştur.

«Varol,» dediler, «İyi okudun, iyi de ağnattın amma elimize ne geçti? Allahımın namazı şöyle gılınır bile demiyor bu kitap...»

Yalnız bir mucize öyküsünü beğendiler! Muhammed'in gittiği yerlerde kıtlığın bolluğa çevrildiğini anlatan satırları.

«İmanım demirkıratlar! Siz her dediğinizi yaptırıyorsunuz. Bu sene din dersini goydurdular mı, gelecek sene de kendileri çıkar başa. Esas öteki Müslüman yazısıyla beraber fesi getirirler gine. Atarlar şu dinini... in şapkasını falan...»

Diye söyleniyorlar...

Görüyorsunuz ya, muhalifler için ilerleme ve tutunma yolu neymiş! Zaten epey yararlandılar bu yoldan. Din dersinden başkasını yasak edeceklerini de söylerlerse iktidarın yolunu bir hamlede açmış olurlar kendilerine...

Tatilde öğrenciler

Mayıs'ta okulu tatil edince köyden biraz ayrıldım. Haziran'da yine döndüm. Bir ay okulda kaldım. İç sıvasını filân onardım. Bu arada geldiğimi duyan öğrencilerim, görüşmeye geldiler. Bir ay içinde hepsiyle görüştük. Nadas zamanı olduğundan tarlada yatıyorlar.

Geldiğimi birbirlerinden duydukça öküzleri başka arkadaşlarına bırakıp geldiler. Ben de onlarla gelmeyenlere selâm saldım.

Ama hiç birini tarladaki kılıklarıyla göremedim. Eve giderek başlarındaki poşuyu çıkarıp kasket giyiyorlar. Ceketi olanlar onu eski işliğinin üs-

tüne geçiriyorlar. Asıl iş kılıklarıyla gelseler daha iyi olacak ya, ne ayrımı var!

Kışınki halleri bile kalmamış çocukların. Ağız burun birbirine karışmış. Bütün yüz yanık ve kavlak. Çoğunun dudakları yalama olmuş.

Bu halleri yüzünden benden çok utanıyorlar. Yine de gelip görüşmekten geri duramamışlar; hoş değil mi?

«Çalışmak herkesin başında, ayıp değil. Ben de çalışıyorum. Ne var bunda utanacak?» diyorum ama, pek kandıklarını sanmıyorum.

Sizlere ömür

Okul binasının yapılışı beş yıl öncedir. Çocukların oyun oynarken yaptıkları evciklerden ayrımsız, yumruk gibi taşlarla baştan savma yapıldığı bir bakışta anlaşılır. Harç yerine çamur kullanılan duvarlar beş yıldır yağmur yiye yiye çürümüş. Zaten çürümeden neydi!.. Kapıyı pencereyi yerlerine tutturamadık. Dışı sıvasız dururken duvarların iç yanını çamurla sıvayıp geçmiştik içine.

Biraz hızlıca dayansan çökecekmiş gibi gelirdi insana. Korka korka bu baharı da getirdik. Sonu ne olacak demeye kalmadı. Anam hastalandığı için cumartesi, pazar iki gün okuldan ayrılıp kendi köyüme gitmiştim, dönüşümde ne göreyim: Ön duvar cümle kapısının yanından başlayıp olduğu gibi çökmemiş mi? «Yağmur göçürdü,» dediler. Yıkılan taşları elime alıyorum: Hamur sanki, ufalanıveriyor. Duvarda erimiş taşlar. Bu üstü kapalı bölümün göçmesinden sonra beş yıldır açık

duran öbür bölümlerin de önümüzdeki yağmurlardan kurtulması pek umulmaz.

Hoca'nın cübbesini havalansın diye ipe sermişler. Derken şiddetli bir yel, estiği gibi cübbeyi alıp götürmüş. Hoca, «Şükür Yarabbi!» diye dua etmeye başlayınca, karısı: «Ayol, niye dua edersin?» diye sormuş. «A, hatun, ben de içinde olsaydım, halim nice olurdu?» demiş. Bizimkisi de o hesap. Ya duvar göçerken biz altında olsaydık? Ucuz kurtulduğumuza şükredelim.

Peki ama, şimdi biz ne yapacağız Onarım desek kabul etmez. Temelden hayır yok. Yenisi? Büyük sorun!.. Hani Saik Faik'in bir hikâyesi var. Ben de onun gibi soruyorum: Gülsem olmuyor, ağlasam olmuyor, dövünsem olmuyor. Söyleyin a dostlar, ben ne yapayım?

Yemek sorunu

Çocukların gözüne bak fersiz, yüzüne bak kansız. Söz söylerler, cansız mı cansız... Burnu sümük, boynu bükük... Tombul tombul yüz olmalı çocukta. Kan çıkmalı yanağına dokunsan... Nerede? Daha on yaşında elmacık kemikleri fırlak fırlak olur. Bakımsız, üzüntülü bir hal... Bak, bak, artsın içinde dert...

Öğrencilerin evlerinde ne yediklerini araştıralım. İkinci sınıfın sonucunu vereceğim. Bu sınıf otuz bir kişidir. Yoklama, Ekim, Ocak, Nisan'da olmak üzere üç kere yapılmıştır. Bu suretle güz, kış ve ilkbaharda alınan besinler anlaşılır.

9 Ekim cumartesi. Birinci dersten sonra ço-

cuklara sıra ile sordum. Bu sabah yirmi bir kişi hiç bir şey yemeden aç gelmiş, on kişi yavan ekmek dürünüp yemiş. 11 Ekim öğleden sonra: Otuz bir kişi de hep karpuz şalağı ile ekmek yemiş.

Yirmi iki kişilik birinci sınıfla otuz bir kişilik ikinci sınıfın toptan yoklaması, yani ikinci yoklama, 20 Ocak perşembe günü öğleden sonra: Dört kişi yavan çorba, altı kişi bulgur pilâvı, on altı kişi ekmek gevretip yemiş öğleyin. Dört kişi pilâv ısıtıp yemiş, beş kişi pekmez dürümü, ikisi evde anasını bulamamış, aç gelmiş. Yedi tanesi, «Ne yiyeceğim?» diye ağladıktan sonra yavan ekmek yiyip gelmişler. On bir kişi soğan tuzlayıp dürünmüşler...

Bahar geldi, katıklar tükendi. Unlar bile tükendi. Gonca Derviş tâ Şubat'ta aldı ardını da daha o zamandan biraz un toplandı onun için. Hemen herkesin yediği şimdi sabah cacıklı pilâv, öğleyin cacıklı dürüm, akşam cacıklı pilâv. Unu olmayan sadece cacık.

1 Nisan sabahı ikinci sınıftan on iki aç, on bir kişi yavan ekmek, yedi kişi cacıklı pilâv (bir öğrenci eksik). Öğleden sonra, otuz mevcudun hepsi cacıklı dürüm.

Cacık deyince şu iştah verici yoğurtlu salata gelmesin aklınıza. Ne gezer burada öyle şeyler. Cacık diye buralarda, karavluk, mercimelek, çıtlık, kuşkusu, iğnelik, yemlik gibi otlara derler. Kadınlar, kızlar bahar boyunca akşamlara kadar dere bayır dolaşarak sele ve çantalar dolusu bu otları toplarlar. Tuzlanarak yufka ekmeğe sarılıp yenir. Ya da kaynatılarak ver yansın edilir kaşıkla.

Bit öyküsü

Geçen öğretim yılını yarı bitli bir durumda sona erdirirken düşünmüştüm ki, ne olsa okulu yeni açtık. Bu ilk yıldan sonra işler yoluna girer; öğrencilerimiz bitsiz olur...

Hiç de düşündüğüm gibi çıkmadı. Tam karşıtı oldu. Çocukları yoklamak için yakalarını açmak gerekmiyor. Zaten çare olmadıktan sonra yoklama neye yarar? Ben de artık bıraktım bu alışkanlığı. Ama söz dinlemek gerek. Öğrenciler derste, toplantıda v.s. de parmak kaldırıyorlar, soruyorum. Arkadaşının boynundakini haber veriyorlar. Ben yoklamıyorum, yaka açmıyorum. Boynundan görülüyor.

Bir gün en garibi oldu. Güneşli havada, dışarıda ders yapıyorduk. On sekiz parmak kalktı. Önlerindeki arkadaşlarının boynunda birer ikişer yüzenleri haber verdiler. Çocuk kısmı, arkadaş sırrını saklamaktan çok, açmayı seviyor!..

Her zaman yaptığım gibi, bitli denenleri evlerine gönderdim. Ötekilerin boynunda olmadığı için, çamaşırlarına da bakmadım.

Gidenler bu kez de aynı biçimde geldiler:

Anaları ya da bacıları, çocukları soyup, gömlekte, içlikte ve donda görebildiklerini ellerinin baş parmakları arasında çat çat öldürüyorlar ve giydirip geri gönderiyorlar.

«Gel bakiyim, ne ettin?..»

Deyip, yakaları açıp bakıyorum.

«Bakıttım,» diyorlar.

Dirilerle ölüler karışık!.. Sabır, katlanabilme, insanlık uçup gidiyor. Bin türlü düşünce içinde insanın yüreği kalkıyor.

Bazıları, tamam soyunup, babalarının ya da kardeşlerinin içliğini v.s. giyinip geliyorlar. (Dış giyim yok. İçlikle don ana giyimi oluşturur...) Giyinip geldiklerine bakıyorum: Biraz temiz. Yıkanmış ve hiç giyilmemiş. Ama, gel gör ki, o da bit dolu. Demek kökten kaynıyor!...

İlâç ve pompa

Bizim bir pompa var. Birkaç kere öğrencileri tek tek içeri alarak D.D.T. püskürttüm. Birkaç şişe D.D.T. harcadım. Elleri, yüzleri, çamaşırları, hatta tenleri başladı kokmaya. Zaten soyarak ilâçlıyorum. Ama hiç etkisini göremedim. Ne eksiliyor, ne tükeniyor...

Pompa işini köylü de biliyor. Hepsinin haberi var bende pompa olduğundan. Gelip istiyorlar. İlk zamanlar boş verirdim. Ne yazık ki, hiç kullanmadan getirirlermiş. Kendilerinde ilâç olmadığı gibi, benden istemeye de çekinirler ve boş götürüp, boş getirirlermiş. Bunu sonradan öğrendim. Ben, kendilerinde ilâç olduğunu sanırdım. Şimdi isteyenlere soruyorum ve ilâç da koyup veriyorum.

Düşünüyorum: «Birkaç yüz liram olsa, her eve en aşağı bir şişe ilâç ve hepsine yetecek kadar pompa alsam!» Nerede?

Bir komşum geldi, oturuyoruz, yakasında ve paçasında çifter çifter...

Yine bir komşumla konuşuyoruz, paçasında kendisi görüp yakaladı. «Demin Molla Mehmet'in odasından çıkınca buldum birini, bu da oradan kalmadır...» diyor!

Öğrencilerim ve konuklarım kaynar da ben boş durur muyum hiç? Nem eksik benim?..

Elbisemin içine akrep girmiş gibi kıvrandım ve hemen soyundum. Meret bir çekirge yavrusu gibi nasıl da büyümüş?!..

Hastalık sorunu

İşi yolunda gidenler için yaşam toz pembedir. Nerede olursa olsun böylelerinin, dertleri olsa olsa sevgi, özlem, sıla v.s. dir. Biz sevgiden, özlemden, sıladan, her şeyden vazgeçtik. Bütün bunları unutarak başımızın derdine düştük. Gerçi, bu perişanlık içinde bile havalar güzel gittikçe iyi-kötü anılarla geçinebiliyordum. Şimdi hepsine birden paydos!..

Bu yıl havalar da bize diş mi biledi nedir, her işimiz birbirinden yolsuz gitmeye başladı. Okulu açtık, bir buçuk ay kadar duvarın dibine oturarak ders yaptık. Ama 25 Kasım iplerimizi kırdı. Yani, Deli Oğlan'ın cini gibi açıkta kaldık: Kar yağdı.

Geçici olarak örtülen öğretmen evinin bir odasında ders yapardık. Buranın tabanı toprak. Bu yıl pösteki de getirmiyorlar. Ne söyledimse para etmedi, getirmediler. Yokmuş. Olanları babaları satmış. Sıra dersen zaten semtimize uğramadı. Toplanamadı, alınamadı, yok... Pencere de öylesine camsız... Çocuklar, evden gelirken üşüyor, dişleri birbirine vurarak ve ellerini uflayarak oturuyorlar kupkuru toprağın üstüne. Kar da vuruyor pencereden yüzlerine, gözlerine!.. Ben bunları ne yapayım? Öldüreyim mi burada, yok-

sa dağıtayım mı. Dağıtmak daha akla yatıyor ve paydos ediyorum.

Köy odasına gidiyorum. «Yahu, ne yapacağız böylelikle...» diyorum.

«İyi etmişsin efendi, paydos ettiğine.»

«Efendi, mefendi. Paydos ettim, iyi ettim ama, her gün böyle yapmakla başa çıkılır mı; bir çaresine bakalım,» diyorum. «Sen bilirsin, nasıl bilirsen öyle yap, geçen yılki gibi idare et de...»

Herkes bana atıyor: Yok... Ah, her şeyin en acısı ve en büyük dert olan yokluk, gözü kör olsun.

Bu havada çocukların ayağı yalın olanları hiç gelemiyor. Yarıdan çoğu hasta, grip. Zar zor gelip de geri göndermek zorunda kaldıklarım da, iki sınıfta topu topu yirmi otuz kişi...

Ben kendimi koruyabiliyor muyum sanki... Yüzümde ergenlik midir, nedir ufak kabarcıklar türedi. Jiletle traş olmak ömür. Berber, ara da bul! Saçı sakalı salıverdim, tam iki ay. Çok zor olarak arada bir jiletle traş oldum. İkinci kez, saç kulaklarımı; sakal her yerimi kapladı. Yani, saç üç aylık, sakal traşı bir aylık oldu. Kızdım, kendimden utandım. Çocuklara da:

«Sözümü tutmuyorsunuz da, sakalı onun için uzatıyorum,» dedim.

Sonunda, sora soruştura, çocukların birisi bir saç makinesi salık verdi. Köyde bir tane varmış. Çağırdım o adamı. «Traş edemem,» dedi. «Öyle ise dipten al da, ben de kurtulayım,» dedim ve bir numaraya gitti saç. Yine zahmetle, jilete de katlandım ve temizlenebildim.

Gelen kış. Havalar bozuk... Bu traş, düpedüz deli işi; ama en son çare bunu bulabildim. Birkaç

gün sarınıp sarmalandım. Ama yine aklımdaki başıma geldi. Yani, gribe tutulup serdim postu döşeğe...

Kimse yok, yalnızım. Derde derman için bir şey arama. İlçeyle de ilgi kesildi: Kar yağdı. Ne giden var, ne gelen. İlâç olarak bir şişe geçti elime Sağlıkçı Celâl'den. Üstünde, «Mitol» yazılı. Nezle ilâcı sözde. Onu çekiyorum. Akşamları bir ıhlamur kaynatıp içiyorum, külüstür sobaya da bir tezek doldurup yatıyorum tozun dumanın içine. Ne varsa üzerime yığıyorum. Kafayı gözü sarıyorum. Bir türlü terleyemiyorum. Nasıl terleyeyim ki, soba filân kaç para eder?.. Üstüm kar, taban toprak, hava ayaz. Sözü çok uzatmak neye?.. İçlerindeki su buz tuttuğu için topraktan yapılmış testi ve ibrik çatlamış gece... Artık yollar açılıp ilçeye gidilir gelinir olunca sipariş ederiz...

Masallar

Kışın ders yapmadığımız günler, bazan da pazar günleri, köy odasında bir kitap, dergi ya da gazete okuyarak karınca kaderince herkesin dinlemesini ve düşündüğünü söylemesini gelenek haline getirdik. Yazı, herkesin kolayca anlayıp sevebileceği bir konuyu anlatıyorsa çok hoşlanılır. Köy yaşamından bir parçanın hikâye edilerek kâğıt üzerine basılmasını da sevinçle hayret karışık bir davranışla karşılarlar. Köy Enstitüleri dergilerindeki küçük yazılarla işe başlayarak ilgi ve dinleme alışkanlığını geliştirdik. Çok hoşlandılar. Öyle ki, çok akşamlar, işimi gücümü bırakıp onlar için yazı bulup okuyorum. Çağırıp dört gözle bekliyor-

lar. Sesli okumaktan az çok dil damak yorulsa da, onların beğendiklerini, bir şeyler öğrendiklerini gördükçe yorgunluğumu unutuyorum.

Geçen yıl okuduğumuz yazılar içinde en çok Ali Dündar'ın «Çocukluğumuz» adlı yazısı beğenilmişti, on kereden fazla okumuştuk. Dinlerken ağzımıza gireceklerdi.

Bu yıl okuduklarımız içinde de, Orhan Veli' nin manzum çevirdiği «Lafontaine Masalları» hoşa gitti. Bir masalı belki elli kere okuduğumuz oldu. Hele çevirisindeki güzellik, halk deyimlerinin yerinde kullanılışı. **(Bağırıyordu cıyak cıyak... Koştu kabara kabara... Canına okuyacaktı dünyanın...»** Çok beğenildi. Sanki masallarda konunun her biri bizim köyün insanlarından birinden çıkmış gibi hepsini birer kişiye yakıştırdılar.

«O tilki de Cavit ağa gibiymiş hani...»

«O karga aynı Saraç İrfan'a benzermiş...»

Dillere destan olanı da, öteden beri bu deyimi herkes bildiği halde, buradaki söyleyiş güzelliğiyle bir yenilik gösteren, «Doğuran Dağ» oldu. Daha ilk okumamızda Gır Hasan'ın oğlu:

«Efendi, teşbihte hata olmaz, o dağın durumu da tıpkı bizim durumumuza benzermiş,» demesin mi.

«Ne ilgisi var ki, canım?» diyecek oldum.

«Neye, nesi varmış, efendi,» dedi. «Dağdan şehir doğurmasını umuyor millet, gürültüsüne bakarak, o ne doğuruyor görüyon mu? Biz de öyle değil miyik sanki? Sen ne kadar öteberi okudun, hani şöyle edilecek, böyle edilecek diyerek. Duydukça o işleri yapılacak sandık. Hani bakıp gören, hani yapılan? Bir mektebimiz var,

yaptırılacak dediler. Bekledik, gelen giden olmadı, biz yapalım dedik o da yıkıldı. Şurada senin çektiğini biz biliriz. Sen de bizim halımızı biliyon. Var mı, bundan kimsenin haberi? Eveli mektepten hoşlanmadık; gıymetini bilmedik. Fakat, şinci sen ağnattın, hep aklımız yattı. Gendimiz yapamayok. Hökümet yapsın canımız gurban. Sen bakma o mektep yapılmasın diyenlere. Şaşkınlıklarından, kızgınlıklarından. Yoksam onlar da ölüp gidiyorlar mektep özleminden. Ama hani? Ne çocuklarda bi hayır galdı, ne sende. Gayrım biz neyse. Valla inanın olsun, kendimizi goyup da seni düşünüyok. Berhüdar ol gine. Yapılacak diyorlar, on sene, yirmi sene geçiyor. Lâf olsun! Gine o dağ bi sıçan doğurmuş. Ya bizimki, heç...»

Adamcağız yarım saat falan dinletti. Söylevin arkasını zor aldık.

Gölek örneği

Gölek'e üstünden su gelmediği gibi, dibindekini de toprak emer, yazın çukurun içi kuruyup bomboş kalır.

Altı öğretmen varız bizim köyden. Öğretim aylarında çevre köylerdeki görevimizde çalışarak tatilin hiç değilse bir bölümünü kendi köyümüzde geçiriyoruz. Tatil zamanındaki durumumuz bu gölek'ten ayrımsız. Hoş, öğretim aylarındaki zamanımız da başka türlü değil ya!

Bu yıl da tatilin ilk günleri başbaşa verip, öğretmenlik anılarımızla avunduk. Arasıra arkadaşları zorlayarak bazı yazılar okudum, dinlediler. Bir aralık can sıkıntısından aklıma esti:

«Püs» adlı bir gülmece gazetesi çıkardım. Bir gün sabahtan akşama kadar uğraşarak birkaç sayı çoğalttım. Arkadaşlara birer tane yolladım. Büyük kentlerde gazeteler çıkar, yurdun dört yanındaki abonelerine gönderirler ya... Söz gelişi, biz de ona heves ettik. Gazetemizin yıllık abonesi bir oruçtur. Biz de kendimiz çıkaralım, parasız olarak, oruç karşılığında okuyalım, vakit geçirelim, dedik. Başyazı şöyle başlıyordu: «Müjde: Öğretmenlerle ilgili yeni bir yasa tasarısı!» Bundan sonra bir arkadaş da, «Beyhude» adlı bir gazete çıkararak, «Püs»ü destekledi. Bütün bunlar, kararsız bir kafanın, paslanmış bir ruhun kendisine zoraki bir neşe verebilmek için bulabildiği çarelerdir. Külebi gibi:

«Bir fakirlik, bir yalnızlık, bir gurbet
İnsan nasıl olsa katlanır...»

demek de zor.

Temmuz gelip çattı. Ben ekin biçmeye ayrıldım. Yanıma aldığım kitaptan bazı günler birkaç sayfa okur, bazan okumaya vakit bulamazdım. Arkadaşlar toplanıp, Osman ağaların söğüdünün gölgesinde altmışbir, altmışaltı ya da domina oynadılar. Bu arada ramazan da geldi, oruçlarını tuttular.

Beş aylık bir tatil içinde okuyabildiğimiz bir iki kitap denizde damla gibi kaldı. Zekâlarımızın körleşmeye doğru gittiği su götürmez bir gerçek. Ben oyun bilmediğim ve sevmediğim, kitap da bulamadığım için işten artan zamanlarımı boşu boşuna harcadım durdum.

El elden üstündür derler ya, dert de dertten üstün çıkıyor. İnsanlar çok kere kendi hallerini unutup, eşin dostun haline acımak zorunda kalıyor. Zaten başkalarının derdine bakmaktan kendi derdimi düşünmeye vakit bulduğum olmuyor ya...

Köylere gittiğimiz zaman ne yaman güçlüklerle karşılaşacağımızı bilmez değildik ama, şu anlatacağım şeylerin de öğretmen arkadaşların başlarına gelebileceğini hiç aklımıza getirmemiştik.

Muttalip ile çocukluğumuz bir köyde geçmiş, ilkokulu birlikte bitirmiş ve enstitüye de birlikte gitmiştik. Yine komşu iki köyden birine o öğretmen oldu, birine ben. Şimdi size, Muttalib'in komşu köyde başından geçenleri anlatayım:

Çimli köyüne öğretmen olarak gittiği zaman köyün büyükleri ve tarikat ehli, oğlanın kapalı yerlerde başı açık oturmasına içerlemişler. Sonra, okulun balkonuna arasıra çıkıp oturduğu, çeşme de o yanda olduğu için, «Irahat vermeyecek karıya, kıza,» diye tutturmuşlar.

Kış geldi. O da yalnız başına okulun bir odasında eğleşiyor. İki kere baskına uğradı. Bilinmiyor nedeni. Bunları sağ selâmet atlattı. Kendisi yokken camlarını kırıp kilim v.s. gibi eşyalarını topladılar. (Şüphelendiği adamlarla hâlâ mahkemedeler.)

Ben ilçeye giderken —yol üstü olduğu için— uğradım. Camları tuzla buz olmuş, perdeler, kilimler, yatak takımları hep gitmiş. Çalınan eşyaları için tutanak ve dilekçeleri varmış. Al

ilçeye götür diye bana verdi. Götürdüm, ilgili görevliye verdim. Açıp okudu. «Amma da yapmışlar ha,» diye güldü. «Elin karısına, kızına göz dikmenin sonu budur!..» diye söylendi.

Dönüşte durumu anlattım. «Güvendiğin dağlara çoktan kar yağmış kardeşcağızım,» dedim. Ağladı. Dövünmeye başladı. Teselli edebilmek çaresi yoktu.

«Ne edeyim, nerelere gideyim, kardeşim, kimlere anlatayım halimi?» diye zari zari ağlıyordu.

Bu iş Şubat'ta oldu. Derken Nisan'ın sonu gelip çattı. Okulları tatil ettik. Şu var ki, bizler tatilde okuldan ayrılamıyoruz. Yalnız iki ay iznimiz var. Arkadaş eşyasız kaldı. Yemek yapmak, şu, bu, yalnız başına bir okulu beklemek. Hepsi neyse... Bir de 20 Mayıs günü olanlara bakalım:

Sözde efendim, Gancıl'a (bir kadının takma adı) sataşmış, lâf atmış... Derken yapışıyorlar yakasına. Sopa, taş ne geçerse ellerine; indiriyorlar kafasına çocuğun. Ne yüz kalmış, ne göz. Bütün köy halkı birikmiş başına... Her yeri mosmor. Yani, pişmiş tavuğun başına gelmemiştir onun başına gelen. Lâf söyleyecek hali kalmamış. Üstü başı kan içinde, ceket paramparça. Şapkası kaybolmuş. Yüzü tırmık tırmık... Anlatılır şey değil...

Bu halinde ite-kaka muhtarın odasına sürüklemişler. Orada ellerini bağlayarak üç beş cahilin önüne katıyorlar, götürüyorlar doğruca karakola.

Şimdi, Çimli köyünde bayram havası esiyor artık. Tarikatçılar bir halka çevirip zikre başlamışlar, öğretmenin başına gelenlere sevinmelerinden. Kadını bahane ederek muratlarına ermişler artık.

O, karakola götürüldükten, bayram havası da yatıştıktan sonra karıyı bir arabaya bindiriyorlar, haydi ilçeye: «Zorla evimi bastı,» diye ifade verdiriyorlar. Bir sopa da karakolda öğretmene.

Kadın, kadın dedikleri elli beş yaşında, evinde yalnız başına yaşayan kimsesiz bir acuze.

Kendimi tedavi edeceğim, yeniden elbise alacağım, mahkemeye gidip geleceğim diye iki yüz lira kadar da borç etti bizim arkadaş. Şimdi şaşkın, bitkin, umutsuz, bezgin, bir durumda, iki dâvada mahkemeden mahkemeye mekik dokuyor.

Gerçi şimdi iş anlaşıldı. Kadın: «Beni sıkıştırdılardı, cebrî bastı evimi, diye ifade vermezsen seni bu köyde yaşatmazık, dediler. Onun için mecbur oldum. Esasında benim öğretmennen dayvem dalavam yok,» diyerek ilk ifadesinin yalan olduğunu açıkladı.

Ama iş işten geçti bir kere. Bir öğretmenin hakkını aramak için kimse yardım etmiyor, «Müstahaktır,» deyip çıkıveriyorlar işin içinden.

Ne yapsın şimdi bu çocuk? Bu karışık ve kötü durumda kime koşsun, kimden yardım istesin? Karşısındaki cahil ve azgın kitle ile nasıl savaşsın?..

Öğretmenlere hoş gözle bakmayan köylülerin bu iftiradan sonra takınacakları tavrı kestirebilirsiniz. Kentte de, bakkalı çakkalı, «Zaten birader, bunlardan hayır gelmez...» diye kestirip atıyorlar.

Bu da başka türlüsü

Mayıs'ın yedisi. Göstük köyünden Yunus Ça-

vuş bir adam göndermiş bana. «Acele yetişin. Hoca'nın başına bir iş geldi,» diye. (Yunus Çavuş Göstük öğretmeni Kenan'ın ev sahibidir.) Kenan bizim köylü ve teyzemin oğludur. 1946'da Enstitüyü bitirince Göstük köyüne atandı. Yunus Çavuş'un odasında oturuyor. Başına bir iş gelmiş demek! Acaba nedir? Okulları bir hafta önce tatil etmiştik.

Kalktım gittim... Köye varır varmaz sağdan soldan aldığım haberlerle serseme döndüm. Hasbi ve Avni adında iki kişi, öğretmeni tutup suya atmışlar. Adamakıllı ıslatmışlar, boğacaklarmış ama, boğamamışlar. Çıkarıp Allah yarattı demeden kafasını gözünü yarmışlar zavallının.

Kolu kırık, başı yarılmış, her yanı kan içinde... Hıçkıra hıçkıra yürümüş, ilçeye gitmiş.

«Peki, nedeni?»

Efendim, Avni'nin yeğeni Halime'de gözü varmış bizim «hoca»nın da, onun için yolunu beklemişler! Bu şaşkınlık içinde vardım. Yunus Çavuş'un evine. Başıma biriktiler. Anlattılar, acındılar, ilendiler bu işi yapanlara...

Yunus Çavuş anlattı:

«Gonşu! Gonşu! diye sesi geldi dışarıdan. Ben çıkmaya kalmadı kapıdan girdi hoca. Aman ne deyim sana, öldürmüşler hocayı... «Beni öldürdüler gonşu,» dedi. Topak taşın orada çevirmişler, suyun başında. Suya atmışlar. Kurtulmuş. Bu kez de taşla girişmişler. Tabancasının kabzasını kafasına vurmuş Avni. Hasılı, «Durmayacağım, yalnız bana biraz harçlık ver varsa, doğru ilçeye şikâyete gideceğim,» dedi. Ben de dün iki batman soğan satmıştım da iki buçuk liram vardı, onu verdim. Aldı gitti. Sana da ha-

ber ettim, bakalım ne diyecek... Baksın, görsün diye...»

Ne diyeyim? İlçeye gidecektim. O sırada birisi geldi ilçeden. Hoca da geliyor diye haber getirdi. Bekledim.

Hoca geldi. Kafasındaki yaraları sardırmış. Yalnız gözü görünüyor. Üzerindeki kanlar da olduğu gibi duruyor.

«Ne yaptın tezyeoğlu?»

«Sorma, dayıoğlu» dedi. «Arkadaşları görüp dert anlatayım, dedim. Beni görünce hep gülüştüler. 'Git jandarmaya anlat derdini,' dediler.»

Sonra? Sonra, ne olacak. Emmisi, dayısı, parası olmayan iş mi söktürebilir. Bir iki tokat attıktan sonra salmışlar suçluları. Öğretmeni de Göstük köyünden alıp Alayhan'a verdiler. Böylece zafer, saldıranlarda kalmış oldu. Bizim arkadaş için de yürütülen yargı şu oldu: «Rahat duraydı. Ötekileri niçin dövmüyorlar?»

Bu inanışa göre başına bir belâ geldi mi, dayak yedin mi haksızsın...

Gördünüz mü adaleti! Dayak yememeye bakmalı, yoksa okkanın altına gittiğimiz gündür..

Toplantı

Öğretim yılının başında ve sonunda Milli Eğitim Memurluğunda bir toplantı yapıyoruz.

Ben umardım ki, yıl başındaki toplantıda öğretim yılı içindeki çalışmalarımız hakkında dikkatimiz çekilsin, bazı noktalar üzerinde aydınlatılalım.

Baharınki toplantıda da beklerim ki, yıl içinde bize yararlı ve bizim duymadığımız olaylar hakkında konuşulsun, yıl içindeki aksaklıklarımız öne sürülsün ve giderilme yolları aransın, gösterilsin.

Oysa, hiç de öyle olmuyor. Örneğin, son toplantıyı anlatayım:

Sıralara geçip oturduk. Müfettiş geldi ve şunları söyledi:

«Bazı arkadaşlar, Kaymakamlığa istida verip de izin almadan kazaya geliyorlar bir işleri olduğunda. Bir daha böyle şey istemem.»

Aynı bunları ve bu kadarcık söyledi, çıkıp gitti. Dilekçeyi kuşlarla göndermemizi salık veriyor olmalı.

Millî Eğitim Memuru da toplantı tutanağının birinci maddesini yazdı:

«İzinsiz... kazaya... inmek... hakkında...»

Bir de ben söz aldım ve bizim okulların durumunu anlatarak bu konuda ne düşünüldüğünü sordum.

Memur:

«Yazarsın yazarsın o okul; dersin dersin o okul... Yok işte! Sizin okul için ne Bakanlık bütçesinde, ne ilçe bütçesinde ödenek yok. Ne söyleyip duruyorsun? Duvarın dibinde okut. Okutmazsan köylünün yumurtasını ye, yat arkaüstü...»

Ve tutanağın ikinci maddesini yazdı:

«Eksik okulların... yapımı... hakkında... aydınlatıldı...»

MASAL GİBİ

Şimdiki zamanda temizler hamamda, kirliler seyranda... kimi yücede, kimi işkencede, çobanlar sarılı keçede, toklar neşedeyken; yokluk-muş, açlıkmış herkesin belini büken. Kiminin bahtı kara kiminin akmış, çok söylemesi, dert yanması yasakmış. Dilini yutmalı, sessizce oruç tutmalıymış adam, yoksa başına yıkılırmış dam.

Bir kambur felek varmış, ne söz dinlermiş, ne ağıt! Karalanmış nice kâğıt. Ama hiç kulak asan olmamış. Tok açın halinden bilmez hesabı, yaslanmış da yaslanmış. Dert üstüne dert yığılmış.

Kimine kavun yedirmiş, kimine kelek. Kiminin boynuna geçirmiş bir çarpık elek. Elekçiler ağladıkça gülmüş felek... Söylemesi, dinlemesi hoştur ya, gel bir de şu masala kulak ver, neler olmuş neler... İster bir çare bulup güldür, ister yine yüreğini tıka da öldür. Masal derler bunun adına, kanlı yaşlar karışmıştır tadına. Var dinle gayrı:

Bir köy öğretmeni varmış. Güzden biraz para geçmiş eline. Borcunun yarısını ödemiş, bir dem sürmeden çekilmiş köye. Bir torba bulgurla bir çuval un atmış kenara... Geçinmiş bununla bir ara. Kimi kimsesi yokmuş, canı cânanı yok-

muş. Bu adamın emmisi yokmuş, dayısı yokmuş. «Medet!» diye başına üşüşüp de eli boş çeviremediklerinin hesabı yokmuş... Üç dört günde bir pişirdiği yağsız pilâv boğazından zor geçermiş. Bulgurundan, unundan gayrı varmış bir de yatağı ya; ne biberi varmış, ne yağı; bu nedenle bir yanı aç, bir yanı tok, yese de bir, yemese de birmiş. İçi üşür, dışı üşürmüş. Gece ağlar, gündüz yüreğini dağlarmış. En çok, «Anam, anam, garibim,» türküsünü sever, geceleri yatağının içinde titrerken fısıltı halinde söylermiş. Bir kitap buna dermiş ki: «Sen bu köyü kalkındıracak tek adamsın, burada onun için bekliyorsun.» O dermiş ki, kitaba: «Ben kendimi kalkındıramadım, halsizim, güçsüzüm. Bu güçsüz vücut bir köyü nasıl kalkındırsın? Sen beni kalkındır, ben de onu. Var benim de bir ereğim, bir düşüncem. Ama kitap arkadaş, kâtip arkadaş, ne gelir benim elimden, zari zari ağlamaktan gayri...» Böyle dermiş ama, ümidini kesmezmiş büsbütün. Okuyup yazmaya, öğrenip öğretmeye yine de savaşır dururmuş. Zaten her teselliyi okumakta bulurmuş.

Yağsız bulgurdan usanır, yine döner dolaşır ona kul olurmuş. Benzi solmuş, gözü yorulmuş, özü çürümüş. On sekiz yaşındaymış ama, otuzdan yukarı görünürmüş.

Ceketi eski, paltosu yırtık. Kuru bir kemikle, çıkmadık bir canı kalmış artık. Bacakları olmuş birer kamış; saç sakal dersen uzamış da uzamış. Her şeyin canına tak dediği bir gün, derken kapı da vurulmuş «tak!» demiş. Gelmiş bir müfettiş seke seke... Müfettişe gelir bunlar şaka maka, o usanmış çeke çeke.

Gelmiş efendim müfettiş, aramış iş. Arar elbette, ama bunun, usu var erdemi var; yolu var yordamı var... Hal hatır sorup, nasılsın, nicesin demeden, «Hani» demiş, «kooperatif kolu, disiplin kolu, bilmem ne kolu?» Çocuklarını sorduğu adamın bakmamış hadım olduğuna. Kupkuru dört duvarda olur mu bunlar? Sanki olsa ne işe yarar?. Ne ardına bakmış, ne önüne... Gitmiş kendi bildiğine. Dayanmış rapora. Ne buyursa? «Havale kursa!..»

Beriki de gam çekermiş, geçtim tavuk dolmasından, kahvesi olmadığından, konuk müfettişe bir acı kahve sunamadığına.

Biri çekip gitmiş, birinin çektikleri canına yetmiş. Ama yine canla başla işine devam etmiş.

Giden ermiş muradına, eben ermiş, deden ermiş muradına.

Biz de dileyelim ki, kambur felekten, gayri ağu katılmasın aşına, bir çare bulunsun gözünün yaşına, bir melhem sürülsün bu masal kahramanının kel başına...

Âmin!

SAKAL MAKAL
Yahut
AFERİM OĞLUM AHMET
BU YOLDA DEVAM ET

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyy! Yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi.

Bedri Rahmi Eyuboğlu

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk defa olarak bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir çocuğun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir.

Bizim Köy'ün sadece bir ebedi eser gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hattâ isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi (İlk baskısının önsözünden)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı daha iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir.

İlhan Selçuk (Cumhuriyet)

Nerde Türk halkı için savaşan bir Türk aydını vardır, onu dünya alkışlasa da Türkiye'nin yerli kompradoru lânetleyecek ve yerin dibine batırmaya çalışacaktır.

Çetin Altan (Akşam)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne dair çok güzel yazıları çıkıyordu. Bizim Köy'ü aldım, çok beğendim.

Nazım Hikmet (Yeni Dergi)

Gerçiği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin sanılan problemleri çözmek kolaylaşır. Yazılarında, bir çok insanlar için yüzyıllar boyunca meçhul kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan problemleri açık açık, arka arkaya dizişin, köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda ayrıca bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda şekli vardır ki, köy dilinin millî edebiyatımıza mal olması için böyle yazılara pek muhtacız. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

Hakkı Tonguç (Tonguç'a Kitap)

Bizim Köy bir sanat eseri olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (Yücel)

Mahmut Makallar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

M.Cevdet Anday (Yaprak)

Mahmut Makal'ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alınteriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor.

Sabahattin Eyuboğlu (Kitaplar Dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin, gölgesiz, süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat gene de içli bir üslûpla önümüze seren bir başka kitap okuduğumu hatırlamıyorum.

Nadir Nadi (Cumhuriyet)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar, bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye.

Oktay Akbal (Cumhuriyet)

Mahmut Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak 'yaşşa Aslan!' diye haykırdığım zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Orhan Kemal (Yaprak)

Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi.

Ceyhun Atuf Kansu (Edebiyatçılarımız Konuşuyor)

Makal, siyasi iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır. Yirmi üç yıldır iktidara kim gelmişse, onun sillesini yemiştir. Suçu da köyü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmen, bir yazar, yirmi üç yıldır, o toplumun gözleri önünde mânevi bir işkence ile cezalandırılmaktadır.

Sadun Tanju (Cumhuriyet)

DERİNLİK YAYINLARI

«TÜRK YAZARLARI» :

1. Oturma İzni - Yüksel Pazarkaya - Öyküler 25 Lira
2. Sisli - Necati Tosuner - Öyküler 25 Lira
3. Kurtarılmış Haziran - Hulki Aktunç - Öyküler 25 Lira
4. Sancı.. Sancı... - Necati Tosuner - Roman 40 Lira
5. 1977 Yılında Sağcı Basın Ne Dedi?
   Alpay Kabacalı - Belge / Yorum 20 Lira
6. Söz Gibi - Mehmed Kemal - Şiirler 15 Lira
7. Gülgûn ile Nergis - Osman Serhat - Şiirler 15 Lira
8. Bizim Köy - Mahmut Makal 25 Lira

DERİNLİK YAYINLARI

«ÇOCUKLARA KİTAPLAR» :

1. Keleş Osman Evden Kaçıyor - Roman 20 Lira
2. Keleş Osman'ın «Tarih»le Başı Dertte - Roman 20 Lira
3. Çocuklara Şakacı Şiirler - Antoloji 15 Lira
4. Beyazların Çocuklarına
   Küçük Zenci Öyküleri - Öyküler 15 Lira
5. Kim Sevmez Uğurböceklerini - Roman 15 Lira
6. Dayım Balon Olmuş... - Öyküler 15 Lira